

MĂNĂSTIREA
BRÂNCOVEANU
SÂMBĂTA DE SUS

MĂNĂSTIREA BRÂNCOVEANU
DIRECŢIA PENTRU CULTURĂ, CULTE
ŞI PATRIMONIU CULTURAL NAŢIONAL
A JUDEŢULUI BRAŞOV

GHEORGHE MITRAN

Protos
DANIEL BREABĂN

MĂNĂSTIREA BRÂNCOVEANU
SĂMBĂTA DE SUS – FĂGĂRAŞ, JUD. BRAŞOV

VALORI ALE PATRIMONIULUI CULTURAL NAŢIONAL

ARHITECTURĂ ŞI ARTĂ RELIGIOASĂ
ICOANE ROMÂNEŞTI - TEZAUR ICONOGRAFIC

EDITURA C2DESIGN
2008

Mănăstirea Brâncoveanu - Sâmbăta de Sus

**Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național
a județului Brașov**

Autori:
Protos DANIEL BREABĂN - Mănăstirea Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus
MITRAN GHEORGHE - director D.C.C.P.C.N. Brașov

***Mănăstirea Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus - Făgăraș, județul Brașov.
Valori ale patrimoniului cultural național.
Arhitectură și artă religioasă.
Icoane românești - tezaur iconografic.***

Brașov, Editura C2 Design, 2008
122 p., 29 cm, il., bibl.
ISBN-13 978-973-8424-63-0

Colaborator: **Raluca Moscaliuc**
Fotografiere icoane: **Gheorghe Mitran, Raluca Moscaliuc**
Schițe, desene,
fotografii arhitectură, artă religioasă: **Daniel Breabăn**

Editura **C2 Design S.R.L.** Brașov
Str. Dorobanților nr. 6
Tel./Fax: 0268 410612, 410712
E-mail: c2designc2@gmail.com

Tipografia **BRASTAR PRINT S.A.** Brașov
Ramificație Șoseaua Feldioarei nr. 6
Tel./Fax: 0368 007100, 007101
E-mail: brastar.print@gmail.com
www.brastar.com

CUPRINS

Volum editat şi finanţat de Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional a Judeţului Braşov

Autorii aduc mulţumiri ***Ministerului Culturii şi Cultelor*** *pentru sprijinul acordat acestui proiect;*
I.P.S. dr. ***LAURENŢIU STREZA****, Arhiepiscopul Sibiului şi Mitropolitul Ardealului;*
Stareţului, Arhimandrit ***ILARION URS*** *şi Obştei Mănăstirii Brăncoveanu, pentru înţelegerea părintească şi binecuvîntarea hărăzită acestei lucrări de valorificare a patrimoniului ecleziastic în spiritul CREDINŢEI, respectului şi aprecierii moştenirii noastre cultural-artistice şi istorice.*

Colaborator: **Raluca Moscaliuc**,
cu mulţumiri pntru contribuţia adusă la apariţia acestei lucrări

Mulţumiri pentru consultanţă în domeniul iconografiei pe sticlă specialiştilor, d-lui Szőcs Károly şi d-nei dr. Elena Băjenaru.

„ICOANA este întotdeauna mijlocul cel mai fidel de a ne spiritualiza prin rugăciunile noastre de venerare şi de contemplare a Domnului". Dedic acest gând binecuvântat al „lucrării" iubiţilor mei părinţi răposaţi, Maria şi Gheorghe, Jana şi Şerban. „Dumnezeu să-i odihnească în pace".

Mitran Gheorghe

„L'art d'une nation... c'est l'expression de sa force morale, de son aptitude continue à comprendre et à créer, de la vigueur avec laquelle elle a traversé les vicissitudes de la vie historique. C'est l'image à la fois la plus poétique et la plus vraie de sa qualité humaine."

Henri Focillon, 1929

CTITORIA MARTIRILOR BRÂNCOVENI DIN ŢARA FĂGĂRAŞULUI - «ŢARA CERURILOR DESCHISE»

Pământ binecuvântat de Dumnezeu, la poalele Carpaţilor, acest colţişor numit Ţara Făgăraşului îşi are istoria sa prin care vorbeşte cu Creatorul, atât prin ctitoriile sale, rămase sau refăcute din salba sfintelor aşezăminte, cât şi prin vieţuitorii râvnitori întru desăvârşire .

Astfel, la loc de cinste, *Mănăstirea Sâmbăta de Sus* preamăreşte Treimea Sfântă în *„grădina Maicii Domnului"*, cu istoria şi hramul ei, cu iconarii şi vieţuitorii care se nevoiesc să-L însoţească pe Mântuitorul spre *„Emausul cel de sus"*, cum îi plăcea să spună Părintelui Serafim Popescu, un ales trăitor al acestui aşezământ.

Paul din Alep pomeneşte că din 1657 *Preda din Brâncoveni* cerceta Transilvania, preocupat de ridicarea unei mănăstiri. Gândul acestuia va fi împlinit de nepotul său, voievodul martir şi sfânt *Constantin Brâncoveanu*, care ctitoreşte - din zid - în locul unei biserici din lemn, viitorul vestit aşezământ mănăstiresc. Aici va pulsa cu putere duhul unei mişcări ortodoxe româneşti care, în ciuda vitregiilor istoriei, va sluji Biserica şi neamul nostru în decursul veacurilor.

Dacă strădaniile familiei ctitoriceşti salvează biserica de la distrugere, în contextul prigoanei de la 1761, în 1785, de ziua hramului (15 august), este dărâmată de tunuri străine de neam şi de credinţă, deschizând o rană adâncă în inima credincioşilor şi însângerând multă vreme cerul Ţării Făgăraşului.

Ea va fi rectitorită la începutul veacului trecut, într-o nouă zestre brâncovenească, prin purtarea de grijă a celui de al doilea ctitor, *Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan*. Şi de data aceasta vitregiile altor tunuri, ale totalitarismului ateu, îi vor pune la încercare temeliile şi mai ales ascultările duhovniceşti ale vieţuitorilor ei.

Purtarea de grijă a Celui Preaînalt a rânduit la cârma Bisericii din Ardeal pe *Mitropolitul Dr. Antonie Plămădeală,* părintele nostru duhovnicesc. Între gândurile înalte ale vrednicului de pomenire Mitropolitul Antonie s-au aflat - într-un mesaj testamentar şi de conştiinţă ctitoricească - preocuparea pentru îmbrăcarea aşezământului într-o haină nouă, voievodală, aşa încât să placă lui Dumnezeu, dar şi Sfântului Constantin. Cu înţelepciune, vrednicul Mitropolit, sprijinit de dinamicul şi priceputul stareţ, Arhimandritul Veniamin *Tohăneanu*, a împlinit o lucrare durabilă aici şi în cer, aşezându-se în felul acesta în cel de al treilea jilţ ctitoricesc al mănăstirii.

Dintotdeauna, două praznice - cel al hramului *„Adormirea Maicii Domnului"* şi cel al *„Izvorului Tămăduirii"* - au prilejuit la *altarul din pădure* o deschidere cosmică a liturghisirii, aşa încât omul şi natura Îl preamăresc pe Creator, an de an, transformând Ţara Făgăraşului într-o *Ţară a Cerurilor deschise.*

Avem, însă, zi şi noapte - prin *nevoinţele de rugăciune şi post* - un aşezământ duhovnicesc la Sâmbăta. Aici s-au nevoit - înveşmântaţi în smerenie şi anonimat - *schimnici* şi *vieţuitori de obşte*, secole de-a rândul, ctitorind o Sâmbăta interioară, ştiută doar de bunul Dumnezeu.

Dacă cei de odinioară sunt ştiuţi doar de Cel de Sus, vom face pomenire de câţiva mai aproape de noi. Astfel, după rectitorirea făcută de Mitropolitul Nicolae Bălan, trei tineri monahi (*părintele Arsenie Boca, părintele Serafim Popescu şi diaconul Nicolae Mladin*, care trece ulterior de la chilie la catedră şi arhierie) revigorează curatul duh de trăire ortodoxă românească.

Promotor şi apologet al unei vieţi creştine, care propune un urcuş duhovnicesc, pornind de la *o curăţie sufletească şi trupească totală*, spre trăirea deplină a comuniunii cu Hristos - ca şi scop suprem al vieţii -, ***Părintele Arsenie Boca*** a creat generaţii de ucenici, răspândiţi prin toate colţurile ţării. Aceştia confirmă prin trăirea lor *o puternică şi nebănuită supravieţuire spirituală*, în contextul unui cumplit coşmar totalitarist-ateu. Recunoştinţa făgărăşenilor adusă Părintelui Arsenie s-a transformat după moartea sa într-o cinstire crescândă, exprimată prin minunatele pelerinaje la mormântul său de la Mănăstirea Prislop, mai ales la ocaziile comemorative.

La rândul său, ***Părintele Serafim Popescu*** s-a remarcat printr-o *statornicie a ascultării monahiceşti* şi respect faţă de rigorile rânduielilor canonice, împletite cu o *bunătate* şi *o bucurie duhovnicească iradiantă*, pe care le transmitea permanent tuturor celor din preajma sa.

Râvna celor doi părinţi a fost completată de vocaţia cu care înflăcăratul profesor de teologie ***Dr. Nicolae Mladin*** a coborât şi a sădit în inimile credincioşilor *preacinstirea Maicii Domnului*. Sensibilitatea cuvântului său reuşea să deschidă uşor uşile sufleteşti ale celor care-l ascultau şi, vorbindu-le despre Născătoarea de Dumnezeu, transfigura întreg aşezământul mănăstirii într-o adevărată *grădină* a *Pururea Fecioarei Maria*.

Întreaga lor osteneală, *prin* împărtăşirea bucuriilor duhovniceşti, *prin lupta susţinută împotriva patimilor, precum şi prin promovarea preacinstirii Maicii Domnului* a *însănătoşit* generaţii întregi agresate de ideologii şi torţionări.

Tot ei, în colaborare cu *Părintele Profesor Dumitru Stăniloae*, statornicesc *duhul filocalic* în mănăstire, răspândindu-l totodată în toate provinciile româneşti. Se naşte inegalabila *Filocalie românească* şi din ea se vor adăpa generaţii întregi de credincioşi, care vor străbate deşertul ateu cu *roua rugăciunii inimii* în suflete.

Această realitate de proporţii nebănuite, acest foc al credinţei este continuat azi de către ***Părintele Teofil Părăianu***, duhovnicul cunoscător şi mângâietor de suflete, prin rugăciuni şi predici, conferinţe şi cărţi, dar mai ales prin multiplele cuvântări duhovniceşti, primite cu bucurie de ascultătorii radioului şi telespectatorii televiziunii Trinitas ale Patriarhiei Române. La chilia sfinţiei sale poposesc oameni veniţi pe jos, cu maşini, cu autocare, de pe întreg cuprinsul ţării şi nimeni nu iese de la dânsul flămând sau însetat duhovniceşte, străin sau întemniţat în necunoaştere,

gol sau bolnav sufletește. Cu chipul său transfigurat, cu ochii lui deschiși înlăuntru - țintind prin cerurile deschise ale Țării Făgărașului *frumusețile divine* - Părintele Teofil trudește să-l împace pe om cu Dumnezeu și să ducă în felul acesta, mai departe, rosturile pentru care odinioară voievodul-martir Constantin Brâncoveanu a ctitorit pentru noi *minunea de la Sâmbăta de Sus*, iar pentru Dumnezeu *locaș de veșnică preamărire*.

Pe lângă locașul de închinare, Mănăstirea Brâncoveanu ca o adevărată oază de spiritualitate și cultură păstrează cu sfințenie un adevărat tezaur iconografic românesc transilvan, ferit de prigoana atee și a speculanților care adunau icoanele pe sticlă din Ardeal spre a le înstrăina.

La inițiativa domnului director ***Gheorghe Mitran*** de la *Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național* al județului Brașov, cu documentarea *Preacuviosului* **Protosincel Daniel Brebăn**, secretarul mănăstirii, a apărut această lucrare minunată intitulată: *„Valori ale patrimoniului cultural național. Arhitectură și artă religioasă. Icoane românești. Tezaur iconografic"*.

Lucrarea se impune, mai întâi, printr-o prezentare istorică a acestui așezământ și o descriere arhitecturală a sfântului său locaș și a valorii patrimoniale a picturii acestuia. Delectarea ochiului și prin acesta a sufletului nostru ne oferă, în continuare, muzeul mănăstirii, cu piesele sale, dar mai ales imaginile sfintelor icoane pe lemn și pe sticlă, care justifică continuarea școlii de pictură prin părintele *ierodiacon Calinic* și ucenicii săi.

Pentru ființa umană, alcătuită din trup și suflet, icoana coboară cerul pe pământ prin frumusețea cea de sus cuprinsă în imaginea persoanelor sfinte, deschizând *„o fereastră spre divinitate"* prin care credinciosul privind se apropie de Cel cu Care se află în dialog și de la Care așteaptă mijlocire. După învățătura *Sf. Ioan Damaschin*, icoana există pentru că originalul nu poate fi prezent, deci ne mulțumim cu imaginea, cu copia, dar care nu este o simplă imagine sacră, ci ea ne dă sentimentul real al prezenței lui Dumnezeu și a sfinților. Icoana sfințită devine *„locul unei prezențe tainice, în chip haric sau ideal, a lui Hristos, a Sfintei Fecioare sau a celorlalți sfinți pe care icoana îi înfățișează"*[1]

Prin privirea plină de evlavie icoana conduce de la privirea simțurilor la vederea duhovnicescă și la întâlnirea mistică cu persoanele reprezentate și cu lucrarea lor tămăduitoare. Ea poate servi celui ce se află încă în drum spre credință, ca etapa premergătoare a inițierii sacramentale în dezvăluirea misterului și, în acest sens, poate fi comparată cu Botezul și Euharistia. Ceea ce descoperă Icoana prin privirea ei, descoperă Evanghelia prin auz și actualizează Liturghia.

Icoanele pe sticlă sunt un specific al istoriei și culturii transilvănene. Ele nu sunt artă naivă, pentru că ele depășesc prin mesajul lor domeniul imediatului. Ele sunt o mărturie vie a simțirii prezenței lui Dumnezeu și sunt o expresie a sensibilității spirituale a poporului nostru pentru care icoanele au fost mângâiere, îndrumar, sprijin și dascăl pe întreg parcursul istoriei atât de plină de vicisitudini.

Ca Mitropolit al Ardealului, dar şi ca fiu al acestor meleaguri, cu multă bucurie în suflet şi cu dorinţa continuării lucrărilor înaintaşilor noştri, binecuvântăm această lucrare şi pe toţi care au contribuit la realizarea ei şi o recomandăm tuturor iubitorilor de spiritualitate şi cultură.

Cu ocrotirea Sfintei Treimi, prin mijlocirea Sfinţilor martiri brâncoveni şi prin nevoinţa ostenitorilor rânduiţi de sus, povăţuiţi de Preacuviosul Părinte Stareţ Arhimandrit Ilarion Urs, nădăjduim ca Mănăstirea Brâncoveanu va continua să rămână un izvor viu şi nesecat de autentică spiritualitate ortodoxă românească, chezăşie a mântuirii noastre.

† Dr. Laurenţiu Streza,
Mitropolitul Ardealului

Sibiu, Sfinţii Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie şi Ioan, 30.01.2009

Notă

[1] Pr.Prof Dr.Ene Branişte, Prof. Ecaterina Branişte, *Dicționar enciclopedic de cunoştințe religioase*, Ed. Diecezană Caransebeş, 2001, p.201). Cinstirea icoanei se îndreaptă spre cel reprezentat pe ea, ca imagine a adevărului, nu ca o închipuire sau o asemănare a minciunii, cum este idolul.

Motto:
„Arta poporului român este expresia vie a vieţii lui"
Regina Maria, 1932

I. ISTORIC

Protos Daniel Breabăn

Viaţa monahală făgărăşeană, aşa cum o cunoaştem astăzi pe baza informaţiilor din secolul al XVIII-lea, s-a dezvoltat pe fundamentul unor vechi aşezări mănăstireşti ce au apărut în peisajul ecleziastic local, încă din primii ani ai pătrunderii creştinismului pe aceste meleaguri. Susţinute în permanenţă de boierimea locală, iar mai târziu de domnii Ţării Româneşti, aceste centre au avut o influenţă covârşitoare asupra întregii zone, dovedindu-se prin activitatea lor a fi importante puncte de legătură între românii de pe cele două laturi ale Carpaţilor.

Spre deosebire de ctitoriile impunătoare din ţările româneşti vecine, unde viaţa monahală s-a bucurat de atenţia constantă a păturii înstărite a populaţiei, în Ţara Făgăraşului, cu excepţia Mânăstirii Voievodului Constantin Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus, mânăstirile şi schiturile au fost ridicate din evlavia şi dărnicia călugărilor, preoţilor şi a credincioşilor de aici. De aceea majoritatea au fost aşezări modeste, localizate în apropierea satelor, cu o bisericuţă şi o casă ţărănească în jur, construite în general din lemn, arareori din piatră sau cărămidă, în care vieţuiau câţiva călugări, uneori şi călugăriţe bătrâne. În apropierea unor sate existau uneori câte două sau mai multe aşa-numite impropriu mânăstiri, în realitate fiind doar simple schituri.[1]

Amintite într-un mare număr de documente în sec. al XVIII-lea, ele apar în hotarele a 27 de sate, uneori chiar mai multe în cadrul aceleiaşi aşezări.

Fig. I.1 Amplasarea mânăstirii Brâncoveanu la poalele Munţilor Făgăraş – imagine preluată din satelit.

Ctitoria brâncovenească de la Sâmbăta de Sus, stă adăpostită astăzi, ca şi odinioară, sub înaltele pridvoare de piatră ale Munților Făgăraş, acolo unde lanțul lor se întrerupe parcă într-o uriaşă „poartă de trecere către frații de dincolo de munți".

Din punct de vedere administrativ Mânăstirea Brâncoveanu este amplasată pe teritoriul comunelor Sâmbăta de Sus şi Drăguş din județul Braşov.

Accesul rutier se face de pe DN1 E68 Braşov-Sibiu (Făgăraş spre Avrig 11Km) din comuna Voila, satul Sâmbăta de Jos, spre stânga pe DJ prin comuna Sâmbăta de Sus (15Km) sau din oraşul Victoria pe DF de la baza versantului nordic al Munților Făgăraş (10Km).

Cu toate că dovezi indirecte, legate de persoana vornicului Ivaşcu, proprietar al moşiei din Sâmbăta de Sus în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ne pot determina să afirmăm că mânăstirea ar fi mult mai veche decât se credea până acum, primele dovezi concrete le avem la începutul secolului al XVII-lea. Astfel avem menționarea numelor unor călugări de aici în diferite acte disparate (în special din Urbariile Țării Făgăraşului). Alte dovezi directe sunt datate în anul 1654, când satul şi moşia din Sâmbăta de Sus au intrat în stăpânirea lui Preda Brâncoveanu, bunicul lui Constantin Brâncoveanu, boier de loc din sudul Carpaților. Acesta, se spune că a construit o bisericuță din lemn pe valea râului Sâmbăta, probabil pentru călugării sihaştri de aici.

În jurul anului 1696, vechea biserică, construită probabil din lemn a fost refăcută în piatră şi cărămidă de domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714), menționat în scrieri drept cel mai vechi dintre ctitorii mânăstirii de la Sâmbăta de Sus. Întrucât vechea inscripție din vremea lui Constantin Brâncoveanu a dispărut, nu se cunoaşte prea bine anul ctitoriei, ceea ce a dat naştere la mai multe supoziții. În lipsa inscripției originale, data construcției mănăstirii poate fi dedusă de pe o însemnare făcută pe un Triod, tipărit la Buzău în 1701, unde se specifică: *Acest Triod ni s-a dat de pomană de măria sa vodă Io Constantin B. Brâncoveanu voevod mânăstirii din satul măriei sale de la Sâmbăta de Sus, văleat 7209 (=1701)*. Este o dată certă, contemporană cu epoca în care s-a construit mânăstirea.

La sfârşitul secolului al XVII-lea Transilvania abia scăpase de atacurile repetate ale principilor calvini, atacuri ce au continuat însă asupra punctului principal de rezistență — credința ortodoxă — urmărind-se de fapt, deznaționalizarea românilor.

Pentru întărirea şi salvarea Ortodoxiei de noul pericol, cel al catolicizării, apărut prin trecerea Transilvaniei sub stăpânirea Habsburgilor (1683), domnitorul Constantin Brâncoveanu a transformat şi reorganizat vechea mânăstire ortodoxă de la Sâmbăta de Sus, cu călugări sihaştri, într-o mănăstire mai mare, cu viață de obşte (călugări care trăiesc, muncesc şi se roagă împreună), spre a da mărturie în timp despre unitatea de neam şi credință a românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Constantin Brâncoveanu s-a gândit la sprijinul pe care-l putea da, prin intermediul acestui lăcaş ortodox, luptei împotriva unirii cu Roma, realizată în acea vreme prin înşelăciune, cu scopul de a-i dezbina pe români şi a-i stăpâni mai uşor. Nu trebuie să uităm că domnul Țării Româneşti — considerat la 1699 *patronaşu adevărat al sfintei mitropolii din Ardeal* — a fost unul din cei mai convinşi şi hotărâți apărători ai unității de credință a românilor din Transilvania.

La 5 iulie 1701, Brâncoveanu asigura pe braşoveni că, în urma demersurilor făcute pe lângă Curtea din Viena, a fost anunțat că episcopul Atanasie *nu are voie împărătească să facă silă oamenilor* pentru a trece la unire.

Voievodul înființează la mânăstire o *şcoală de grămătici*, un atelier de pictură în frescă şi o mică tipografie pe care le instalează în noua incintă, după modelul brâncovenesc folosit în toate ctitoriile domneşti.

La Praznicul Adormirii Maicii Domnului, 15 august 1714 — când domnitorul Constantin Brâncoveanu împlinea 60 de ani — a avut loc la Constantinopol martiriul său împreună cu cel al celor patru fii ai săi: Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi al ginerelui său, sfetnicul Ianache.

Fig. I.2 Biserica vechii mânăstiri – imagine de epocă.

La 21 iulie 1992 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a canonizat pe domnitorului martir, Constantin Brâncoveanu împreună cu cei patru fii ai săi, Constantin, Ştefan, Radu şi Matei şi cu ginerele său, sfetnicul Ianache. Sărbătorirea lor este înscrisă în calendarul ortodox sub denumirea de *Sfinţii Martiri Brâncoveni* şi se face în 16 august.

La sfârşitul secolului al XVII-lea, în urma înfrângerii turcilor sub zidurile Vienei (1683) şi intrării Transilvaniei sub „protectoratul" Austriei (9 mai 1688), înceta în Transilvania pericolul reprezentat până atunci de conducerea calvină.

Noua stăpânire catolică a Transilvaniei a început, imediat după preluarea puterii, încercările de atragere a populaţiei româneşti ortodoxe majoritare la catolicism. Pentru a-i atrage la unirea cu Roma, conducătorii catolici de atunci le-au făgăduit românilor ce urmau să se unească cu Roma drepturi egale cu ale populaţiei de religie catolică. Unii dintre preoţii şi credincioşii români au acceptat unirea cu Biserica Romei. În acest fel a apărut în Transilvania Biserica Greco-Catolică.

Unul din cei mai de seamă stareţi ai mânăstirii, din secolul al XVIII-lea a fost egumenul Visarion, unul dintre cei mai învăţaţi preoţi din epoca sa, care a condus mânăstirea aproape 40 de ani, până la distrugerea ei în 1785.

În 1751—1752, protopopul unit Constantin Ioanovici din Făgăraş l-a reclamat pe stareţul mănăstirii de la Sâmbăta, Visarion, la consistoriul unit de la Blaj. Egumenul Visarion era acuzat că fusese hirotonit în Ţara Românească, că se amesteca în afacerile preoţilor, că făcea rugăciuni de pomenire, boteza, spovedea şi înmormânta după ritul ortodox. Împreună cu el mai sunt acuzaţi încă 13 preoţi din Sâmbăta de Sus care făceau agitaţie împotriva unirii.

În această atmosferă, vicarul episcopiei unite din Blaj, Petru Pavel Aaron, a făcut o vizită în regiunea Făgăraş şi a încercat să-i convingă atât pe localnici, cât şi pe preoţii şi călugării de la Sâmbăta de Sus despre adevărurile credinţei pe care o propovăduia. Aceştia însă — raporta vicarul Aaron la 19 aprilie 1749 — *„spre cea mai mare pagubă a sfintei religii unite, cutează a împărtăşi sfintele taine sacramentele tuturor de-a valma. Şi acestora (din Sâmbăta de Sus), ca şi făgărăşenilor, le-am dovedit adevărul, căruia nu au avut ce-i spune decât uzul, mai bine zis abuzul de până atunci şi obiecţia*

greşită că mitropolitul din Bucureşti ar fi avut odinioară jurisdicție în această dioceză. Îmi cerură, conform canoanelor, recunoaşterea dreptului de a funcționa. Le-am promis că le voi acorda după ce vor mărturisi adevărurile sfintei uniri, pe care li le-am făcut cunoscute. Dar ei, ca unii ce sunt supuşi principelui Brâncoveanu, fără prealabila lui înştiințare, ne mai având ce-mi replica, au declarat că aceasta nu o pot face şi au plecat intimidați, îndoiți şi, desigur, nu fără scrupule. Rămâne deci (stabilit) că aceste două localități specificate mai sus, fiind piatră de poticnire, scandal şi pericol suprem. pentru sacra religie unită nu numai în districtul Făgăraş, ci, prin faima lor, şi în locuri mai îndepărtate, înalta secție catolică trebuie să îngrijească cu religiozitate şi de remedii externe".

Cererea lui P.P. Aaron de a se folosi „remedii externe" pentru anihilarea „pericolului suprem" pe care-l constituia mânăstirea lui Brâncoveanu era prima dintr-o lungă serie care se va încheia peste câteva decenii prin distrugerea mănăstirii. Se recunoştea, totodată, rolul de puternic centru ortodox jucat de mânăstire.

În vara anului 1761, generalul austriac Bukow a dispus *desființarea mănăstirilor*, pe care le considera focare primejdioase, de menținere a conştiinței ortodoxe în provincia pe care o pacificase prin forță şi pe ai cărei locuitori încercase să-i oblige — fără succes — să accepte unirea. Ordinul cerea ca mănăstirile de lemn să fie arse, iar cele de zid şi piatră să fie demolate (*monasteria ubique comburrantur lignea, lapidea de structantur*). În Făgăraş ordinul a fost executat de contele Nicolae Bethlen, căpitan suprem, în iunie 1761.

Mânăstirea Sâmbăta de Sus a fost cruțată de distrugere la 1761, foarte probabil la intervenția familiei Brâncoveanu, proprietara moşiei şi satului Sâmbăta.

Rămasă singura mânăstire ortodoxă din Țara Făgăraşului, prestigiul ctitoriei brâncoveneşti a crescut şi mai mult. După cum mărturisea episcopul unit Atanasie Rednic după vizita sa la mânăstire, la 24 ianuarie 1768, *întreaga Țara Oltului ascultă pe călugării din mânăstirea de aici.*

Văzând că mânăstirea a scăpat de distrugerea la care au fost condamnate celelalte lăcaşuri similare din Țara Făgăraşului, ctitorii au luat măsuri pentru înfrumusețarea ei, lucrare cunoscută fiind pictarea sfântului lăcaş, realizată de inimosul egumen Visarion cu ajutorul boierilor Brâncoveni, Nicolae şi Manolache, la 1766. Numele zugravilor care au pictat au fost popa Ionaşcu şi Pană Mihai, care au pictat şi biserica din Avrig (județul Sibiu). Pictura era deosebit de frumoasă, împodobită cu mult aur. Ea impresiona încă la sfârşitul secolului trecut, deşi biserica era ruinată.

Ceea ce a uşurat distrugerea mănăstirii a fost faptul că după anul 1772 (adică în perioada în care mânăstirea era amenințată cu desființarea) moşia Sâmbăta de Sus ieşise temporar din stăpânirea familiei Brâncoveanu (până în 1802) din pricina neachitării unei datorii care a dus la amanetarea moşiei pe seama negustorului Dumitru Marcu.

Cel care a contribuit cel mai mult la distrugerea mănăstirii a fost episcopul unit Grigore Maior, care a făcut numeroase intervenții pentru a-şi realiza dorința. El condamna cu asprime îndărătnicia călugărilor de la Sâmbăta, care nu numai că refuzau să-şi părăsească credința străbună, dar se străduiau să convingă şi pe ceilalți locuitori să nu o facă. La 26 aprilie 1779, episcopul scria generalului Preiss despre modul cum mânăstirea întreținea *virusul schismatic*, iar la 26 iulie revenea cu o nouă scrisoare în care îi comunica generalului că trebuie demolată mânăstirea de la Sâmbăta. În opinia sa, nedistrugerea mănăstirii ar fi scandalizat întreaga țară a Oltului (se înțelege, pe uniții din regiune).

Printr-o *prea înaltă resolutiune din 12 decembrie 1782, Curtea de la Viena dispunea desființarea în cuprinsul întregii monarhii a tuturor acelor ordine de călugări şi călugărițe care duc numai viață contemplativă, fără a contribui cu ceva plauzibil la binele aproapelui şi a societății civile.*

Cu toate intervențiile făcute de boierii Nicolae şi Emanuil Brâncoveanu către guvernul Transilvaniei, mânăstirea nu a putut fi salvată. Distrugerea ei a avut loc în noiembrie 1785.

Dintre toate clădirile mănăstirii, biserica, având ziduri solide, nu a putut fi demolată, ci doar avariată. Ea a rămas în ruină vreme de aproape un secol şi jumătate, când pe zidurile ei ruinate au început să crească

arbori. În felul acesta s-a distrus un modest centru de cultură românească şi credinţă ortodoxă, iar locuitorii din jurul mănăstirii au fost strămutaţi în sat şi călugării au trecut desigur munţii în Ţara Românească, unde credinţa strămoşilor nu era persecutată şi socotită de păcat şi crimă pentru mântuire.[2]

Fig. I.3 Biserica mânăstirii în ruină.

După demolarea clădirilor mănăstirii nu au lipsit încercările de refacere a sfântului lăcaş. În octombrie 1817, călugăriţa ortodoxă Maria Borşoş din Făgăraş a cerut voie împăratului de la Viena să reclădească cu mijloacele proprii mânăstirea şi biserica, urmând ca după aceea să locuiască în mânăstire împreună cu alte 10 călugăriţe. Ţinând seama de „înalta resoluţiune" din 1782, Cancelaria Aulică transilvană a respins cererea de refacere a mănăstirii. La 15 noiembrie 1817 împăratul de la Viena a fost de acord cu propunerea Cancelariei, astfel încât mânăstirea a rămas mai departe în trista situaţie în care se afla de la 1785.

La mijlocul secolului al XIX-lea, fosta mânăstire a fost vizitată de mitropolitul Andrei Şaguna, care constata că mânăstirea era pustiită *ca de vreo 85, 90 de ani.* Iată cum arăta mânăstirea parafrazând descrierea rămasă de la marele ierarh: Biserica are patru încăperi: 1. Pridvorul. 2. Tinda. 3. Naosul este împrejmuit de un brâu ornamental şi acoperit de o boltă ce se continuă cu turnul. Această boltă este un zid tare, prin care ploaia nu poate pătrunde în interior. Biserica este zugrăvită de jos până sus în vârful turnului, unde sunt opt ferestre. De acolo atârnă două sfori care dau mărturie că au existat policandre. Icoanele sfinţilor sunt zugrăvite frumos, cununile lor sunt poleite cu aur curat, care luminează biserica. Unele par a fi zugrăvite chiar acum. 4. Altarul, deşi zugrăvit frumos, are bolta surpată. Pe bolta bisericii, împrejurul turnului, au crescut trei brăzişori şi mai mulţi mesteceni. Împrejurul acestei mânăstiri au fost multe chilii.

Înainte de 1889 mânăstirea a fost vizitată de fostul vicar mitropolitan Ilarion Puşcariu, un pasionat cercetător al trecutului Ţării Făgăraşului, care găsea aşezământul ascuns de pădurea de pe câmpul din Lunca Oltului. *Biserica mănăstirii, precum se prezintă, este conservată mai întreagă şi numai la intrare şi la altariu este boltitura de sus spartă, iară partea de mijloc, din care se ridică în formă de cupolă turnul bisericii, este mai bine conservată. [...] Pridvorul şi tinda sînt de tot mici. Partea din*

mijloc şi cupola poartă semne învederate despre un stil îngrijit arhitectonic. În altar se vede bine locul de proscomidie, unde sînt numele ctitorilor de pomenit. Înlăuntru şi în afară, (biserica) este zugrăvită frumos de sus până jos. În altar sunt arhanghelii zugrăviţi în mărime naturală în culori vii, desen regulat şi cu aureole în aur strălucitor atât de gros încât se poate rade de pe părete.

Biserica întreagă nu este un edificiu mare, dar proporţionat şi de mult gust. Lungimea bisericii este de 18 metri, înălţimea cupolei din fundament şi până sus asemenea; lăţimea e de 6 metri.

Ilarion Puşcariu descrie mai departe un canal adânc de circa 30 cm şi lat de circa 20 cm, *zidult în jur împrejur, pe dinlăuntrul zidului, care va fi folosit, probabil, pentru a ascunde odoarele bisericeşti în timpul prădărilor.*

Exteriorul bisericii, acoperit la anumite locuri cu iarbă şi arbori mici face o impresiune tristă. În jurul bisericii se cunosc încă şi astăzi gropile unde au fost aşezate chiliile călugărilor şi unele morminte.

Spre sfârşitul secolului trecut, clădirea ruinată a bisericii a fost descrisă din nou de protonotarul Ioan Turcu, care spunea: *sus, la munte, în o prea frumoasă poeană din pădurea domeniului, în locul numit «La mânăstire», se află ruinele unei vechi biserici române, astfel însă că păreţii bisericei de odinioară şi chipurile sînte în fresco de pe acei păreţi şi azi sînt încă în mare parte foarte bine conservate. Coperişul este cu totul dărâmat şi sus, pe ruinele zidurilor, sînt crescuţi arbori şi tufari mari. Pe păreţii interni ai zidurilor, clădiţi foarte solid şi în parte încă bine conservaţi, sînt scrise cu litere cirile (=chirilice), în limba română, multe citate din sînta scriptură. Îndată după prima intrare, se vede scris de-asupra uşei ce urmează numărul anului 1767, ce se vede a fi anul în care s-a finit zugrăvirea acestei bisericuţe, deoarece şi în altar, în partea dinaintea păretelui dela proscomidie, se vede scrisă cu cirile următoarea inscripţiă: «Erei Ionaşcu, Pană Mihaiu, - zugrav»; mai departe este şters numele ..., apoi urmează «văleatul 1766».*

Citind pomelnicul ctitorilor de la proscomidie, Ioan Turcu arăta mai departe numele ctitorilor (aceiaşi ca în textul lui Şaguna) şi afirma că biserica se va fi construit pe la 1697, de când datează şi biserica lui Brâncoveanu din Făgăraş.

În jurul bisericii se afla la data când a fost vizitată de Ioan Turcu o poiană frumoasă, precum şi o casă de locuit pentru servitorii domeniului. *Împrejurul bisericuţei se văd şi câteva morminte ale călugărilor de odinioară.*

La începutul secolului XX, ruinele bisericii au fost vizitate de marele istoric Nicolae Iorga, care nota: *un turn fără vârf se fărâmă deasupra unei clădiri cu pridvor şi tindă, încinsă de linii zimţuite. Copaci subţirateci cresc pe zidul măcinat şi-i acopăr cu pietate goliciunea părăsită. Casele din jurul bisericii erau cu totul sfurîmate.*

Unirea Transilvaniei cu Ţara prin voinţa unanimă a poporului român avea să schimbe situaţia mănăstirii, după lungi ani de aşteptare.

După dărâmarea mănăstirii, palatul brâncovenesc din Sâmbăta de Sus, aflat la 10 km depărtare de mânăstire, a fost locuit vremelnic de urmaşi ai familiei Brâncoveanu. Aceştia au stăpânit domeniul până la reforma agrară din anul 1922, când Ministerul Domeniilor a predat Mitropoliei din Sibiu domeniul brâncovenesc împreună cu ruinele şi toată incinta mânăstirească de la Sâmbăta de Sus (o suprafaţă totală de 114 iugăre).

În decursul celor 140 de ani de părăsire în ruine de la data distrugerii, se cunosc mai multe încercări de restaurare a mânăstirii.

Cinstea de a deveni al doilea ctitor al Mânăstirii Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus i-a revenit Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan, al cărui ţel era reorganizarea monahismului în Transilvania. Lucrările de refacere a bisericii au început în vara anului 1926, când s-au dezgropat din ruine zidurile vechii biserici, s-au refăcut părţile ce lipseau şi s-a ridicat acoperişul.

Sfinţirea bisericii şi a noilor clădiri a avut loc la 15 august 1946, când se sărbătorea hramul

mănăstirii. În cuvântarea ţinută cu acest prilej, după ce a făcut un scurt istoric al mănăstirii, mitropolitul Nicolae explica de ce întârziase sfinţirea: vroia să clădească o casă mare pentru călugări, tiparniţă şi casă de adăpost pentru preoţii bătrâni. Întrucât împrejurările nu au permis realizarea acestui plan mai vast, mitropolitul Nicolae a săvârşit sfinţirea, mulţumindu-se cu ce se realizase până atunci.

Mitropolitul Nicolae Bălan a păstrat în interiorul bisericii pictura veche. Arhitectura bisericii mânăstirii se încadrează întru totul în stilul brâncovenesc, stil apărut la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea în Ţara Românească. Pe peretele vestic al pronaosului se află tabloul votiv al ctitorilor Brâncoveni. Pronaosul bisericii a servit şi de necropolă pentru cel de-al doilea ctitor al mănăstirii, mitropolitul Nicolae Bălan. Mai jos de biserică, la circa 50 m, a reconstruit şi vechea clopotniţă a mânăstirii în forma iniţială, unde până în anul 1997 (când au fost mutate în turla noii incinte) au fost adăpostite cele cinci clopote foarte bine armonizate, a căror greutate depăşeşte 2000Kg.

Fig. I.4 Restaurarea bisericii mânăstirii în timpul mitropolitului Nicolae Bălan.

În anii 1962-1963 s-au făcut lucrări de renovare şi consolidare a mânăstirii. Au fost înlocuite în întregime acoperişurile de şindrilă la biserică, clopotniţă, fântână şi altarul din pădure.

În anii 1976-1977 s-a împrejmuit terenul aflat în proprietatea mânăstirii, aşezându-se o nouă poartă sculptată în lemn de stejar şi s-a încheiat lucrarea de restaurare a paraclisului brâncovenesc, executat în lemn de stejar sculptat în motive brâncoveneşti, iar în interior decorat cu picturi neobizantine.

Fântâna *Izvorul Tămăduirii*, atestată documentar din sec. al XVI-lea, cea mai veche piesă din incinta mânăstirii, în jurul căreia, de-a lungul timpului, s-au petrecut şi ţesut multe întâmplări miraculoase şi legende, a fost restaurată mai întâi de Mitropolitul Nicolae Bălan, iar mai recent s-a construit în jurul ei un baldachin sculptat în lemn de stejar.

Tot ca o lucrare de înnoire a Mânăstirii Brâncoveanu se înscrie şi renovarea şi extinderea altarului din pădure, unde se săvârşesc slujbele religioase în aer liber.

Pentru a reda mai fidel atmosfera epocii reproducem aici scrisoarea unei personalităţi care a vizitat mânăstirea în calitate de pelerin, scrisoare pe care am descoperit-o în arhiva personală a Mitropolitului Nicolae Bălan din Sibiu:

Sâmbăta de Sus 1953.VIII.27

Astăzi, miercuri 26.VIII. am ajuns la Mânăstirea Sâmbăta de Sus. De la Sibiu am călătorit în tovărăşia I.P.S. Mitropolit într-un Packard elegant care ne-a adus într-o oră şi jumătate. Pe drum, am discutat lucruri

interesante. I.P. S.S. e un povestitor minunat; are şi ce să povestească. Viaţa Sa s-a împletit cu cei 30 de ani de viaţă politică a Ţării şi a Bisericii, a fost colaborator loial al lui Ionel Brătianu şi prieten apropiat al lui Al. Constantinescu. Lângă dânsul timpul s-a scurs pe nesimţite. Ajuns în vatra Mănăstirii, ochiul nu ştie unde să se oprească; e atât de măreţ, de grandios tabloul ce se deschide ochilor.

Dacă n-aş avea atâtea de făcut acasă, nu m-aş mai clinti de aici, luni şi ani. La intrare, întâlneşti o pădure tânără de brad, şi fag, şi în mijlocul ei o Bisericuţă mică, ca o bijuterie bizantină, împodobită cu decoraţiuni ce amintesc de ctitoriile domneşti din veacul XVII-lea şi cu o clopotniţă sprijinită pe ziduri frumos încheiate. E Mănăstirea — vechea ctitorie a lui Brâncoveanu. Când se termină pădurea, se deschide o grădină de pomi fructiferi, cu alei bine trasate înzestrate cu bănci artistic făcute. Un pârâiaş zgomotos face hotarul ei cu curtea.

Aici, într-o parte se ridică o clădire prevăzută cu cerdacuri unde e locuinţa I.P.S.S. şi gospodăria Sa personală. Aici se pregăteşte şi hrana pentru cei 20 de călugări ce servesc Mânăstirea. În cealaltă parte e o altă clădire mult mai mare, unde e locuinţa personalului monahal. Ca nicăieri însă, acest personal e format din oameni luminaţi, care au învăţat seminarul şi Teologia şi care sunt selecţionaţi de I.P.S.

În partea din fund a curţii, ochiul se pierde în contemplarea munţilor, care aruncă în cascadă, un părău cu ape limpezi, care alimentează două lacuri mari, care ispitesc pe vizitatori şi-i îmbie să facă baie, în zilele călduroase. Aici se adună vizitatori cari fugind de zgomotul oraşului, caută linişte şi odihnă şi o găsesc din plin. M-am aşezat pe o bancă făcută din pietre mari şi aşezate cu măiestrie. Am savurat un amurg de seară, briza liniştitoare, ce coborî pe valea apei ce vine de la poalele Negoiului. Aici sufletul se pierde în meditaţii, care te apropii tot mai mult de Dumnezeu, căci sunt atâtea argumente ce vorbesc sufletului despre măreţia naturii, şi care nu-şi găsesc explicarea decât în înţelepciunea şi bunătatea Lui.

Numai El a putut inspira pe Brâncoveanu să-şi aşeze aici un cuib de odihnă şi tot numai El, a îndrumat pe I.P.S.S. Nicolae să dea viaţă unui trecut atât de îndepărtat şi să creeze la poalele munţilor, o viaţă atât de frumoasă.

Camera în care am fost aşezat, e mobilată cu gust şi are tot ce e necesar pentru cel ce vrea să citească şi să scrie. Nu lipseşte nici o bibliotecă bogată cu tot felul de cărţi interesante. Aici am găsit la fratele Serafim, licenţiat în teologie, „Die Beziehungen der Fruhchristlicher", tipărită la München.

Obosit am dormit ca un copil, după ce mi s-a servit o masă regală, cu păstrăvi, cu vin, bere şi cafea. Mi-au defilat şi în vis toate frumuseţile, ce mi-au desfătat privirea şi nu voi uita niciodată impresiile puternice ce s-au întipărit aşa de adânc în suflet.

Joi m-am sculat târziu. (...) Am început să cercetez cu amănunţime apoi, Biserica, curtea, grădina, gospodăria, viaţa călugărilor... şi la urmă mi-am dat seama că pe tot întinsul Ţării nu se găseşte o instituţie monahală, unde să fie atâta ordine şi înţelegere.

Aici serviciul bisericesc e limitat la două ore dimineaţa; între 6-8 şi seara între 6-8. Noaptea e lăsată, ca toată lumea să se culce. Restul timpului e consacrat unei munci organizate până în cele mai mici detalii.

Aici, se îmbină perfect maxima: „ora et labora" - roagă-te şi munceşte.

Datorită acestei concepţii, ordinea şi frumuseţea răsare în fiecare colţ: aici găseşti grădini de pomi selecţionaţi, grădini de flori, alee, stupi de albine în căsuţe lucrate cu gust şi artă, bănci clădite din lemn şi din piatră aşezate cu măiestrie; canaluri de apă, ce curg pe un pat pietruit şi cu cascade studiate; şiruri nesfârşite de stânjinei, ce străjuiesc malurile apei.

Acestea toate îşi găsesc completare într-o instalaţie proprie de lumină electrică construită de călugări şi alimentată de apă, unde fratele Pantelimon, lucrează cu schimbul şi dă lumină la toate camerele, la toate aleile Bisericii şi curţii ei.

E o minune a ordinei! Dacă numai atât, ar face un om în viaţa lui, ar fi destul ca să fie vrednic de recunoştinţa Ţării şi a Bisericii.

I.P.S.S. Mitropolit Nicolae, a realizat aici o instituţie model. În ea, se oglindeşte propriul său

suflet de om înțelept şi chivernisit în toate acțiunile sale. (...)

În 1959, în urma decretului 410, o mare parte din călugări au fost siliți să părăsească mânăstirile, acest lucru fiind valabil şi în cazul ctitoriei brâncoveneşti de la Sâmbăta de Sus, aşa încât mânăstirea

Fig. I.5 Biserica mânăstiri după restaurare– imagine de epocă.

aştepta din nou timpuri mai bune, în care să poată înflori, în care să poată deveni, ceea ce fusese destinată de întemeietorul ei, Constantin Brâncoveanu, un centru religios şi cultural.

Cinstea de a deveni cel de-al treilea ctitor al Mânăstirii Brâncoveanu a revenit Î.P.S. Sale Dr. Antonie Plămădeală, ales în anul 1982 Arhiepiscop al Sibiului, Mitropolit al Transilvaniei, Crişanei şi Maramureşului. Î.P.S. Sa a rezidit din temelie incinta mânăstirii, lucrare pe care a început-o în anul 1985.

Sub îndrumarea directă a Î.P.S. Dr. Antonie Plămădeală s-au făcut reparații capitale şi s-a restaurat pictura de la vechea biserică brâncovenească.

Incinta mânăstirii, are formă de patrulater şi este compusă din două corpuri masive de clădiri dispuse pe latura de nord şi de sud, cu două nivele. Trei foişoare sculptate în piatră împodobesc incinta atât în interior cât şi în exterior. Corpul de clădiri aşezat pe latura de sud cuprinde între altele, la parter, o trapeză încăpătoare, bucătărie şi chilii, la etaj, casa brâncovenească, o bibliotecă, un arhondaric, iar la mansardă muzeul, unde sunt expuse cărți vechi, manuscrise, scrisori, icoane vechi pe sticlă şi pe lemn şi obiecte de patrimoniu colecționate de Î.P.S. Dr. Antonie Plămădeală.

Toate aceste spații mărturisesc intenția de a face din Mânăstirea Brâncoveanu un centru de spiritualitate ortodoxă şi de cultură românească.

Ajungând în 1982 Mitropolit al Ardealului, am avut convingerea că Dumnezeu m-a adus aici şi pentru a reface această mânăstire; sau, poate, mai ales pentru aceasta. Gândul de a ridica o mânăstire, în acei ani de întunecime comunistă, la început m-a speriat. Am îndrăznit totuşi având conştiința şi convingerea că nu fac altceva decât să împlinesc o poruncă de sus. Am lucrat conspirativ, pretextând construirea unui centru de patrimoniu cultural, național. De aceea am lucrat mereu cu frică şi în cea mai mare viteză, depunând uneori eforturi supraomeneşti, deoarece trebuia să terminăm înainte de a se afla ce se construieşte cu adevărat. Revoluția din '89 ne-a prins cu clădirile sub acoperiş.

În 1993 lucrările la noua incintă brâncovenească erau în mare parte finalizate, astfel că la 15 august 1993 am organizat sfințirea noului paraclis cât şi a întregului complex mânăstiresc nou ridicat. Am avut marea cinste ca la slujba de sfințire a mânăstirii să-l avem în mijlocul nostru pe însuşi Patriarhul Ecumenic Bartolomeos I, care a răspuns cu bucurie invitației noastre.

Fig. I.6 Refacerea incintei mânăstireşti în timpul mitropolitului Antonie Plămădeală.

Acum, de câte ori privesc mânăstirea, parcă nu-mi vine să cred că a fost gândul meu să o fac. Sunt tot mai încredințat că a fost o inspirație de sus, a fost hotărârea lui Dumnezeu şi voia Sfântului Constantin Brâncoveanu de a se rezidi această mânăstire. Eu sunt foarte satisfăcut că Dumnezeu m-a ales pe mine – poate de aceea m-a şi adus în Transilvania – şi, este părerea mea bineînțeles, dar mă bucur când este şi părerea altora, că zidirea este foarte frumoasă. (I.P.S. Dr. Antonie Plămădeală)

Bineînțeles că un mare efort a avut de făcut atunci însăşi mânăstirea. Părintele Stareț din acea vreme, Arhimandritul Veniamin Tohăneanu, alături de economul de atunci al mânăstirii, Arhimandritul Ilarion Urs, i-au acordat Înalt Prea Sfinției Sale întregul lor sprijin, pentru ridicarea noii incinte brâncoveneşti.

O contribuție deosebită au avut şi cei însărcinați din partea Mitropoliei Sibiului cu coordonarea şantierului, în special P.C. Vicar Dan Dumitru, care în 1986 era numit „coordonator al întregului şantier" şi P.C. Preot Romulus Bar. Un merit deosebit îl au de asemenea inginerii N. Bidilică şi I. Sinu, care au dirijat munca efectivă în şantier, precum şi toți cei care au muncit din greu pe şantier sau au sprijinit pe orice cale ridicarea minunatului edificiu.

Urmare a unui efort încordat, la revoluția din 1989 mânăstirea se afla deja sub acoperiş. Ce a urmat după aceea au fost mai mult lucrări de finisaj şi definitivarea tuturor obiectivelor în funcție de adevărata lor destinație.

După 208 ani de la dărâmarea ei în anul 1785, Mânăstirea Brâncoveanu a reînviat în ziua de duminică, 15 august 1993, la sărbătoarea "Adormirea Maicii Domnului", când s-a sfințit biserica nouă ce poartă hramul Sfinților Martiri Brâncoveni, ca şi întreaga mânăstire. Sfințirea a fost săvârşită de către Sanctitatea Sa Bartolomeos I, Arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, Patriarh Ecumenic, de către Prea Fericitul Părinte Teoctist, Arhiepiscop al Bucureştiului, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei şi Patriarh al României, de către Î.P.S. Dr. Antonie, Mitropolit al Transilvaniei, Crişanei şi Maramureşului şi de către alți înalți ierarhi, preoți şi diaconi.

Lucrări de înnoire, dezvoltare şi extindere s-au efectuat şi după sfințirea mânăstirii. A fost pictată noua biserică închinată Sfinților Martiri Brâncoveni – lucrare executată de Domnul Mircea Chelsoi din Ploieşti – precum şi trapeza şi partea inferioară a turnului clopotniță, unde se află intrarea principală în mănăstire. Pictura acestor din urmă piese este opera Domnului Nicolae Țolea din Sighişoara. Iconostasul sculptat în lemn de stejar, ce împodobeşte biserica Sfinților martiri brâncoveni, poarta de intrare în mânăstire, ce se află la aproximativ 100m de incintă, precum şi o mare parte a mobilierului mânăstirii au fost sponsorizate şi executate de Domnul Daniel Sabău de la Firma ABROM din Alba Iulia.

Fig. I.7 Incinta mânăstirii - imagine panoramică.

De asemenea s-a realizat o instalație de încălzire centrală, care asigură încălzirea pentru întregul complex nou ridicat, iar cu ajutorul dat de Consiliul Județean Brașov, s-a finalizat și lucrarea de aducțiune a gazului metan.

Un mare renume a adus mânăstirii atelierul de pictură pe sticlă. Se cuvine să arătăm că școala de zugravi întemeiată de Constantin Brâncoveanu la Sâmbăta a împământenit aici stilul brâncovenesc, mai întâi în picturi murale la bisericile din această parte a țării, apoi în pictura pe lemn și arhitectură. Atelierul de pictură pe sticlă, unul dintre cele mai importante centre de pictură pe sticlă din țară, este condus de Părintele Arhidiacon Calinic Morar. Aici se lucrează într-o manieră nouă atât picturi tradiționale pe sticlă cât și creații noi.

Cele mai importante realizări, din punct de vedere cultural-istoric sunt însă amenajarea bibliotecii mânăstirii – „Biblioteca Mitropolit Antonie" – precum și a muzeului acesteia.

În 2003, la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, la Sâmbăta a fost inaugurată o nouă construcție: Centrul Ecumenic - Academia de la Sâmbăta de Sus. Clădirea a fost ridicată la inițiativa Înalt Prea Sfințitului Antonie și este menită să găzduiască seminarii și conferințe teologice, cu caracter național și internațional. În noua construcție pot fi cazate 160 de persoane și tot atâtea au loc în sala ultramodernă de conferințe. Slujba de inaugurare a fost oficiată de P.F. Părinte Patriarh Teoctist, alături de care s-au aflat ÎPS Antonie, mitropolitul Ardealului și alți patru episcopi.

Fig. I.8 Academia Sâmbăta – Spiritualitate, Cultură, Artă, Știință.

În prezent obştea mânăstirii numără în jur de 40 viețuitori, fiind condusă de părintele stareț Arhimandrit Ilarion Urs.

Fig. I.9 Obştea mânăstirii.

Noul şi modernul ansamblu mânăstiresc, având în mijloc bisericuța brâncovenească — reuşită îmbinare a tradiției cu modernitatea, a vechiului cu noul, a istoriei cu actualitatea — se prezintă tuturor vizitatorilor ca o imagine din altă lume, ca un colț de rai – gură de rai pe-un picior de plai. Frumusețea edificiului este dublată de farmecul naturii, unde murmurul râului Sâmbăta se împleteşte cu şoapta de rugăciune a călugărilor, oferind astfel credincioşilor şi vizitatorilor care poposesc aici ceva din frumusețea şi pacea raiului.

Note

[1] Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Mânăstirile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania şi Banat în secolul al XVIII-lea*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, anul XCIII, Nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1975, p.209.

[2] Meteş Ştefan, *Mânăstirile*,

II. Artă şi Arhitectură

„Epoca lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) a fost una dintre cele mai rodnice pentru cultura şi arta românească. Epocă de generoasă eflorescență, în care experiența artistică tradițională şi-a sporit vigoarea prin mijloace de circulație europeană, anii domniei Brâncoveanului reprezintă un moment de vârf în dezvoltarea artei româneşti, de la înălțimea căruia pot fi cuprinse orizonturi largi ce fac mai lesne de înțeles prestigiul şi forța ei de regenerare. Din nordul transilvan şi până la coastele Mediteranei, din Epir şi până în Caucaz, autoritatea culturii şi artei brâncoveneşti a fost o mărturie de valoare a cărei semnificație face de prisos orice comentariu".[1]

Emanație a stilului brâncovenesc, mânăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus poartă cu mândrie pecetea epocii în care a fost construită. De la stilul arhitectonic, până la cele mai mici detalii de sculptură, monumentul de la Sâmbăta de Sus este dovada unei armonii desăvârşite a proporțiilor, de o frumusețe inegalabilă, excelând în interpretarea volumelor, într-o expresie nouă, grațioasă.

Arhitectura

Spre deosebire de ansamblurile mânăstireşti construite în epocile anterioare, bisericile mânăstireşti construite în epoca brâncovenească - înconjurate de o incintă dreptunghiulară sub formă de cetate - se particularizează arhitectural prin rigoarea compoziției planimetrice, compoziție caracterizată printr-o distribuție echilibrată a maselor arhitectonice de o parte şi de alta a axei est-vest, în centrul căreia se află lăcaşul de cult. Acest gen de compoziție este reprezentat cu maximă claritate la actualul ansamblu monahal de la Sâmbăta de Sus şi se pare că îşi are originea în arhitectura Renaşterii, cu care arhitectura brâncovenească are multe similitudini.

Planul treflat al bisericii mânăstirii Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus, având în interior formă de cruce, cu împărțirea în altar, naos, pronaos şi pridvor, este întâlnit la mai toate bisericile construite în epoca lui Brâncoveanu şi după aceea.

Dintre toate acestea planul bisericii mânăstirii Brâncoveanu se aseamănă mult cu cel al schitului Sf. Ştefan de la mânăstirea Hurezi, plan care probabil a servit ca model meşterilor care sunt aduşi la Sâmbăta de pe şantierele hurezene.

Planul orizontal este aproape identic cu cel al bisericii mânăstirii Brâncoveanu, unde avem în plus pridvorul cu coloane, care nu este exclus să fi fost adăugat mai târziu, după o eventuală reparație sau chiar refacere a mânăstirii dacă aceasta a fost într-adevăr afectată de furia distrugătoare a generalului austriac Buccow.

Forma inițială a pronaosului era probabil asemănătoare cu cea întâlnită la biserica „Sf. Nicolae" din Făgăraş, sau cea bisericii mânăstirii Brâncoveni din Olt.

Primele tipuri ale planului treflat au fost modele folosite aproape exclusiv în secolul al XVI-lea şi în secolul următor, când caracteristicile planului se pierd treptat. Bisericile de la Vodița şi de la Cozia din sec. al XIV-lea au fost prototipurile acestui grup.

În secolul al XVI-lea aproape toate bisericile din vechiul stil au planul în treflă şi derivă din aceste prototipuri.

Acest plan suferă multiple transformări în secolul al XVII-lea, pentru ca în al patrulea sfert al acestui secol să se contureze un nou stil românesc după impulsul dat de Şerban Cantacuzino şi de frații lui: Drăghici, Mihail spătarul şi Constantin stolnicul, stil ale cărui forme arhitectonice se stabilesc complet în primii ani ai secolului al XVIII-lea sub domnia lui Constantin Brâncoveanu.

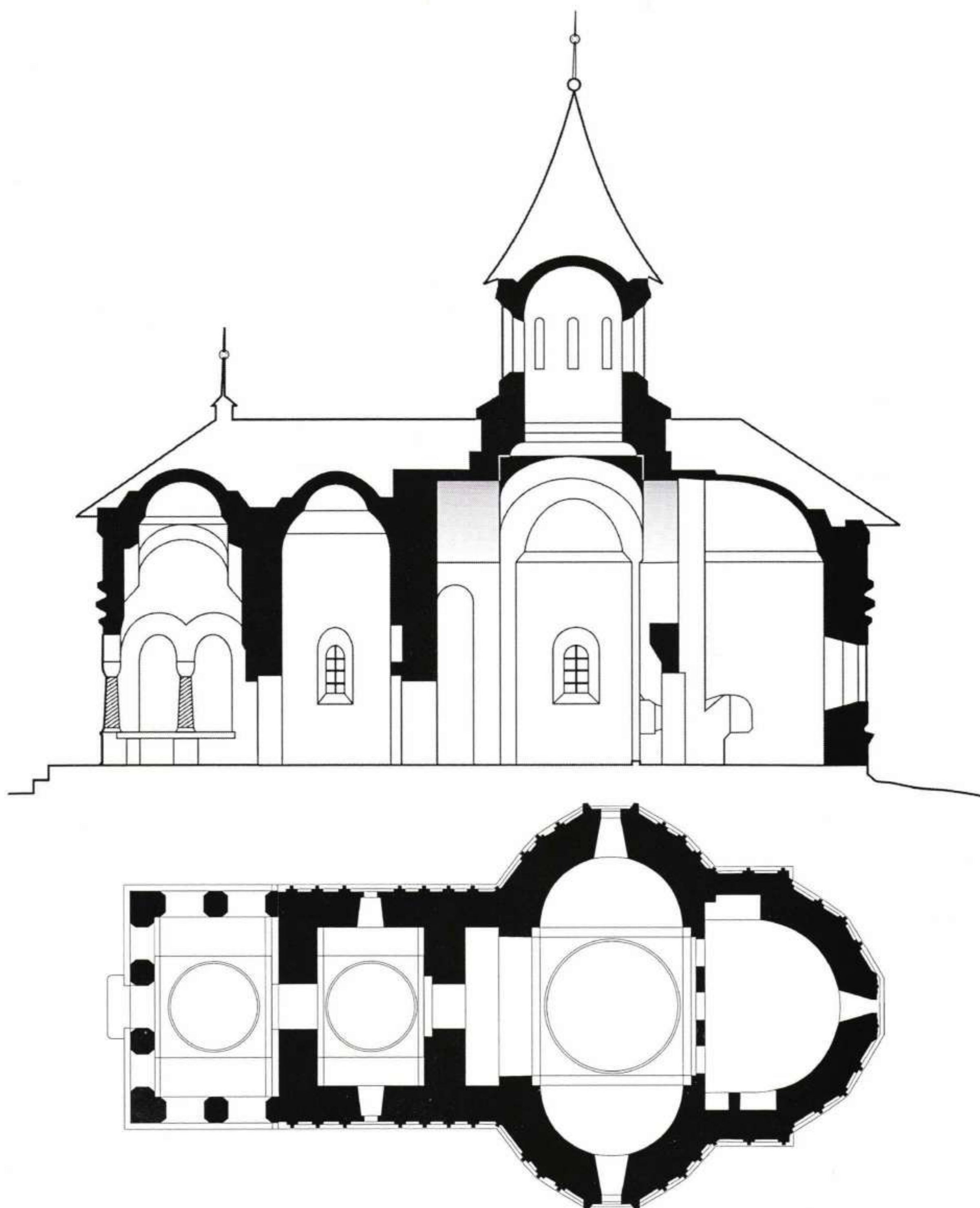

Fig. II.1 Biserica Mânăstirii Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus.
Plan secțiune verticală și orizontală (după D. Breabăn).

În timpul lui Brâncoveanu proporțiile generale ale bisericilor se înalță și se subțiază. Turla de pe naos are în general plan octogonal, iar arcul în semicerc de la arcadele pridvorului și arcaturile din fațade sunt elementele care domină încă de la început. Acestea sunt îmbrăcate în întregime cu tencuială de var peste cărămidă. Chenarele ușilor și ferestrelor se împodobesc cu „rinceu-ri" bogate în ramuri cu

flori, motivele ornamentale se îmbogăţesc, unele inspirate din arta Renaşterii italiene. Capitelul, fusul şi baza coloanelor sunt acoperite de sculpturi. Brâul orizontal este adesea decorat cu stucaturi, sculptate în piatră, cu ghirlande de flori. Arcaturile pridvorului, chenarele de la uşi şi ferestre (când nu sunt de piatră), brâul orizontal şi câte odată cornişele sunt decorate cu zugrăveli policrome. Tâmpla bisericii e bogat sculptată, iar mobilierul, policandrele şi pictura sunt de o bogăţie neîntrecută[2].

Biserica brâncovenească

Planul bisericii Mânăstirii Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus este de tip treflat cu o turlă, planul clasic.

Ca mărime, biserica are o formă armonioasă: lungimea totală, egală cu înălţimea până la vârful turlei, este de 19 m, iar lăţimea în dreptul absidelor laterale este de 6 m. Biserica a fost descrisă sumar de arhitectul N. Ghika-Budeşti în revista „Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi în Oltenia", partea a patra[3] şi de arhitecta Eugenia Greceanu[4] după opinia căreia: *Monumentul constituie o preţioasă mărturie a legăturilor dintre ţările româneşti. Biserica este un exemplu tipic al arhitecturii din Ţara Românească, având structura planului trilobat cu turlă pe naos şi un decor al faţadelor caracteristic edificiilor de cult din veacul al XVII-lea.*

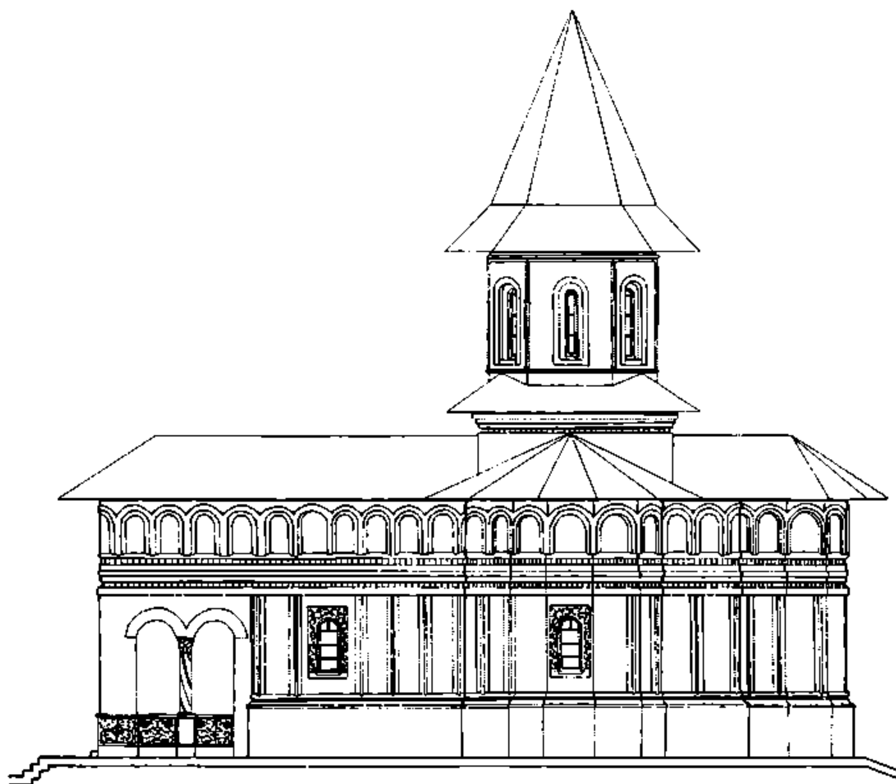

Fig. II.2 Biserica Mânăstirii Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus. Faţada laterală (după D. Breabăn).

1. ***Pridvorul*** în formă dreptunghiulară, pare a fi adăugat ulterior. Are şapte arcade în formă de arc uşor frânt, trei în partea dinspre apus şi câte două în celelalte părţi. Arcadele se sprijină pe patru coloane de piatră sculptată, cu capiteluri frumos ornamentate. Cei doi stâlpi de zid din colţul pridvorului, împreună cu zidurile de deasupra arcadelor, se prelungesc în alte patru arcuri legate între ele, ce sprijină bolta pridvorului în formă de calotă. Intrarea din pridvor în pronaos se face printr-o uşă masivă de stejar, fixată într-un ancadrament din piatră sculptată. Deasupra uşii se află pisania săpată într-o placa mare de piatră. Pridvorul bisericii a fost completat pe cele două laturi în anul 1977 cu patru foi de cristal de 12 mm grosime, rămânând deschisă doar latura de vest.

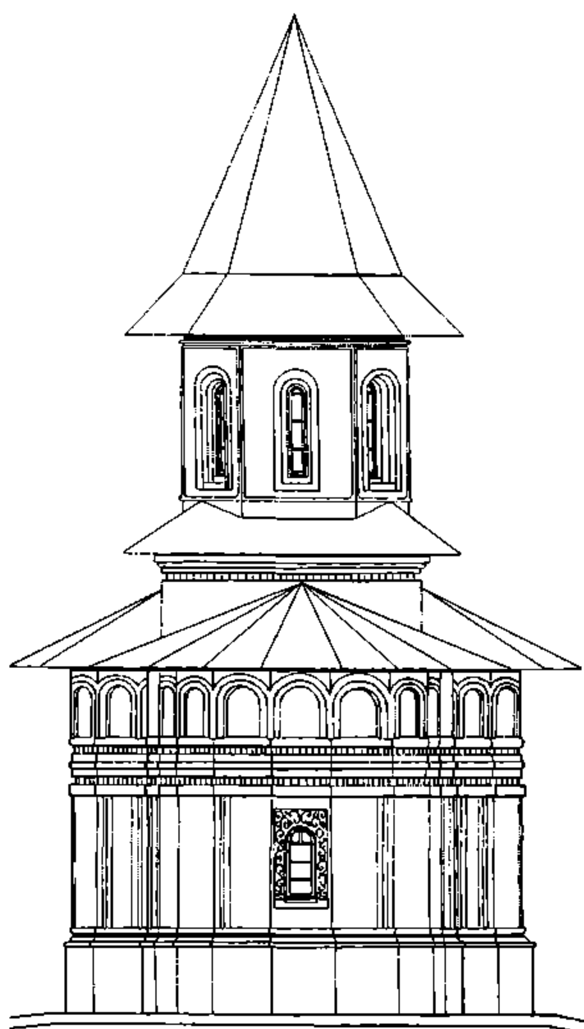

Fig. II.3 Biserica mânăstirii Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus.
Fațada estică (după D. Breabăn)

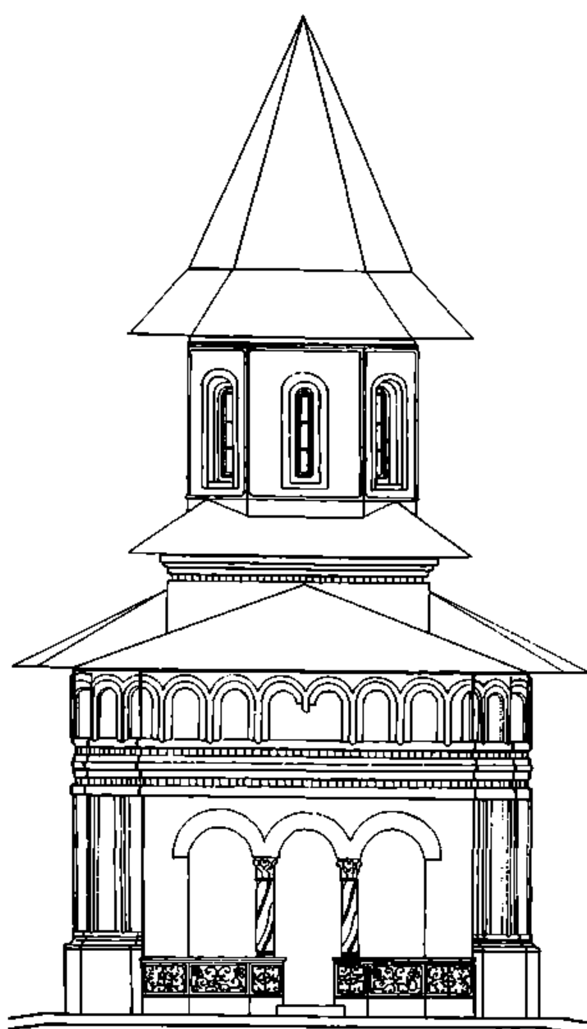

Fig. II.4 Biserica mânăstirii Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus.
Fațada vestică (după D. Breabăn).

2. ***Pronaosul*** este mic, pătrat, despărțit de naos printr-un perete gros de 120cm, cu o singură ușă de comunicație (care în prezent lipsește). Bolta pronaosului este o semicalotă pe pandantivi[5], care se descarcă pe zidurile transversale și pe două „arce dublouri", late, ce pornesc în consolă (între arcuri proptite în console). Pronaosul bisericii a servit între anii 1955-1993 ca necropolă pentru cel de-al doilea ctitor, mitropolitul Nicolae Bălan, care odihnește cu cinstire aici, la mânăstirea pe care a ctitorit-o, având săpat sub lespedea de piatră un cavou de 2,5x2,5m și 2m înălțime. Deasupra mormântului era o piatră funerară de marmură sculptată, cu inscripția: „Nicolae, arhiepiscop și mitropolit, 27 aprilie 1882 — 6 august 1955".[6]
3. ***Naosul*** este trilobat, cu abside semicirculare în interior și poligonale - cu cinci laturi, în exterior, boltite cu jumătăți de calotă sferică. Naosul are spre apus o travee[7] secundară, care amintește de vechea dispoziție a planului sârbesc. Deosebit de interesantă este bolta, la care turla navei este așezată pe un sistem de arcuri treptate, suprapuse, care aparțin de asemenea sistemului brâncovenesc, deși unii cercetători o consideră a fi o adaptare a metodelor de construcție derivată din arhitectura bisericilor de lemn întâlnită în Maramureș și de la poalele Carpaților. Turla naosului, circulară în interior și poligonală în exterior, se sprijină

prin intermediul pandantivelor pe patru arce, care îşi au pornirile pe pile dreptunghiulare de colţ. În pilele dinspre apus, sunt amenajate nişele înalte care amintesc structura Coziei.

4. ***Absida*** altarului boltită în semicalotă, are arcul interior al zidului mai larg decât cel al absidelor laterale, iar la exterior are, ca şi acestea, formă poligonală. În zid sunt săpate două nişe largi pentru proscomidie şi diaconicon. Absida altarului este alungită printr-o travee dreptunghiulară, marcată în exterior printr-o retragere şi acoperită cu o boltă semicilindrică.

Decoraţia în piatră a ancadramentelor de la uşi şi ferestre, cât şi de la uşa de intrare, dar mai ales a pilaştrilor sculptaţi cu capitelurile şi panourile de piatră traforată din pridvorul bisericii dă o deosebită frumuseţe acestui monument. Brâul de cărămidă aşezată în zimţi, care desparte în două registre fondul alb al peretelui exterior al bisericii, acoperişul de şindrilă şi mărimea ei perfect proporţionată ne înfăţişează un monument vrednic de epoca lui Brâncoveanu Constantin, „domn român şi domn creştin", cum spune balada[8].

Tâmpla bisericii, din zid masiv, care permite intrarea în altar prin trei uşi, este pictată în întregime.

Arhitecta Eugenia Greceanu a formulat şi câteva observaţii cu privire la modul cum s-a realizat restaurarea monumentului, îndeosebi la pridvor şi la faţadele bisericii, care erau cele mai avariate:

„Nu există date cu privire la forma originară a pridvorului. În prima fază a restaurării din veacul nostru, el a fost refăcut cu arcade înalte, sprijinite pe pile octogonale de zidărie. Această reconstituire, acceptabilă prin înrudirea cu biserica Sf. Nicolae din Făgăraş[9] şi bazată în oarecare măsură pe elementele de faţadă conservate la corpul bisericii, a fost denaturată ulterior prin înlocuirea pilelor cu coloane bogat sculptate şi a parapetului de zidărie prin panouri traforate, inspirate din arhitectura palatului de la Mogoşoaia.

Fig. II.5 Pridvorul bisericii mânăstirii Brâncoveanu imediat după refacerea din starea de ruină (Arhiva mânăstirii).

Fig. II.6 Pridvorul bisericii mânăstirii Brâncoveanu restaurat ulterior (Arhiva mânăstirii).

Dintre cele 25 de biserici construite în intervalul 1700—1825 (în Ţara Făgăraşului), numai două — Sf. Nicolae din Calbor (1802) şi Adormirea Maicii Domnului din Arpaşu de Jos (1794) — nu prezintă influenţe ale arhitecturii bisericii brâncoveneşti din Făgăraş.

„Decorul exterior al paramentului de la Sâmbăta poate fi de asemenea considerat ca sursă de

inspirație pentru numeroase monumente din zona de sud a Transilvaniei, însă — fenomen demn de remarcat — în afara limitelor Țării Făgăraşului.[10] Radiația aceasta târzie a formelor bisericii mânăstirii Brâncoveanu din Sâmbăta se explică prin prestigiul acestui monument, devenit — îndeosebi după distrugerea sa din 1785 — simbolul rezistenței împotriva încercărilor de deznaționalizare a românilor din această regiune.

Datorită valorii deosebite, biserica mânăstirii a fost declarată monument istoric şi de arhitectură.

Incinta mânăstirii brâncoveneşti

Lucrările de restaurare ale monumentului au fost demarate în anul 1926 la inițiativa Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul din acea perioadă şi s-au făcut sub supravegherea Comisiei Monumentelor istorice, de către arhitecții Georges Cristinel, Petre Dumitrescu şi Friedrich Buertnes, ultimul retrăgându-se mai târziu la mănăstire, unde şi-a petrecut ultimii ani ai vieții.

Mitropolitul Nicolae Bălan îşi dorea foarte mult să refacă şi incinta mânăstirii, dar condițiile neprielnice datorate celui de al II-lea Război Mondial, nu i-au permis aceasta, marele ierarh ducându-se la Domnul după război, în anul 1955.

Incinta a fost reconstruită din temelii de către mitropolitul Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală, după proporțiile incintei mânăstirii Hurez, în acelaşi minunat stil brâncovenesc, „într-o rezolvare arhitecturală nouă, care să țină seama şi de epoca în care a fost ridicată inițial incinta, pe baza unei teme de proiectare[11]".

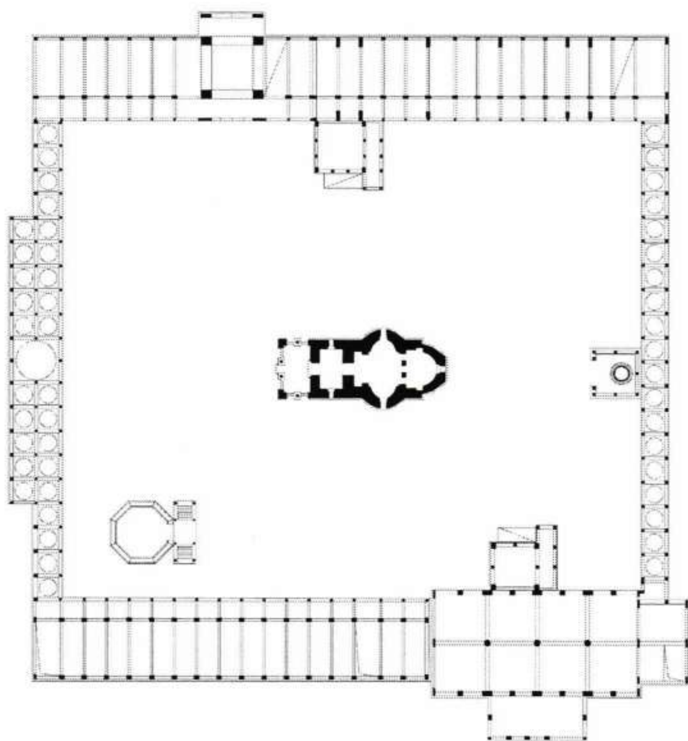

Fig. II.7 Plan general

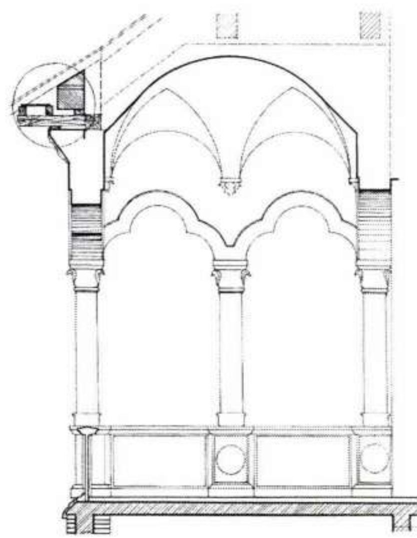

Fig. II.8 Foişorul de acces

Edificarea incintei s-a făcut după un plan gândit de mitropolitul Dr. Antonie Plămădeală şi dezvoltat de un colectiv de proiectare a lucrărilor sub conducerea arhitectului Nicolae Diaconu.

Lucrările de construcție au fost încredințate inginerilor Iosif Sinu, Nicolae Bidilică şi Constantin Bădițoiu, sub directa supraveghere a mitropolitului Antonie Plămădeală, având ca responsabil în ceea ce priveşte coordonarea lucrărilor de construcție pe Pr. vicar Dumitru Dan (viitorul arhimandrit

Dionisie), în calitate de „coordonator al întregului şantier privind realizarea integrală a Aşezământului Brâncovenesc de la Mânăstirea Sâmbăta"[12], iar ulterior Pr. Romulus Bar, Arhidiacon consilier Ezechil Oancea, Ing. Octavian Pătroiu şi contabilul şef Paul Eneotescu.

Ansamblul mânăstiresc de la Sâmbăta a fost conceput în stilul brâncovenesc clasic, vechea biserică mânăstirească fiind înconjurată de o incintă dreptunghiulară sub formă de cetate, incintă caracterizată printr-o distribuţie echilibrată a maselor arhitectonice de o parte şi de alta a axei est-vest, reprezentate de două corpuri masive de clădiri cu două nivele, unul la nord şi altul la sud, unite prin două pergole la est şi vest.

Pe latura sudică a incintei care formează corpul de clădiri, în partea estică a axei, s-a construit „palatul brâncovenesc"- o clădire care serveşte ca reşedinţă mitropolitană la mănăstire. Accesul în palatul brâncovenesc se face din interiorul incintei, pe scara exterioară a unui foişor tipic brâncovenesc, scară minunat împodobită cu elemente decorative, specifice, sculptate în piatră albă, dintre care se remarcă efigiile brâncoveneşti, bizantine şi elementele zoomorfe cu lei stilizaţi.

Incinta este prevăzută cu două foişoare de acces la nivelul superior al palatului şi la paraclisului brâncovenesc de la etaj.

Primul, de formă pătrată, alipit de faţada din curtea incintei, are şapte coloane de sprijin sculptate în piatră albă, temele stilistice folosite la capiteluri şi corpul colonadei fiind diferite de la un foişor la altul. Acest tip de foişor este mărginit de arcade trilobate şi este acoperit cu o cupolă „pe trompe" după modelul arhitectural întâlnit la palatul brâncovenesc de la Mogoşoaia. Parapeţii care fac la bază legătura între coloane sunt confecţionaţi din plăci de piatră albă masivă traforate şi sculptate cu elemente stilistice vegetale tipice stilului brâncovenesc.Accesul în holul palatului se face printr-o uşă masivă din stejar sculptat, având deasupra, tot din lemn sculptat, vulturul cu crucea în cioc, simbolul heraldic al Ţării Româneşti. În partea vestică a palatului sunt amenajate două apartamente care poartă numele celor doi patriarhi care au sfinţit complexul mânăstiresc în anul 1993: Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului şi Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul României.

Central se află sala mare a palatului, sală care a găzduit numeroase sinoade mitropolitane şi sesiuni de dialog dintre Bisericile din Transilvania.

Din sala mare se trece în biblioteca palatului – biroul de lucru şi apartamentul mitropolitan la mânăstire. Tot din sala mare se trece într-un separeu, o încăpere mai mică, dar care are ieşire spre partea exterioară a incintei pe spaţioasa şi eleganta terasă brâncovenească. Holul mare este boltit, iar sala mare şi camerele apartamentelor, care sunt similare celor două camere – ale domnului şi doamnei – din palatele brâncoveneşti, au tavanul din lemn de stejar.

Terasa sau loggia este de formă dreptunghiulară, având ca şi foişoarele, zece coloane mărginite de arcade trilobate, fiind acoperită de o cupolă „pe trompe", elementele stilistice care o împodobesc fiind unice pentru incinta de aici.

De o realizare remarcabilă se bucură efigia heraldică de mari dimensiuni, sculptată tot în piatră albă, a Imperiului Bizantin de Răsărit – vulturul bicefal, simbol preluat de Biserica Ortodoxă a Răsăritului. Stema bizantină este aşezată central pe peretele exterior al palatului şi este încadrată de două frumoase colonade brâncoveneşti.

Balustrada centrală are săpată în piatră stema Domnitorului Martir: vulturul Ţării Româneşti cu crucea creştină în cioc având lateral soarele şi luna, iar celelalte balustrade din piatră albă traforată, foarte asemănătoare cu cele de la Mânăstirea Stavropoleos din Bucureşti au ca element zoomorf predominat leul. Ele unesc bazele coloanelor care sunt împodobite cu flori de spin stilizate - elemente decorative specifice stilului brâncovenesc.

Loggia oferă o minunată privelişte către cele două „Ferestre" - Mare şi Mică ale Munţilor Făgăraş şi către cele două lacuri cu apă cristalină - puncte de atracţie şi deconectare pentru pelerinii care poposesc aici.

Clădirea de formă regulată, se desfăşoară pe două nivele – după modelul tuturor palatelor brâncoveneşti.

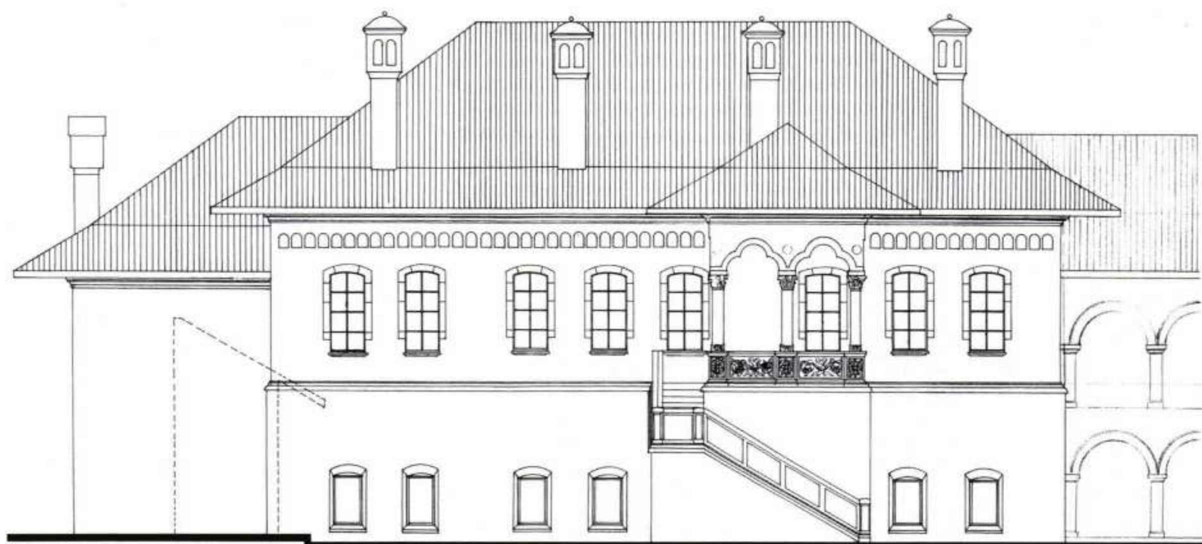

Fig. II.9 Palatul brâncovenesc din incinta complexului mânăstiresc. Fațada interioară cu foişorul de acces.

Dacă pentru casele domneşti de epocă şi palatele brâncoveneşti parterul şi demisolul era ocupat de „pivnița mare" şi diferite camere de serviciu, aici pivnița capătă o altă funcție – cea de sală de mese sau trapeză.

Accesul în trapeză se face prin cele două pergole laterale: cea estică şi pergola de la parterul laturii de nord care continuă spre vest clădirea palatului brâncovenesc. Ca şi pivnițele domneşti, trapeza are două rânduri de cupole care se sprijină, prin arce din cărămidă, central pe trei stâlpi masivi, iar lateral pe stâlpii de rezistență ai zidurilor de sprijin. Bucătăria care deserveşte trapeza este construită în exterior fiind situată direct sub loggia palatului de deasupra.

Fiind vorba de o sală de mese dedicată unei mânăstiri, cupolele şi pereții au fost pictați în frescă - într-o mănăstire trapeza fiind considerată „a doua biserică" datorită lecturilor spirituale din timpul meselor.

Fig. II.10 Imagine panoramică a trapezei.

Palatul brâncovenesc se continuă spre vest printr-o clădire masivă, pe două nivele, având spre interior la parter şi etaj două minunate pergole – coridoare suprapuse mărginite de coloane care

sprijină prin arce de cerc semicalotele numeroaselor cupole aliniate pe direcția est-vest. Pardoseala este alcătuită dintr-un frumos desen geometric realizat din îmbinarea marmurei albe, negre şi roşii.

La parter se află sala mare de şedințe – „Sinodiconul" şi câteva chilii locuite de monahii de aici. Etajul este dedicat bibliotecii mânăstirii iar mansarda, amenajată în ultimii ani, a devenit sediul muzeului. Accesul la nivelele superioare se face prin trei scări din marmură albă cu balustrada din fier forjat şi mâna curentă din lemn de stejar. Partea exterioară a clădirii are la etaj o terasă care face legătura între bibliotecă şi un frumos apartament.

Fig. II.11 Exteriorul laturii de sud a incintei complexului mânăstiresc. Terasa palatului brâncovenesc şi balconul bibliotecii

Latura de nord a incintei echilibrează masa arhitecturală a complexului mânăstiresc, având relativ central, deasupra monumentalei porți de intrare un masiv turn clopotniță, identic ca formă cu cel de la Mânăstirea Hurezi, turn care adăposteşte cele cinci clopote vechi mutate recent din vechiul turn clopotniță - refăcut odată cu biserica brâncovenească. Şi aici corpul de clădiri se desfăşoară pe două nivele, parter şi etaj, la subsol fiind construită o pivniță de mari dimensiuni.

Partea vestică este cea a chiliilor monahale, pentru ca spre est, parterul să fie ocupat de birouri. La etaj s-a construit noua şi spațioasa biserică dedicată Sfinților Martiri Brâncoveni.

Pridvorul este de formă dreptunghiulară, accesul făcându-se prin două uşi duble din stejar masiv, iar intrarea în naos printr-o uşă mult mai mare, cu partea superioară sub formă de arc de cerc. Tavanul pridvorului este mai puțin înalt dar frumos „casetat" cu lemn de stejar.

Pronaosul lipseşte, iar ***naosul*** dreptunghiular, fără abside laterale este propriu-zis format din spațiul creat de înşiruirea a trei cupole mari sub formă de semicalote sferice care se sprijină fiecare pe patru arce de cerc cu descărcare pe opt stâlpi de rezistență laterali, stâlpi care se prelungesc până la nivelele inferioare formând arce de trecere perpendiculare pe axa pergolei de la parter. La baza cupolelor, în zona în care se unesc arcele de susținere a acestora s-au încastrat - pentru fiecare cupolă - câte patru vase mari din ceramică cu rol acustic. Iluminatul natural se face prin 12 ferestre înguste şi foarte înalte din cărămidă de sticlă transparentă multicoloră. Partea superioară a acestora prezintă fante din lemn pentru aerisire. Pardoseala este din marmură albă cu desene din marmură roşie şi neagră. Central este reprezentat un vultur din marmură neagră – simbol care arată locul unde era amplasat în vechime altarul bisericii.

Altarul este alungit, format din două camere distincte de formă dreptunghiulară dispuse perpendicular. Astfel prima cameră este de lățimea bisericii având amenajate la extremități proscomidiarul şi diaconiconul. Aceasta se continuă cu o cameră mai îngustă şi mai lungă, cu tavanul

format din doi semicilindri dispuşi perpendicular pe axa longitudinală. Din altar se trece spre nord în veşmântărie, iar spre sud în loggia altarului.

Fig. II.12 Complexul monahal – latura de nord cu turnul clopotniță şi biserica nouă.

Cele două corpuri masive de clădiri sunt unite prin două coridoare – pergole formate din înşiruirea mai multor cupole care se sprijină pe coloane cilindrice uniforme. Aceste două laturi au un singur nivel, latura dinspre apus – cu rol de necropolă mitropolitană, (spre deosebire de cea răsăriteană) desfăşurându-se pe două rânduri şi având central o cupolă mult mai mare care acoperă mormântul simbolic şi statuia Domnitorului Martir. Spațiile laterale sunt rezervate pentru mormintele foştilor şi viitorilor mitropoliți ai Ardealului.

Impresia vizuală deosebită creată de coloanele şi cupolele de aici este întregită de portrete votive, în mărime naturală, realizate în mozaic de artişti străini. Sunt reprezentate chipurile celor trei mari ctitori: central cel al voievodului Constantin Brâncoveanu ținând în mâna dreaptă macheta bisericii mânăstirii, iar lateral cel al mitropolitului Nicolae Bălan având la bază imaginea bisericii din timpul restaurării, respectiv cel al mitropolitului Antonie Plămădeală care a restaurat din temelii incinta monahală. În extrema nordică a pergolei sunt gravate pe plăci din marmură numele ctitorilor şi donatorilor care au contribuit material, într-o măsură mai mare, la restaurarea mânăstirii.

Clopotnița veche

Reconstituită în întregime în anul 1932 de mitropolitul Nicolae Bălan pe locul şi forma celei ctitorite de Constantin Brâncoveanu, construcția clopotniței vechi e opera arhitecților Georges Cristinel şi Gheorghe Dumitrescu. La parter avea inițial două camere de locuit pentru paracliser şi un spațiu de trecere cu boltă. O scară în spirală ducea la camera clopotelor, în număr de cinci, turnate la Viena în l930. Clădirea are un soclu de piatră aparentă, pereții zugrăviți cu lapte de var şi era inițial acoperită cu şindrilă ulucită.

În anul 1963 s-au făcut lucrări de consolidare, înlocuindu-se acoperişul de şindrilă degradată cu altul nou tot din şindrilă.

În anul 1975 s-a executat electrificarea clopotelor, dând posibilitatea să fie puse în mişcare electronic din Sf. Altar printr-un cablu subteran, iar în anul 1997, reamenajându-se spațiul existent, s-a renunțat la spațiul de trecere pe sub clopotniță, s-au mutat clopotele în turnul de la intrare al incintei noi şi s-a schimbat şindrila cu țiglă.

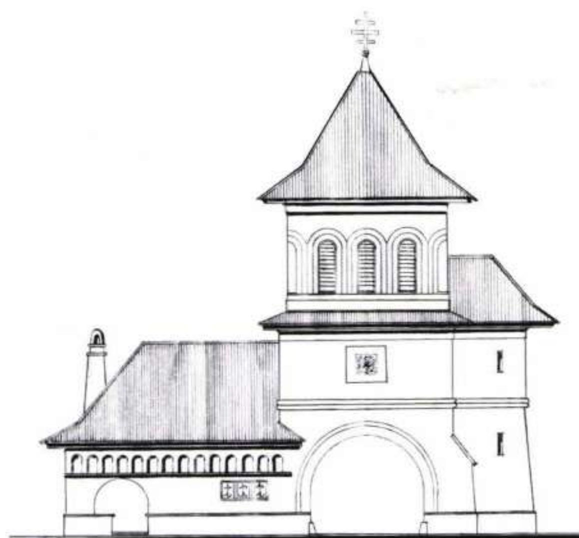

Fig. II.13 Vechiul turn clopotniţă

Micul paraclis din lemn

Construit în anul 1977 din iniţiativa stareţului arhimandrit Veniamin Tohăneanu, sculptat în lemn de stejar pe un soclu de piatră şi acoperit cu şindrilă ulucită micul paraclis din incintă s-a ridicat pe locul celui ridicat, se pare, de Constantin Brâncoveanu la anul 1696 şi care a fost distrus la anul 1785 odată cu clădirile din jurul bisericii. Paraclisul numit şi aghiasmatar, cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, are formă octogonală, sculptat în interior şi exterior de pictorul D. Iliescu, bolta este pictată în frescă de pictorul P. Fleşaru, iar picturile pe sticlă sunt realizate de părintele Timotei Tohăneanu. Sfinţirea paraclisului s-a făcut de mitropolitul Dr. Nicolae Mladin la 6 august 1978. Serveşte în prezent mai mult ca loc pentru spovedanie.

Fig. II.14 Paraclisul de lemn din incintă. Detalii arhitectonice.

Fântâna „Izvorul Tămăduirii"

Atestată documentar din veacul XVI, fântâna „Izvorul Tămăduirii" este cea mai veche piesă din incinta mănăstirii. Între anii 1927-1932 odată cu restaurarea bisericii mănăstirii de către mitropolitul Nicolae Bălan a fost restaurată şi fântâna, curățată şi adăpostită sub un acoperiş de lemn cu şindrilă, pe patru stâlpi. Iisus şi Samarineanca la fântâna lui Iacob din Sihar este scena biblică pictată în frescă pe peretele estic (fig. 5.1.7 stânga), iar inscripția plăcii comemorative din exterior consemnează:

Tocmitu-s'a această fântână în anul Domnului 1935 din îndemnul şi cu grija Înalt Prea Sfinției Sale Arhiepiscopului şi Mitropolitului NICOLAE pentru ca apa tămăduitoare din ea, cu care îşi vor astâmpăra setea trupească dreptmăritorii creştini, să fie chip văzut duhovniceştii ape a Evangheliei, la care ne cheamă Domnul prin cuvintele Profetului: „Scoateți apă cu veselie din Izvorul Mântuitorului" (Isaia 12,3)

Fig. II.15 Fântâna „Izvorul Tămăduirii"

În anul 1978 din inițiativa stareţului arhimandrit Veniamin Tohăneanu, fântâna a fost din nou restaurată, curățată, rezidită, îmbrăcată într-un baldachin de lemn de stejar sculptat în interior şi exterior de sculptorul D. Iliescu, acoperită cu şindrilă ulucită, pe un soclu de piatră executat de monahul Iorest Popica şi pictată în interior în frescă de pictorul P. Fleşaru. Ca şi în paraclisul de lemn, şi aici se găsesc mai multe icoane pictate pe sticlă de părintele Timotei Tohăneanu şi părintele Calinic Morar.

Altarul de vară

Construit în anul 1944 din inițiativa părintelui Arsenie Boca, care a şi executat lucrările de sculptură, altarul de vară este construit din lemn de brad cu acoperiş de şindrilă pe stâlpi sculptați care se sprijină pe o platformă de piatră prelungită în anul 1971, când s-a înlocuit acoperişul de şindrilă. Aici se săvârşeşte Liturghia Arhierească cu sobor de preoți, la cele două mari sărbători închinate Maicii Domnului - protectoarea mânăstirii: „Adormirea Maicii Domnului" în 15 august şi „Izvorul Tămăduirii" din prima vineri după Sfintele Paşti, credincioşii asistând la slujbă stând la umbra fagilor.

Fig. II.16 Altarul din pădurea de fagi.

Poarta monumentală

În anul 1976, din inițiativa stareţului arhimandrit Veniamin Tohăneanu s-a ridicat la intrarea pe teritoriul mânăstirii o poartă monumentală în stil brâncovenesc, executată în lemn de stejar sculptat de Iliescu D. Poarta în patru canaturi, fixată în patru stâlpi masivi din stejar era acoperită cu şindrilă, având sub cupolă picturi pe sticlă executate de părintele Timotei Tohăneanu.

Fig. II.17 Poarta veche de la intrare.

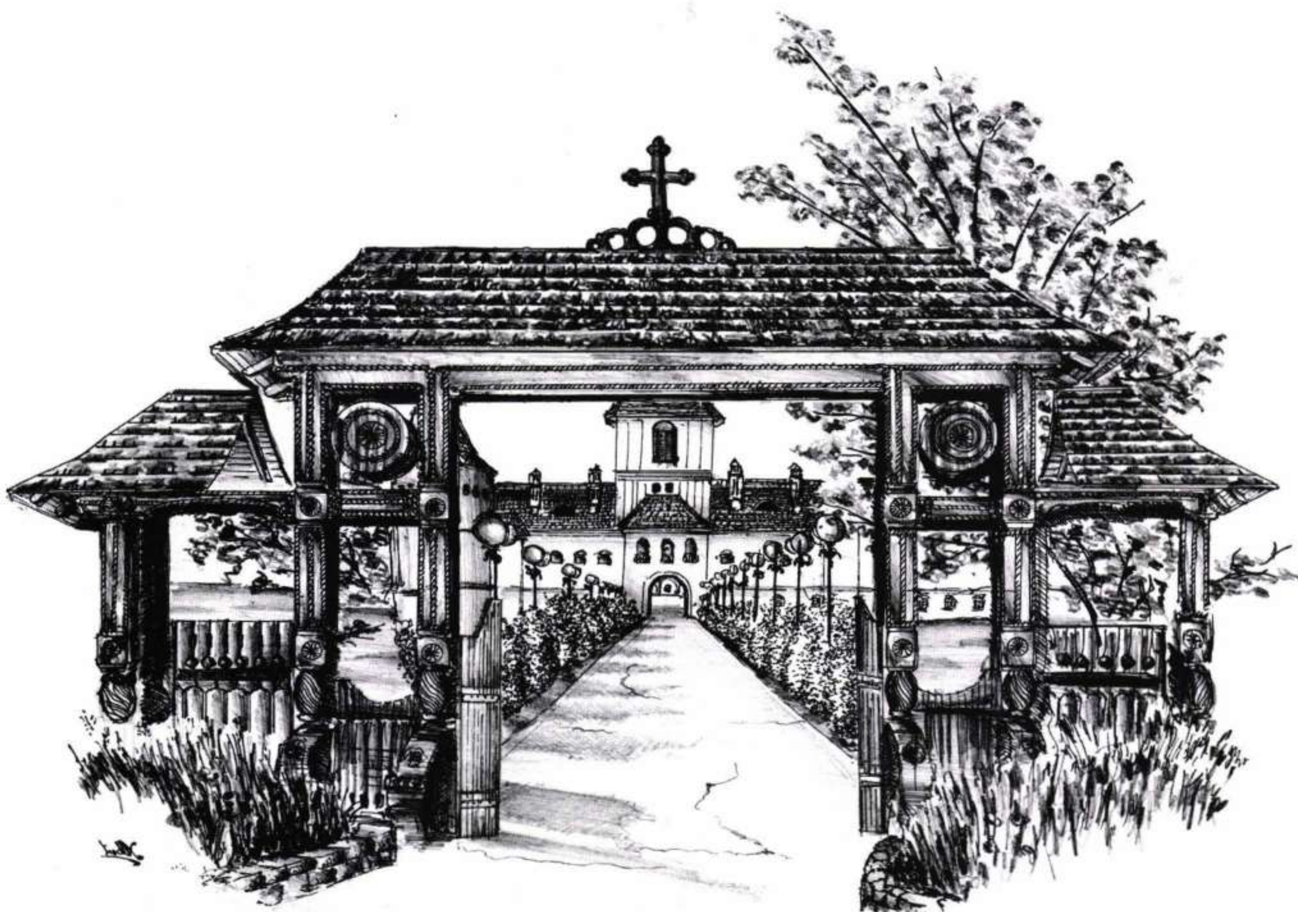

Fig. II.18 Poarta nouă de la intrare.

Poarta veche a fost schimbată în anul 1997 după sistematizarea spațiului din jurul noii incinte, schimbându-se totodată şi calea de acces spre mănăstire, aleea nouă fiind perpendiculară pe latura nordică a incintei. Executată de firma Abrom din Alba Iulia, poarta nouă a fost sculptată în lemn masiv de stejar şi acoperită cu şiță.

Sculptura

...iar mării-sa au pus de iznoavă de au zugrăvit şi au pardosit cu lespizi de piatră, cu multă cheltuială şi foarte frumoasă o au înfrumusețat, pă cum se şi vede. (Radu Greceanu)

Cadrul stilistic general în epoca lui Constantin Brâncoveanu a fost determinat şi de celelalte genuri artistice, care, în directă legătură cu arhitectura, s-au dezvoltat arborescent conturând într-o formă finală ceea ce numim fenomenul artei brâncoveneşti.

Fiind o ctitorie brâncovenească, mânăstirea de aici, chiar şi cu incinta monahală refăcută din temelii, prezintă aspecte originale ale decorațiunilor brâncoveneşti datorită folosirii sculpturii în piatră şi ştucaturii orientale.

Sculptura monumentală valorifică motivele barocizante aplicate coloanelor de piatră şi ancadramentelor.

Elementul cel mai reprezentativ pentru sculptura brâncovenească în piatră este portalul, şi dacă datorită vitregiilor vremurilor trecute, portalul de la vechea biserică a mânăstirii s-a pierdut, el a fost refăcut de către mitropolitul Nicolae Bălan, având ca model originalul păstrat la biserica brâncovenească din Făgăraş. Ca organizare generală portalul brâncovenesc are în principiu, deasupra uşii de intrare

în biserică, pisania subliniată de un bogat aparat ornamental, având central stema Ţării Româneşti, însoţită uneori de vulturul bicefal al Cantacuzinilor. Pisania şi golul uşii sunt încadrate într-un chenar decorativ compus din vrejuri vegetale. Portalul de aici şi cele cinci ancadramente de la ferestre au fost executate de meşterul pietrar sibian Ioan Chidu în anul 1929 din piatră gălbuie de Câmpulung (Muscel). Acelaşi meşter a executat şi pardoselile cu piatră de Viştea.

Din pisania originală, se mai păstrează:

Această Sfântă Biserică, înălţată din temelii de Domnul Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu, dar dărâmată la 1785 de duşmanii credinţei ortodoxe, a fost reclădită pe vechile ei temelii nesdruncinate şi împodobită din nou după desrobirea Transilvaniei (...) prin osârdia şi purtarea de grijă a Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit Nicolae Bălan cu jertfa de bună voe a dreptcredinciosului popor român. Sfinţirea ei s-a săvârşit (...) la praznicul Adormirii Maicii Domnului, joi la 15 august, anul 1946.

Sculptura decorativă în piatră se manifestă în întreaga ei splendoare în formele balustradelor traforate şi a soclurilor coloanelor împodobite cu flori de bujor românesc, cu bobocii florilor de curcubitacee sau cu flori stilizate de spin uriaş.

O frumuseţe aparte o au plăcile funerare sculptate în marmură şi crucile din cimitir, remarcându-se o cruce monumentală din piatră sculptată cu elemente specifice brâncoveneşti.

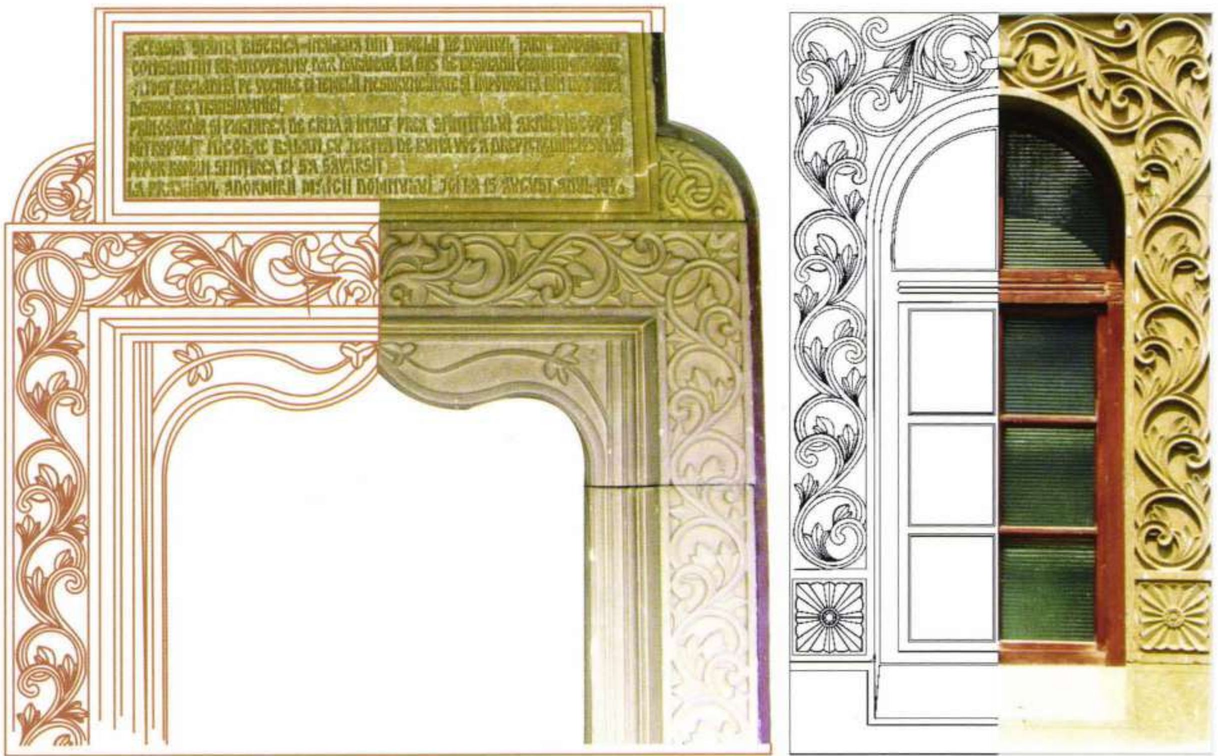

Fig. II.19 Ancadramente din piatră sculptată (biserica veche brâncovenească)

Statuia lui Brâncoveanu aşezată deasupra mormântului a fost realizată de sculptorul Nicolae Ştefan, în anul 1980 în piatră de Albeşti.

În parcul vechi amenajat de părintele Arsenie Boca se găsesc câteva capiteluri şi elemente de sculptură în piatră provenite de la palatul lui Brâncoveanu din vecinătatea mânăstirii şi sculpturi artistice realizate de acelaşi părinte Arsenie.

Fig. II.20 Elemente ale sculpturii decorative în piatră (incinta brâncovenească).

Fig. II.21 Elemente ale sculpturii decorative în piatră (loggia şi foişoarele).

Pictura

Având o dezvoltare asemănătoare arhitecturii, pictura epocii brâncoveneşti a fost beneficiara tendinţelor anterioare, favorizând maturizarea tendinţelor înnoitoare ce se aflau în consonanţă cu întregul proces de emancipare culturală[13].

Dacă în Ţara Românească arta pictării a ajuns în această perioadă la apogeu, un fenomen care ne interesează în mod direct şi care prin semnificaţiile sale depăşeşte problematica artistică este cel al iradierii masive a picturii brâncoveneşti în Transilvania. Faima şcolilor de pictură din Ţara Românească, în special cea de la Mânăstirea Hurezi trecuse de mult munţii, iar pictorii formaţi în acest spaţiu erau tot mai des căutaţi şi solicitaţi pentru a decora ctitoriile importante din Transilvania.

Încă din timpul vieţii domnitorului Constantin Brâncoveanu, dar mai ales după moartea sa martirică, când şantierele domneşti s-au dizolvat, foarte mulţi meşteri zugravi formaţi în şcolile din sud, în special la Mânăstirea Hurezi au trecut munţii pentru a împodobi în frescă sau cu icoane mânăstirile şi bisericile româneşti de aici.

Apoi ajutorul substanţial dat de domnitor românilor de aici, mai cu seamă prin înzestrarea şi împodobirea ctitoriilor sale de la Făgăraş, Sâmbăta de Sus, Ocna Sibiului şi Poiana Mărului sau a numeroase biserici din satele româneşti, trimiterea de zugravi care au format noi ateliere, cum va fi cel care a funcţionat la mânăstirea noastră şi importantele donaţii băneşti vor avea o importanţă capitală pentru evoluţia artei româneşti transilvănene.

Pictura iconostasului bisericii Sf. Nicolae din Făgăraş, cel mai mare de acest gen, *...O datorăm lui Preda de la Câmpulung care semnează pe icoana de hram, Sfântul Nicolae: „Iconopiseţ Preda Panonean. Leat 7207 (= 1698-1699)"*[14]. Pictura murală de la Sf. Nicolae, cu amplul său program iconografic este semnată de Preda şi Teodosie, fiii zugravului din Câmpulung, şi reprezintă una din etapele cele mai importante în evoluţia stilului brâncovenesc în provincia intercarpatică, devenind în scurt timp un model ce va fi preluat de numeroase comunităţi româneşti. Ansamblul de pictură murală este datat prin inscripţia inedită ce apare în naos, pe pandativul care îl înfăţişează pe Evanghelistul Ioan şi care notează anul de la facerea lumii 7228 (=1720), iar mai jos numele principalului pictor „Preda Z[ugrav]". Realizare artistică valoroasă, fresca din biserica Sf. Nicolae din Făgăraş va însemna pentru pictorii transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea o adevărată „Erminie", mai ales în privinţa amplasării compoziţiilor iconografice".[15]

Curentul brâncovenesc de la sfârşitul veacului al XVII-lea, pătruns astfel în Transilvania, reflectă în acelaşi timp, pe de altă parte, rezistenţa împotriva prozelitismului catolic foarte agresiv. Formele acestei arte vor ajunge în următorul secol până în cele mai nordice ţinuturi româneşti din Transilvania.

Fresca

Pictura murală a **<u>bisericii brâncoveneşti</u>** a fost realizată în anii 1766-1767, în frescă pe preparaţie din var cu câlţi - tehnica „a fresco", de o factură excepţională, dacă ţinem cont că timp de aproape 140 de ani a fost neprotejată, stând fără acoperiş în biserica ruinată şi părăsită.

Executată cu reveniri în proplasmă cu var atât la figuri şi carnaţie, cât şi pe veşminte şi decoraţiile ornamentale, are desenul fin, sigur şi expresiv, compoziţiile arătând o bună cunoaştere a legilor proporţiilor şi a armoniei părţilor cu întregul şi cu scara arhitecturii. Gama cromatică este sobră, folosindu-se culorile tradiţionale pentru această tehnică: ocrul, roşul şi verdele de pământ, negrul de cărbune, nuanţele de gri şi roz derivate din acestea, folosind cu măiestrie degradeurile şi modeleul pe carnaţie[16].

Meşterii zugravi sunt preoţii (ierei) Ionaşcu, Pană şi Mihai, iconari şi muralişti care au activat în sudul Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Stilul folosit de aceştia este de tradiţie postbrâncovenească, Ionaşcu şi Pană fiind cunoscuţi şi ca autori ai icoanelor împărăteşti din Biserica

ortodoxă din Avrig - Sibiu, semnate şi datate 1762.[17] Numele lor figurează alături de cel al ctitorilor pe pomelnicul de la proscomidia altarului bisericii brâncoveneşti unde este făcută şi datarea: „Zugrăvit văleat 1766".

Pe inscripţia de la baza unei cruci pictate aflată deasupra intrării în naos este zugrăvit anul 1767, anul în care s-a finalizat pictura[18].

Se pare că biserica a fost decorată şi la exterior, pictura distingându-se până spre sfârşitul secolului al XIX-lea, după cum menţionează în 1889 Ilarion Puşcariu: „clădirea înăuntru şi înafară era zugrăvită frumos"[19]. Este posibil ca şi fresca exterioară să fi fost executată de aceeaşi zugravi. Descriind pictura, acelaşi autor spune că „pe altar sunt arhanghelii zugrăviţi, în mărime naturală cu culori vii, desemn regulat şi cu aureole în aur strălucitor atât de gros, încât se poate rade de pe perete".[20]

Ioan Turcu vizitând mânăstirea în vara anului 1888 nota „că păreţii bisericii de odinioară şi chipurile sânte în fresco de pe acei păreţi şi azi sunt încă în mare parte bine conservate".[21]

Despre pictarea monumentului găsim o menţiune şi la Ştefan Meteş: „Însuşi Constantin Brâncoveanu, marele binefăcător pentru toţi, a înfiinţat aici (Ţara Făgăraşului n.n.) două biserici mari şi frumoase cum în aceste părţi, dar nici în altele din Ardeal, nu s'a mai pomenit: cea din Făgăraş, în 1697, şi mânăstirea dela Sâmbăta de Sus, zugrăvită şi înlăuntru şi înafară de sus până jos."[22]

Anii de pustietate şi-au pus însă amprenta decisiv asupra picturii exterioare care nu a mai putut fi renovată, mitropolitul zugrăvind pereţii după renovare cu alb de var. Pictura interioară care s-a păstrat a fost restaurată, iar găurile din zid refăcute au fost întregite cu pictură păstrând cât mai fidel stilul şi erminia.

Întreaga operă de restaurare a fost făcută de către pictorul Ioan Mihail în perioada 14 august – 1 noiembrie 1934,[23] întregirea făcându-se din primăvară până la sfârşitul verii anului 1935.

O ultimă restaurare a picturii afumate, prăfuite şi deteriorate parţial de cutremurul din 1977, a fost făcută de către pictorul restaurator Nicolae Sava între anii 1982-1992.

Fig. II.22 Datarea picturii şi portretul ctitorilor - detalii.

Absida altarului, boltită în semicalotă, are pictura dispusă în patru registre, având la bază o draperie pictată după modele tradiţionale:

- *Registrul I*. În semicalotă apare Maica Domnului cu Pruncul – Platitera (1)[24] având lateral doi îngeri (2 şi 3). Pictura de aici se datorează restaurărilor, această parte a zidului fiind complet refăcută. Următoarele registre s-au păstrat în totalitate.

- *Registrul II* este dedicat temei iconografice „Împărtăşirea Sfinților Apostoli". Mântuitorul (10 şi 11) pictat în mijloc, are în partea dreaptă apostolii: Toma (4), Iacob (5), Bartolomeu (6), Simon (7), Iacob cel mic (8) şi Petru (9). Central este zugrăvită Sfânta Masă, Crucea şi Evanghelia, iar în stânga apostolii: Andrei (12), Simon Zilotul (13), Tadeu (14), Filip (15), Ioan (16) şi Matei (17).
- *Registrul III* este o friză de medalioane cu portrete de sfinți cuvioşi în bust, înconjurate de vrejuri de viță de vie: Proclu (18), Clement (19), Nestor (20), Natan (21), Silvestru (22), Isidor (23), central este chipul Mântuitorului (24) şi se continuă cu Nicanor (25), Pimen (26), Mitrofan (27), Isidor (28), Meletie (29) şi Isachie (30).
- *Registrul IV*, respectiv friza sfinților ierarhi: deasupra proscomidiei este reprezentarea în mărime naturală a Sf. Petru al Alexandriei (31) lângă care este pictat Mântuitorul copil stând cu hainele sfâşiate pe masa Sfântului Altar, conform viziunii pe care sfântul a avut-o despre ereticul Arie. Urmează Atanasie cel Mare (32), Chiril (33) şi Ioan Gură de Aur (34).

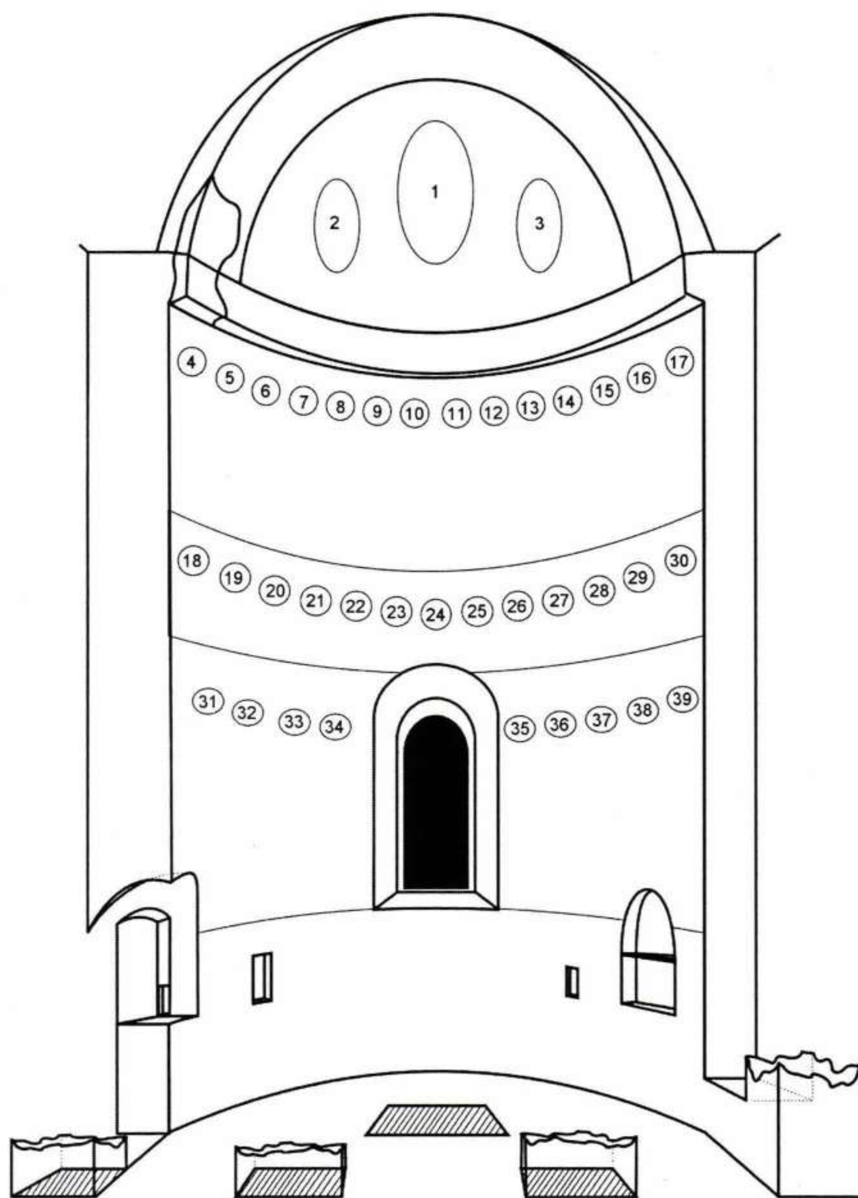

Fig. II.23 Absida altarului.

Pe partea opusă sunt zugrăviţi Vasile cel Mare (35), Grigorie Teologul (36), Nicolae al Mirelor Lichiei (37), Spiridon al Trimitundei (38) şi Ghermano (39).

Peretele din nişa săpată în zidul masiv de la proscomidie este pictat cu scena punerii în mormânt a Domnului Iisus, având lateral chipurile îndoliate ale Maicii Domnului şi Sf. Evanghelist Ioan. Tot aici, spre est, se află într-o restaurare incompletă vechiul pomelnic al „titorilor mânăstirii".

Tâmpla altarului, din zidărie masivă, a avut cel mai bine conservată fresca picturii. Pe spatele tâmplei apar sfinţii arhidiaconi Ştefan şi Lavrentie (Laurenţiu) şi trei serafimi cu aripile poleite cu aur.

Pe arcul de deasupra catapetesmei, în registrul inferior, sunt pictaţi în grupuri de câte doi, sfinţii doctori fără de arginţi: Samson (11) şi Diomid (12)[25], respectiv Mochie (9) şi Anichit (10)[26]. Registrul superior redă „Înălţarea la Cer" a Domnului Hristos: central Mântuitorul înălţându-se la Cer pe un curcubeu încadrat de patru îngeri în zbor, iar lateral, la baza arcului de cerc, spre sud mulţimea ucenicilor prezenţi la eveniment, iar spre nord cei doi îngeri care li se adresează acestora cu cuvintele scripturii din „Faptele Apostolilor" cap. 1, versetele 9-11.

Naosul este sectorul unde s-a păstrat cel mai bine pictura originală. Pereţii naosului sunt pictaţi după o concepţie unitară în cinci registre.

- ***Turla*** de pe naos, octogonală în exterior şi cilindrică în interior are cupola decorată cu Iisus Pantocrator având circular pictate cetele îngereşti, iar la bază Liturghia îngerească. Cei patru Evanghelişti cu simbolurile fiecăruia sunt reprezentaţi la baza turlei în triunghiurile formate de arcele de susţinere.
- ***Absida nordică***[27] are în registrul I o friză de medalioane cu portrete de sfinţi mucenici în bust, înconjurate de vrejuri de viţă de vie (2-6).

Semicalota este pictată în întregime cu scena Învierea Domnului (Anastasis) (8) şi este delimitată de registrul inferior de un brâu de ornamente vegetale.

Registrul III are patru scene din viaţa lui Iisus: Întâmpinarea Domnului (13), Duminica Floriilor (14), Bunavestire (15) şi Sfânta Treime la Mamvri (16). Sub aceste scene urmează o *friză de medalioane* cu portrete ale unor sfinţi mucenici reprezentaţi în bust, având în jur un decor floral şi vrejuri stilizate. Acestă friză de medalioane înconjoară de jur împrejur întregul naos. Pe peretele absidei sunt reprezentaţi Serghie (18), Procopie (19), Vah (20), Pimen (21), Gurie (22)şi Samoil (23).

Registrul V este dedicat sfinţilor militari şi mucenici: Pantelimon (26), Mina (27), Nestor (28) şi Dimitrie (29).

- Pictura care completează ***peretele nordic*** corespunde registrelor absidei. Baza arcelor pandantivilor cupolei turlei este pictată cu scena Vinderii lui Iisus de către Iuda (33), respectiv cu îngerii din scena Înălţării (34).
- Registrul corespunzător scenelor din viaţa lui Iisus (III) este cu pictat cu reprezentările sfinţilor fără de arginţi: Cosma (9) şi Damian (10), respectiv Samson (11) şi Diomid (12). Registrul dedicat frizei de medalioane cu portrete ale unor sfinţi mucenici reprezentaţi în bust îi are pe Xenofan şi

Elpidifor (17). Ultimul registru îi are pe Evstatie şi Mercurie (24), iar pe partea vestică a stâlpului de sprijin este zugrăvit Sfântul Daniil Stâlpnicul (25). Pe stâlpul estic sunt trei imagini în bust ale unor apostolilor, imagini care fac parte din registrul iconografic al tâmplei de zid a altarului (30-32).

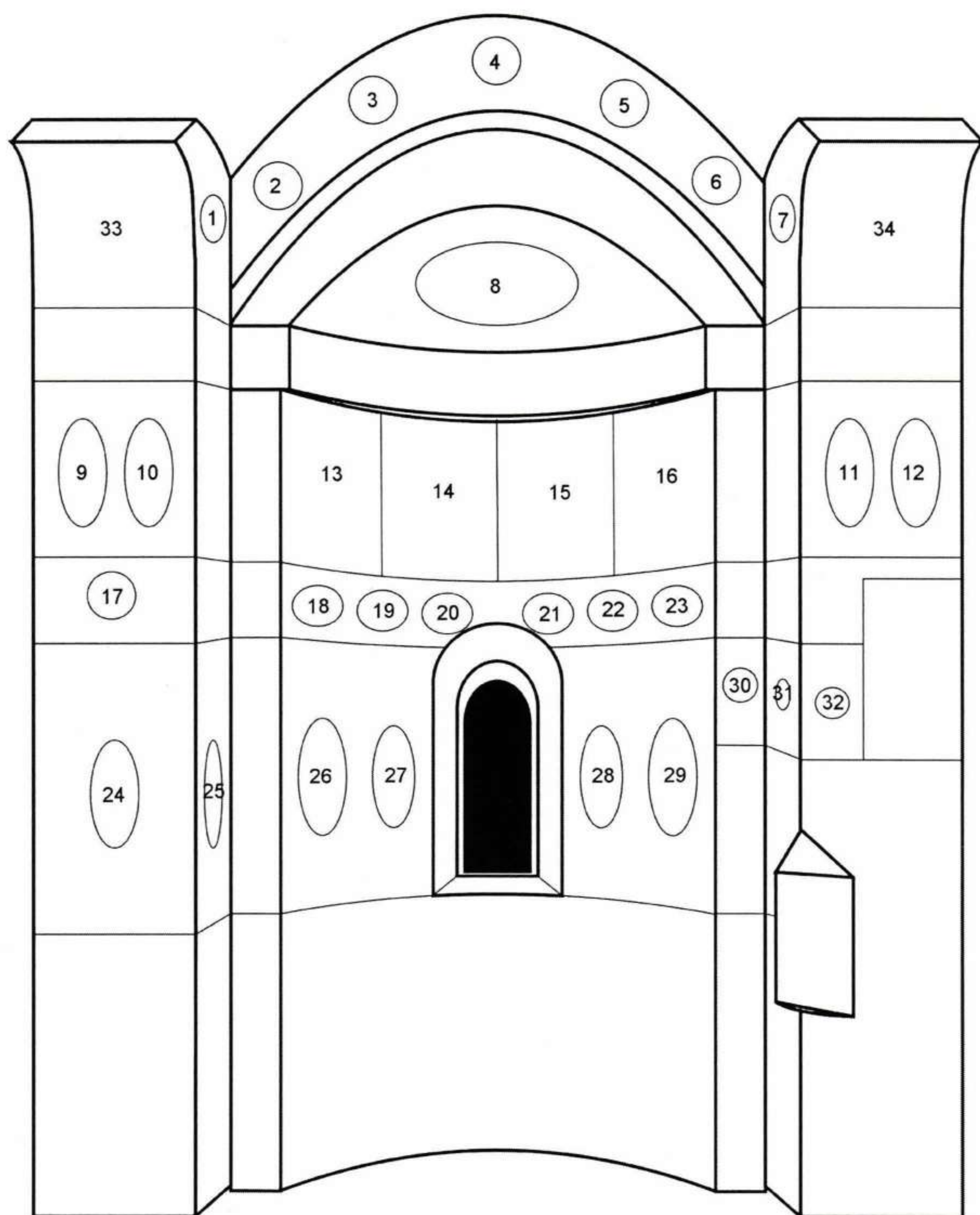

Fig. II.24 Absida nordică

Absida sudică[28] are o dispoziție a registrelor ca și cea sudică.
Registrul I este o friză de medalioane cu portrete de sfinți mucenici în bust, înconjurate de vrejuri de viță de vie (2-6).
Semicalota este cu scena Schimbarea la Față a Domnului (8) și este delimitată de registrul

inferior de un brâu cu ornamente vegetale.

Registrul III are patru scene din viaţa lui Iisus: Naşterea Maicii Domnului (13), Intrarea Maicii Domnului în Biserică (14), Naşterea Domnului (15), Botezul Domnului(16). Sub aceste scene urmează o *friză de medalioane* cu portrete ale unor sfinţi mucenici reprezentaţi în bust, având în jur un decor floral şi vrejuri stilizate. Această friză de medalioane înconjoară de jur împrejur întregul naos. Pe peretele absidei sunt reprezentaţi Filimon (17), Calinic (18), Marcel (19), Ipatie (20), Flore (21) şi Terapont (22).

Registrul V este dedicat sfinţilor militari şi mucenici: Gheorghe (24), Stratonic (25), Teodor Stratilat (26) şi Teodor Tiron (27).

- Pictura care completează ***peretele sudic*** corespunde registrelor absidei. Baza arcelor pandantivelor cupolei turlei este pictată cu scena Rugăciunea Domnului din grădina Ghetsimani (34), respectiv ucenicii din scena Înălţării (33). Registrul corespunzător scenelor din viaţa lui Iisus (III) este cu reprezentările sfinţilor fără de arginţi: Pantelimon (11) şi Iermolae (12), respectiv Mochie (9) şi Anichit (10). Registrul dedicat frizei de medalioane cu portrete ale unor sfinţi mucenici reprezentaţi în bust îi are pe Caliopie (23) şi Terentie. Ultimul registru îi are pe Mochie (29) şi Iacob Persul, iar pe partea vestică a stâlpului de sprijin este zugrăvit Sfântul Simeon Stâlpnicul (28). Pe stâlpul estic sunt trei apostoli care fac parte din registrul iconografic al tâmplei de zid a altarului (30-32).
- ***Peretele vestic*** împreună cu bolta semicilindrică sunt dedicate Ciclului Patimilor, prezentat doar în câteva episoade semnificative: Răstignirea Domnului între cei doi tâlhari (în luneta de pe perete), Prezentarea lui Iisus înaintea lui Irod şi Pilat (în registrul inferior) având lateral Vinderea lui Iuda şi Rugăciunea din grădină. Brâul de medalioane îi are pe sfinţii Ianuarie, Filip, Donat, Ermil şi Lup. Pe boltă este reprezentat în medalion Hristos Emanuel cu aripi. Registrul sfinţilor militari îi are aici reprezentaţi pe Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil care străjuiesc uşa. Arhanghelul Mihail este pictat în haine militare, cu armură şi mantie având în mâna dreaptă o sabie ridicată, iar în stânga un pergament pe care scrie cu chirilice: ***Cine va intra în Biserică cu inimă necurată, cu această sabie tăialvo-iu***. Arhanghelul Gavriil, îmbrăcat asemănător, dar fără armă, avertizează şi el: ***Iată Mihail ţine spada în mână ca să taie pe cei necuraţi***. Semnificativă şi simbolică este pictarea deasupra acestei uşi a patronilor ctitorului bisericii: Sfinţii Împăraţi cei întocmai cu apostolii Constantin cel Mare şi mama sa Elena.
- ***Tâmpla de zid*** este pictată şi ea în frescă, şi are deasupra celor câţiva serafimi care străjuiesc icoanele împărăteşti o friză a apostolilor cu Iisus în centru, încadrat de Maica Domnului şi Ioan Botezătorul. Lateral Pavel, Marcu, Luca, Andrei, Simon şi Filip spre sud, respectiv Petru, Ioan, Matei Vartolomeu, Iacob şi Toma spre nord. Pe catapeteasmă se sprijină o cruce din lemn pictată cu Mântuitorul răstignit, având de o parte şi alta cele două molenii pictate cu Maica Domnului şi Ioan Evanghelistul.

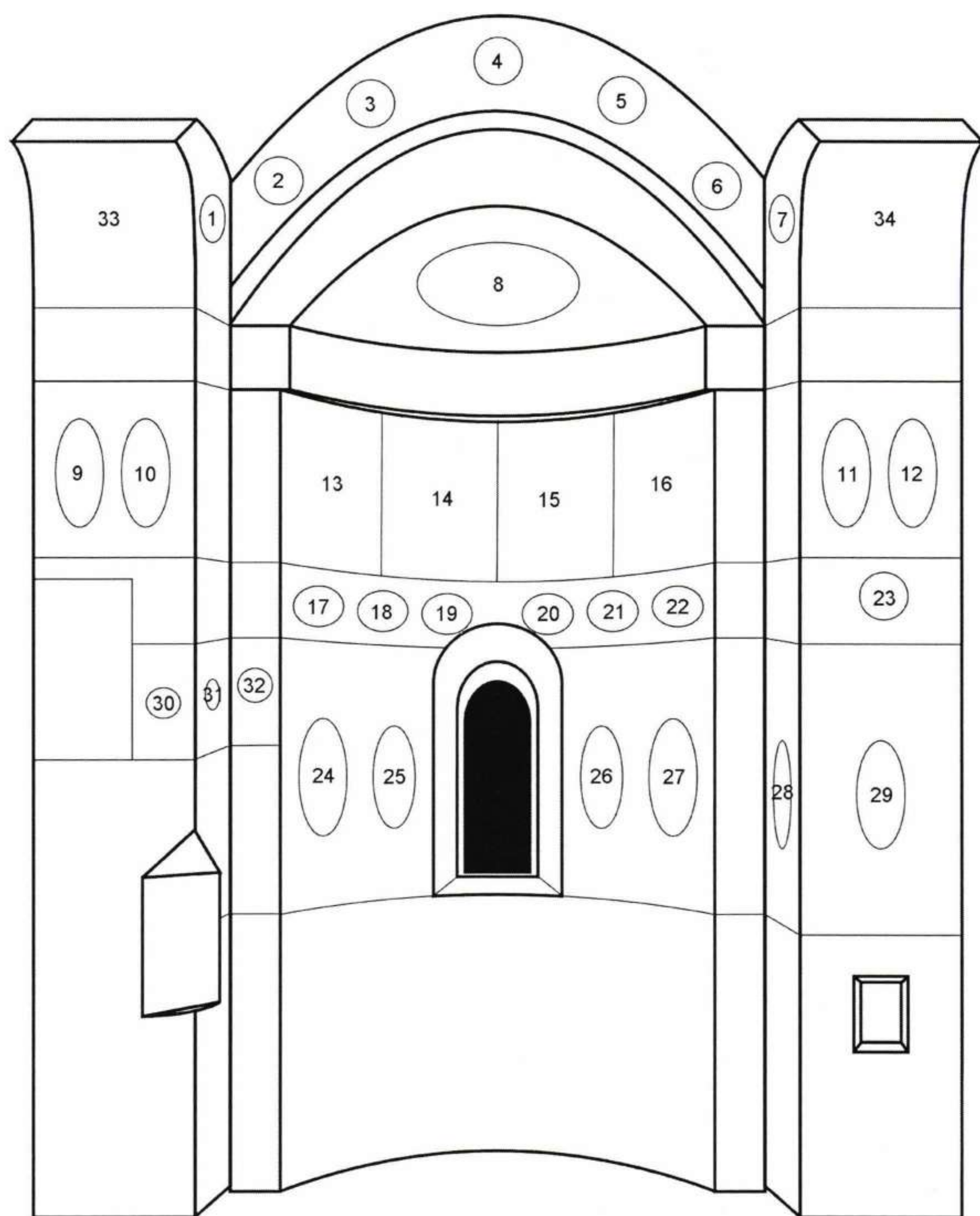

Fig. II.25 Absida sudică.

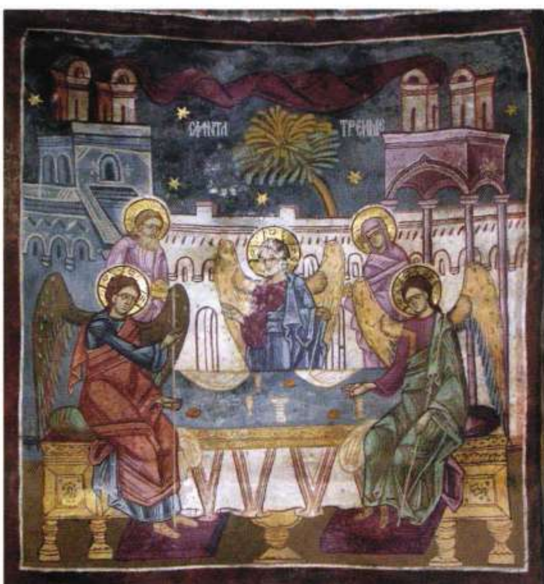

Fig. II.26 Fresca absidei de nord - detalii.

Fig. II.27 Fresca absidei de sud - detalii

Fig. II.28 Fresca peretelui vestic al naosului – detalii.

Pronaosul a suferit repictări masive datorită gradului avansat de degradare a pereților de aici.

„Maica Domnului cu Pruncul" din cupolă şi cei patru serafimi de la bază sunt pictați în anul 1935, după restaurare, odată cu reîntregirea picturii vechi.

Peretele estic este singurul care mai păstrează fragmente din pictura originală. Registrul superior are în lunetă icoana hramului Izvorul Tămăduirii, iar pe pereții laterali Sinoadele Ecumenice (al II-lea pe peretele de sud, respectiv al VIII-lea pe cel de nord).

Registrul median, în pandant: Naşterea Precistei, Intrarea în Templu a Fecioarei şi Adormirea Maicii Domnului - scene din Imnul Acatist, care se pare că sunt originale. Pe peretele sudic: Botezul Domnului şi Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul. Pe cel nordic: Naşterea Prodromului şi Predica din pustie a acestuia, iar pe cel vestic sunt zugrăvite două minuni ale Sf. Ierarh Nicolae.

Registrul inferior din pronaos este rezervat sfinților cuvioşi:Antonie, Pimen (la sud), Pahomie, Ioanichie, Teodosie, Timotei (la est), Efrem şi Macarie (la nord), iar la vest sunt portretele votive în mărime naturală ale ctitorilor: Constantin Brâncoveanu cu doamna Marica deasupra uşii şi mitropolitul Nicolae Bălan spre nord, iar spre sud regele Mihai I al României. Cele trei picturi sunt noi, realizate odată cu restaurarea bisericii, iar portretul regal, inițial Carol II, a fost modificat mai târziu înlocuindu-se chipul acestuia cu cel al lui Mihai I. Tot în acest registru, deasupra uşii naosului este pictat într-o arcadă anul 1767 şi o cruce. Două arce care susțin cupola au pictate în medalioane sfinți cuvioşi: Zosim, Amos, Pimen, Meletie pe arcul sudic şi Antim, Iacov, Mamant şi Aron pe cel nordic.

Fig. II.29 Rugăciunea din grădină şi Prinderea lui Iisus.

Pridvorul are pictura complet nouă. Pe cupola este pictat Iisus Hristos Emanuel, având la bază patru serafimi, peretele estic este dedicat în întregime scenei tradiționale a Judecății de Apoi, iar pereții laterali sunt decorați cu scene din Vechiul Testament.

Registrul superior este dedicat Genezei (vest), Adam şi Eva păcătuind (sud) şi Izgonirea lui Adam şi a Evei din Paradis (nord).

Registrul inferior conține trei scene cu Abel şi Cain: Jertfa (la nord), Cain omoară pe Abel (la sud) şi Remuşcarea lui Cain (la vest).

Ca şi în pronaos, cele două arce laterale care susțin cupola sunt pictate cu sfinți cuvioşi în medalion având în jur vrejuri vegetale: Pahomie, Ilarie, Efrem şi Epifanie la nord, respectiv Hariton, Marcu, Trifon şi Calinic la sud.

Fațada exterioară are sub streaşină două arcade unite şi pictate în frescă cu icoana hramului bisericii „Adormirea Maicii Domnului".

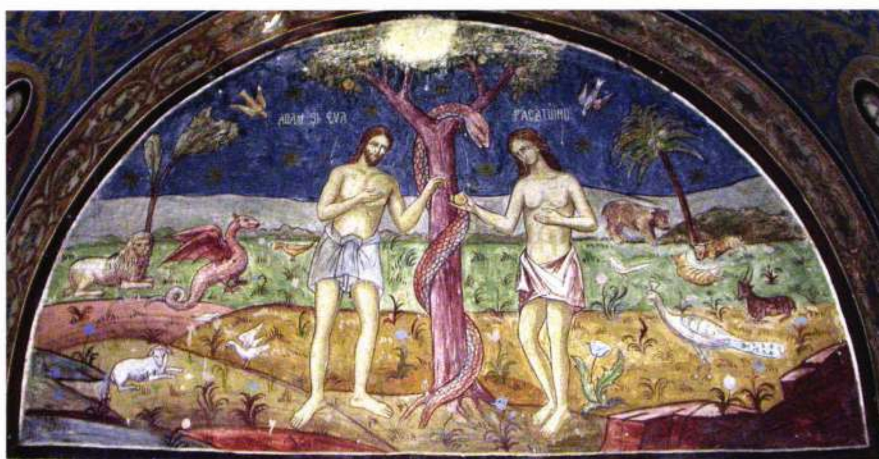

Fig. II.30 Fresca pridvorului – detalii

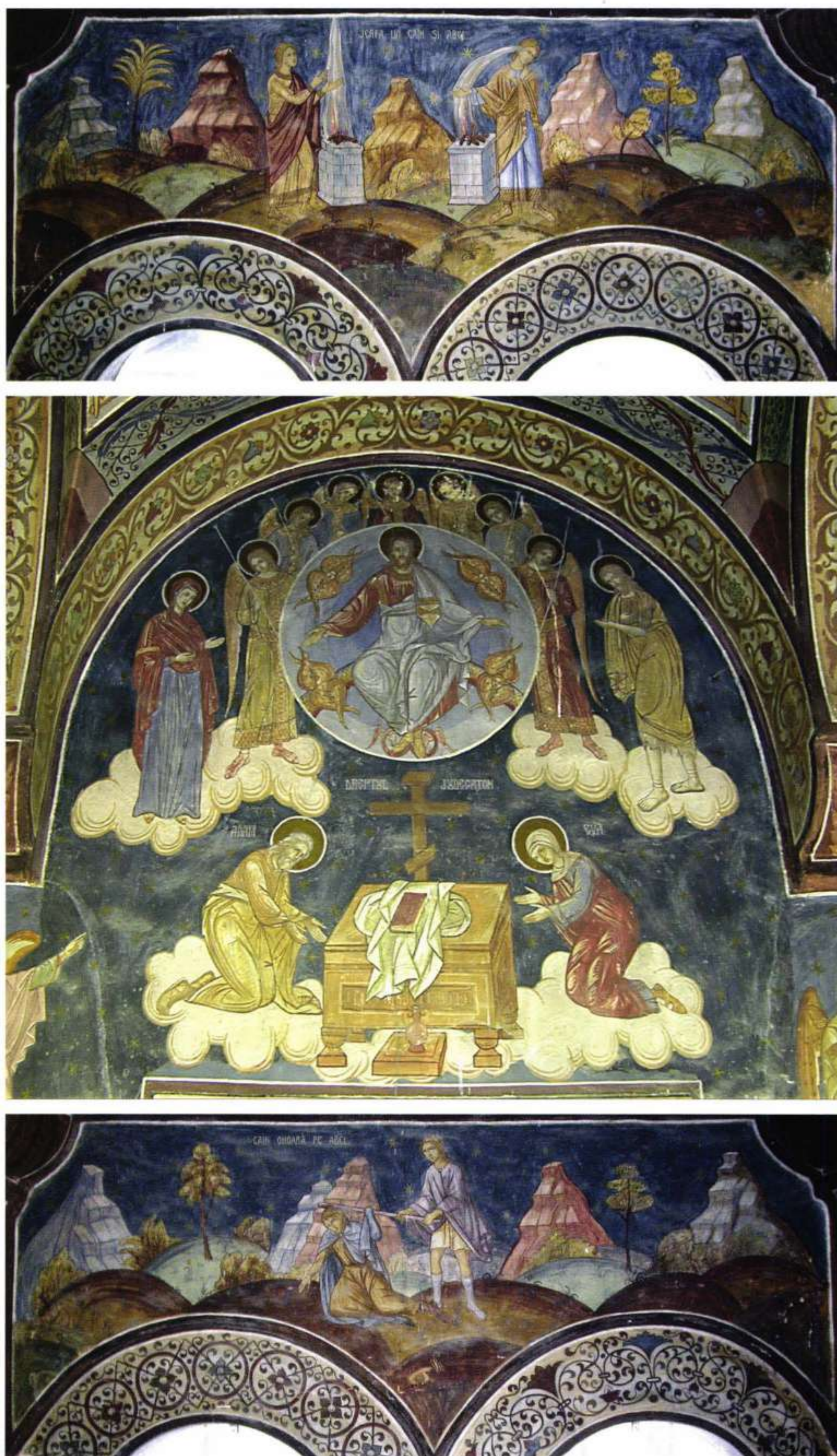

Fig. II.31 Fresca pridvorului - detalii

Paraclisul de la nivelul superior al laturii nordice a incintei complexului monahal este zugrăvit recent, aşa cum ne putem da seama din pisania scrisă pe fresca de deasupra intrării: ***Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu lucrarea Duhului Sfânt, Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită, s-a pictat această sfântă şi dumnezeiască Biserică, zidită din temelie între anii 1985-1993, cu hramul: „Sfinţii Martiri Brâncoveni: Constantin Brâncoveanu cu fiii săi Constantin, Radu, Matei şi Ştefan şi Sfetnicul Ianache, ginerele brâncoveanului. Lucrarea a fost executată în tehnica frescă, între anii 1996-1999, de către pictorul V. Mircea Chelsoi, în timpul păstoririi aceluiaşi ctitor I.P.S: Dr. Antonie Plămădeală Mitropolitul Ardealului, Crişanei şi Maramureşului, stareţi fiind Arhimandritul Veniamin Tohăneanu, apoi Arhimandritul Irineu Duvlea. Dumnezeului nostru slavă!***

Altarul are pictată pe semicalotă icoana Maicii Domnului cu Pruncul având lateral patru îngeri, iar la bază textul: *Sfatul cel mai înainte de veci, descoperindu-l ţie, Fecioară, Gavriil a stat înaintea ta zicând: Bucură-te, Podul care ne treci pe noi la Ceruri, Domnul este cu tine. Amin!*

Spre est, cei doi semicilindri au portrete în medalion: Sf. Ierarhi Nichifor şi Atanasie cel Mare, iar pe semicilindrii laterali, pe Sf. Ierarhi Petru al Romei şi Emilian.

La proscomidie este pictată scena Răstignirii şi Emanuel în Potir, pe partea opusă fiind Cina din Emaus. Arcul tâmplei are 13 sfinţi în medalioane, iar registrul care înconjură întreaga încăpere este pictat cu sfinţi diaconi, preoţi şi ierarhi[29].

În veşmântărie, icoana *Maica Domnului cu Pruncul – Dulcea sărutare* este pictată de părintele arhischidiacon Calinic Morar.

Naosul este alcătuit din trei sectoare distincte de dimensiune egală create de cele trei mari cupole brâncoveneşti şi un sector mai restrâns la intrare. Absidele laterale lipsesc, pereţii fiind drepţi[30].

Cupolele de formă semisferică au următoarele scene:

- Iisus Hristos Pantocrator central, spre margini cei 12 apostoli grupaţi în cete de câte trei încadraţi de patru arhangheli spre extremităţi. Bordura cupolei este ornată de vulturul valah alternând cu monograma lui Hristos;
- Sfânta Treime la Mamvri - central, scenă încadrată de îngeri în zbor, iar la extremităţi sunt patru cete de câte trei îngeri;
- Maica Domnului Orantă cu două cete de câte cinci îngeri şi două de câte trei îngeri la extremităţi.

Pandantivii sunt pictaţi cu teme specifice fiecărei cupole:

- Evangheliştii cu simbolurile lor având în zona de racordare ornamente cu câte doi păuni şi simbolul Is. Hs.;
- Sfinţii mucenici de la Niculiţel: Filipos, Attalos, Zoticos şi Kamasis;
- Sfinţi melozi: Roman, Ioan Damaschi, Cosma episcop de Maiuma şi Iosif Peregrinul.

Arcele de la baza pandantivilor, grupate câte patru, au medalioane cu 13 mucenici, 11 muceniţe, respectiv 11 sfinţi cuvioşi. Aceleaşi arce au pictate pe partea inferioară sfinţi în mărime naturală[31].

Pereţii laterali sunt împărţiţi în trei registre:

- registrul superior cu scene: Pogorârea la Iad şi Naşterea Domnului, Învierea lui Lazăr şi Învierea fiicei lui Iair, respectiv Intrarea în Ierusalim şi Pescuirea minunată, iar în sectorul final sunt sfinţi cuvioşi: Efrem Sirul, Chiril, Dionisie de la Athos şi Damian Sirianul;
- registrul median are o friză de medalioane de sfinţi în bust cu vrejuri şi ornamente vegetale[32];
- registrul inferior are două icoane împărăteşti (Deisis şi Maica Domnului cu Pruncul şi cei doi Arhangheli) şi sfinţi în mărime naturală[33]. În ultimul sector sunt portretele votive ale ultimilor

stareți: Arhim. Veniamin Tohăneanu şi Arhim. Irineu Duvlea.

Peretele de vest este dedicat portretelor votive: central Sfinții Martiri Brâncoveni, Dr. Antonie Plămădeală Mitropolitul Ardealului, Crişanei şi Maramureşului şi P.F. Teoctist Patriarhul României.

Peretele de est are pe arcul de deasupra tâmplei central Sfânta Maramă ținută de doi îngeri în zbor şi două medalioane cu Ierarhii Antonie şi Irineu de Lugdunum.

Pictura ***pronaosului*** are pe tot peretele de vest scena decapitării brâncovenilor din Constantinopol în anul 1714, iar pe cel de est Scara Sf. Ioan Scărarul şi o icoană a Maicii Domnului.

Pereții laterali au o friză de medalioane cu sfinți români în medalioanele registrului superior[34] şi sfinți prooroci în mărime naturală[35] cu serafimi în registrul inferior.

Fig. II.32 Martiriul brâncovenilor – frescă din pridvorul paraclisului.

Trapeza mânăstirii şi intrarea principală în incinta complexului monahal (pereții de sub turnul clopotniță) au fost pictate de către pictorii Nicolae Țolea şi P. Fleşaru în perioada 1997-2000. Cele două rânduri de cupole (opt) din trapeză sunt pictate cu sfinți cuvioşi, îngeri, apostoli şi prooroci.

Pereții laterali sunt pictați în întregime, singurul registru având o tematică specifică: Cina cea de Taină, Cina din Emaus, Înmulțirea pâinilor, Intrarea în Ierusalim, portrete de sfinți: Cv. Eufrosin Bucătarul, Cv. Parascheva, Mc. Filoftea, Martirii Brâncoveni, sau portrete votive: Dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului şi starețul mânăstirii Arhim. Veniamin Tohăneanu,.

Tot în frescă sunt pictate cupola paraclisului de lemn şi peretele estic al fântânei „Izvorul Tămăduirii”[36].

Fig. II.33 Cupola de la intrarea în incintă cu Iisus Hristos Pantocrator înconjurat de cei 12 Apostoli şi cei patru Sfinţi Evanghelişti în pandantivi.

Fig. II.34 Cupola pictată în frescă din paraclisul de lemn.

Pictura pe sticlă și lemn - atelierul mănăstirii.

Un „fenomen" care și-a pus amprenta asupra dezvoltării Mânăstirii Brâncoveanu în veacul trecut este legat de prezența în obștea de aici a fraților Tohăneanu. Dacă părintele Veniamin a condus mânăstirea în calitate de stareț, aproape un sfert de secol, părintele Timotei este cel care a inițiat și condus atelierul – școală de pictură pe sticlă din mănăstire, școală care a determinat afirmarea mânăstirii pe plan intern, dar mai ales pe cel internațional. Nu greșim cu nimic dacă afirmăm că a existat un „fenomen Tohăneanu", legat de manifestarea personalității artistice a talentatului Timotei.

Mitropolitul Antonie se mira de harul cu care l-a binecuvântat Dumnezeu pe acest iconar, țăran și monah, parcă venit de undeva de dincolo de timp: „Părintele Timotei e un artist aproape neverosimil pentru vremea noastră. E un om din secolul al optsprezecelea sau nouăsprezecelea, dacă nu și mai vechi, rămas ca prin minune în veacul nostru, ca lucrând sub ochii noștri, să ne învețe cum s-au făcut în vechime icoanele pe sticlă, prin ce tehnică și din ce resurse interioare ale geniului popular, care a dorit în felul acesta să-și exteriorizeze simțămintele religioase și naționale românești".[37]

Cel care avea să ajungă părintele Timotei, a venit pe lume la data de 31 ianuarie 1915, într-o familie de creștini din Întorsura Buzăului - Covasna, primind la botez numele de Traian. Al doilea copil din cei opt născuți ai lui Gheorghe și Maria, a avut parte de o copilărie și tinerețe grea, datorată neajunsurilor celor două războaie mondiale și crizei economice care au afectat țara în perioada interbelică. Studiile primare (7 clase) le face în comuna natală, după care frecventează o școală de meserii, calificându-se în meseria de curelar.

Traian a fost primul din cei patru frați (doi băieți și două fete) care și-a îndreptat pașii către viața monahală.

Atras de personalitatea părintelui Arsenie Boca, starețul Mânăstirii Brâncoveanu (încă din perioada când venea aici cu căruța părinților), a hotărât să-i imite viața și s-a așezat ca frate începător la mănăstire în luna iunie a anului 1943.

Viața din mănăstire era la început foarte simplă, dar adeseori deosebit de dură, cerând foarte multă muncă, dar pentru tânărul de 28 de ani lucrul la grădină, la pădure sau în gospodăria mănăstire erau lucruri cu care era deprins de acasă, chiar dacă firea lui era mai plăpândă și firavă.

După cinci ani de noviciat primește schima monahală odată cu fratele mai mic – Gheorghe, în cadrul unei festivități solemne la 15 august 1948. La „Adormirea Maicii Domnului", ocrotitoarea mânăstirii, cei doi depun voturile castității, fecioriei și sărăciei, după regulile Sf. Vasile cel Mare, fratele Traian devine monahul Timotei, iar micuțul de statură, dar harnicul Gheorghe - monahul Veniamin.

Un an mai târziu este făcut citeț pentru strană, iar după ce-și termină studiile teologice[38], părintele Timotei intră în cler ca ierodiacon în anul 1969.

Dăruit de Dumnezeu cu talent artistic, părintele Timotei este atras de arta populară, fiind fascinat de vechile icoane țărănești pictate pe sticlă, de meșterii ardeleni. Cu toate că nu studiase niciodată pictura, își începe marea aventură în lumea artelor, dezvoltându-se ca autodidact.

„La 35 de ani, părintele Timotei nu cunoștea nimic despre pictură, dar el punea întrebări specialiștilor veniți să restaureze freca mânăstirii sale... Schelăria îl înfricoșa, nici pânza, nici lemnul nu-1 atrag, el alege sticla pentru a fixa pentru multă vreme prinosul invizibil al credinței sale.

Preocupați de a salva și de a proteja un patrimoniu artistic considerabil, călugării de la mănăstirea Brâncoveanu au cercetat întreaga regiune și au colectat mai mult de 400 de icoane vechi... Modelele erau suficiente pentru a inspira pe noul pictor... Rămânea să descopere secretul pe care strămoșii nu-1 încredințaseră cărților. Încet, cu răbdare, Tohăneanu cercetează, întreabă, experimentează și regăsește într-o zi cele patru culori primare pe care le prepară din argilă măcinată, cernută, amestecată cu miere și alte ingrediente. Primele sale pensule le-a făcut din fire de pene de porumbel și păr de pisică. Nu știe până acum că pictura pe sticlă se face pe suport orizontal. Dar ce importanță are, el folosește șevaletul".[39]

Dacă la început a lucrat mai mult în lemn: icoane, xilogravură şi sculptură, acum părintele Timotei reproduce icoane vechi ale zugravilor din Arpaş, Cârţişoara[40], Şcheii Braşovului[41], Mărginimea Sibiului sau Laz[42], icoane adunate din satele vecine cu mânăstirea: Drăguş, Sâmbăta de Sus şi Sâmbăta de Jos, Lisa, Viştea, Arpaş, Cârţişoara ş.a. între anii 1958-1965.

Acum ia naştere atelierul de pictură, unde acesta reia vechea tradiţie a meşterilor zugravi, atelier care cu timpul va deveni o autentică şcoală de pictură şi punct de interes artistic pentru vizitatorii mânăstirii.

Fig. II.35 Icoana inimii omului – reproducere Timotei Tohăneanu, 1978, după un meşter zugrav anonim, sec. al XVIII-lea.

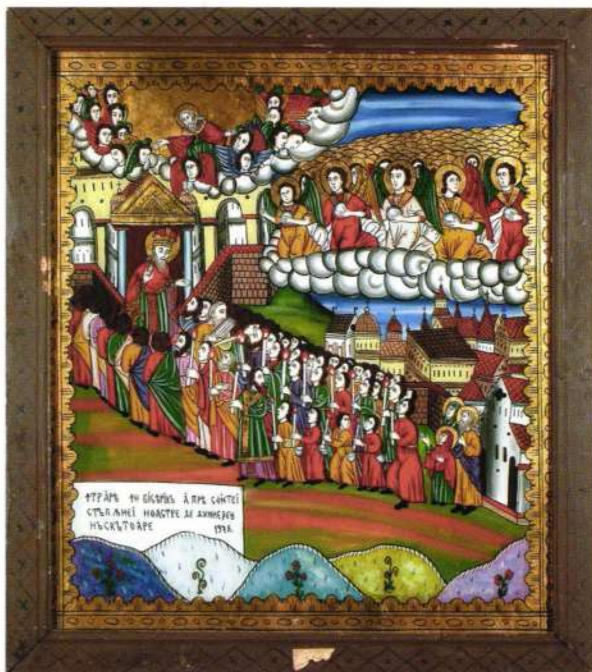

Fig. II.36 Intrarea Maicii Domnului în Biserică – reproducere Timotei Tohăneanu, 1978, după Ion Pop zugrav, Făgăraş, 1865.

Într-o a doua fază, după stăpânirea tehnicii şi a unei stilizări atât în spirit cult bizantin cât şi popular, a creat subiecte noi, a utilizat game proprii de culoare, a introdus noi elemente decorative (chenare, flori), cât şi elemente laice, de inspiraţie locală (ciobani cu oi, pluguri trase de boi, case, perechi de ţărani în costum de Viştea sau Drăguş). Ca şi vechii zugravi de icoane pe sticlă Timotei a strecurat aceste scene profane extrase din folclor.[43]

Fig. II.37 Părintele Timotei şi ucenicii în atelierul de la mănăstire.

Meşterii preferați sunt prestigioşii Matei Țâmforea[44], Savu Moga[45] şi Ion Pop[46], de la care se inspiră valorificând într-o manieră nouă, teme, soluții de compoziție, de grafie şi de ornamentică, reuşind să sintetizeze într-un mod personal creația artistică a acestora. Rezultatul s-a concretizat în apariția unui nou stil: Tohăneanu sau Sâmbăta, stil care este continuat de ucenicii părintelui: ierodiaconii Calinic Morar, Ieronim Coldea, monahii Modest Moldovan, Siluan Bratu, Ştefan Rambulea, ş.a.

Arta monahului Gavriil din vremea lui Alexandru cel Bun, se întâlneşte cu arta lui Timotei, pe puntea unui timp ce depăşeşte o jumătate de mileniu, într-o expresie a continuității spiritului românesc.

În a treia fază, părintele Timotei pictează tablouri cu subiecte luate din viața satelor, compoziții în care apare un primitivism necăutat, spontan, plin de savoarea inimitabilă a artei țăranilor, sau peisaje cu mânăstirea înconjurată de munții Făgăraş, anotimpurile şi activități gospodăreşti din mănăstire, scene din sat, nunți, botezuri, scene istorice, portrete de voievozi, ş.a.[47]

Fig. II.38 Avram Iancu şi Alexandru Ioan Cuza în viziunea părintelui Timotei.

Odată cu perfecționarea artistică, părintele Timotei urcă şi pe scara ierarhică, fiind hirotonit ieromonah în anul 1970, pentru ca apoi să fie hirotesit protosincel şi în final arhimandrit - cea mai înaltă treaptă a clerului monahal inferior.

Prima expoziție personală este organizată în luna august a anului 1970 la Braşov la Galeriile de Artă ale Fondului Plastic, unde prezintă 25 de lucrări. Expoziția se bucură de un interes aparte, peste aşteptări, cu ecouri pozitive în presa vremii: Astra literară[48], Drum nou[49] şi Telegraful român[50].

Încurajat de succesul obținut părintele Timotei expune în anul următor la Cluj-Napoca, este invitat la Bucureşti unde organizează expoziții personale anuale la Galeriile de Artă din Piața Cosmonauților[51] (în 1972 şi 1973 cu 45 de lucrări) şi Aula Institutului Teologic de grad Universitar (în 1974 cu 50 de lucrări). De asemenea, este de remarcat numărul mare de diplome, distincții şi medalii obținute la diferitele concursuri din țară[52].

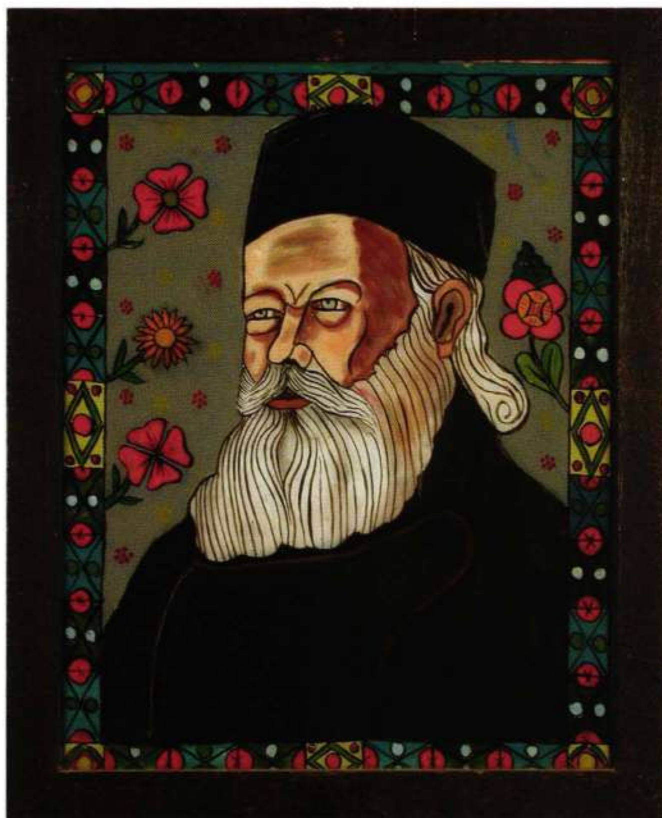

Fig. II.39 Monahul Visarion – portret pe sticlă de Timotei Tohăneanu.

Dar adevărata consacrare şi recunoaşterea talentului artistic are loc pe plan internaţional, unde icoanele părintelui Timotei s-au bucurat de o largă apreciere.

Prima expoziţie în afara graniţelor ţării a fost organizată în Elveţia, la Lugano, în septembrie 1973, unde a prezentat 90 de icoane, participând şi la un concurs de artă populară naivă[53]. Înregistrând un succes răsunător la Lugano, şi-a continuat periplul artistic elveţian, expunând icoane la Geneva şi Zürich, având apariţii frecvente la posturile de radio şi televiziune în cadrul unor emisiuni speciale. Din Elveţia părintele trece în Suedia, unde organizează o nouă expoziţie la Stockholm, eveniment care îi determină pe suedezi să realizeze, în 1974, un film documentar despre Mânăstirea Brâncoveanu şi creaţia artistică a părintelui Timotei. În acelaşi an părintele expune şi în R.F.G. la Köln.

Începutul fiind făcut, după Elveţia, Suedia şi Germania de Vest, pictura pe sticlă de la Sâmbăta este descoperită şi de alte mari oraşe europene: Bruxelles[54], Anvers[55], Brugge[56] şi Ostande[57] din ***Belgia*** (februarie - aprilie 1975), München (1977[58], 1978, 1979 şi 1980-1981[59]), Köln (1977[60]), Frankfurt pe Main (1977), Bad Müstereifeld[61], Freiburg[62], Fischerhude über Bremen[63], Saarbrucken[64] (1978-1979), Lündescheid[65] (1978 şi 1981), Witten, Königmünster, Wiesbaden, (1980), Regensburg[66] (1980-1981) Fischerhude über Bremen[67], Augsburg, Rothensburg (1981), Lohr[68], Aachen, Düseldorf, Mühldorf, Trier (1982) din ***R.F.G.***, Fribourg (1979) din ***Elveţia*** şi Viena[69] (1979, 1980 şi 1982) din.

Fig. II.40 Părintele Timotei în Belgia.

Însoțit de Părintele Veniamin, trece canalul Mânecii în Anglia și Irlanda organizând mai multe expoziții în St. Austell[70], Biscovey – Cornwall[71], Buckfastleight (1984) și Biscovey – Cornwall (1985-1986).

Achimer Kreisblatt
KREISZEITUNG
T 1027 AX
Amtliches Bekanntmachungsorgan der Städte und Gemeinden im Kreis Verden

Pater Timotei aus Rumänien malt nach alten Farbrezepten

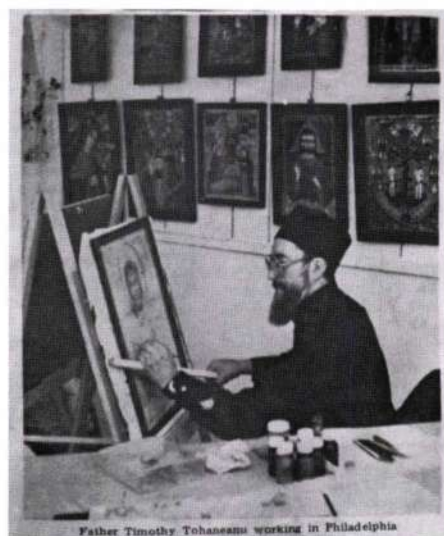

Fig. II.41 Expoziții de pictură Timotei Tohăneanu - ecouri în presă.

La scurt timp după debut, în anul 1976 și 1977, trece Oceanul Atlantic la invitația ierarhului Victorin, arhiepiscopul misionar al ortodocșilor români din America organizând expoziții în S.U:A. și Canada[72]. Mai întâi a fost organizată o expoziție la Philadelphia odată cu bicentenarul independenței americane, când a făcut mai multe demonstrații practice de pictură pe sticlă[73], apoi în New York[74] unde a expus icoane și a pictat timp de o lună, de aici a mers la Chicago și Paramos (New Jersey) pentru încă o lună, în Lansing (Illinois), unde expune la Parohia „New St. George", pentru ca să revină la New York, unde deschide o expoziție de pictură pentru alte trei luni la Romanian Library.

Succesul de care se bucură îi determină pe americani să-l invite pe părintele Timotei alături de părintele Veniamin și în anul următor pentru a face cunoscută spiritualitatea ortodoxă și arta românească iubitorilor de frumos de acolo și pentru a mai alina dorul de țară al românilor plecați de acasă.

Înaintat în vârstă şi bolnav, părintele Timotei se retrage definitiv la mânăstire, unde este îngrijit până la sfârşitul vieții din 7 mai 2000. Opera artistică este continuată de ucenicii părintelui, părintele Calinic Morar fiind cel care îi ia locul în fruntea atelierului şcoală şi organizează mai multe expoziții în Germania, Belgia, Italia, Austria şi Franța.

Este meritul părintelui Calinic de a revoluționa tehnica picturii pe sticlă pictând pe suport transparent în stil bizantin cult. Iconostasul bisericii noi de la Sâmbăta este primul din lume care are icoanele pictate pe sticlă, dar în stil tradițional, după canoanele bizantine ale Bisericii Ortodoxe.

Tot părintele Calinic pictează icoane prăznicar pe lemn, icoane pentru tâmple de biserică, prapori, epitafuri pe pânză şi chiar scene în frescă după o tehnică pe care şi-a însuşit-o în mai multe stadii de pregătire la Sf. Munte Athos.

O preocupare tot mai frecventă în ultima perioadă a atelierului de pictură este pictarea pe suport metalic a chipului Domnului Iisus Hristos răstignit pentru troițe din lemn, troițe pe care le întâlneşti mai la tot pasul, pe marginea drumului, la intersecții, la porți şi în curțile caselor din Țara Făgăraşului.

În plus, tinerii cu talent artistic pot face un stadiu de pregătire în atelierul de aici pentru a deprinde tehnicile picturii pe sticlă şi a se familiariza cu stilul de pictură de la Sâmbăta.

Printre preocupările cele mai noi este şi amenajarea unui nou atelier – expoziție, deschis vizitatorilor şi celor care îşi doresc pentru acasă copii după icoane vechi sau icoane realizate în noua tehnică de aici.

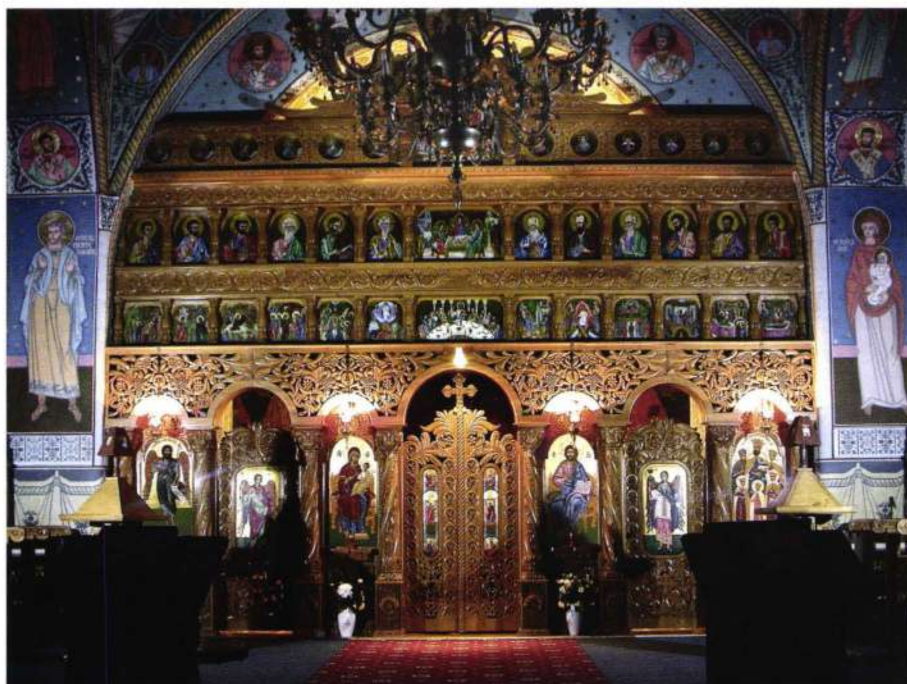

Fig. II.42 Iconostasul bisericii noi pictat pe sticlă de părintele Calinic Morar.

Fig. II.43 Atelierul de pictură.

Aşa cum spunea şi mitropolitul ctitor, artiştii de astăzi de aici, ca şi cei din vechime au fost creatori de artă, „pe măsura priceperii şi a simțirii lor, aceiaşi care au creat doinele, poeziile populare, Miorița, colindele, legenda Meşterului Manole, inegalabilele costume naționale şi dansurile, tot atâtea arte care întrec cu mult puterea de creație a «intelectualilor», făcând dovada că geniul, dincolo de ceea ce numim «cultura», e şi altceva, şi că însăşi «cultura» poate fi şi este şi altceva decât ştim noi, modernii".[75]

Note

[1] Vasile Drăguț şi Nicolae Săndulescu, *Arta brâncovenească*, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1971, p. 5-6.

[2] *Ibidem*, p. 141-142.

[3] „Planul este clasic: naosul, cu absidele dezvoltate, cu altarul mai larg decât arcurile de la naos, cu două nişe spațioase pentru proscomidie şi diaconicon; spre apus, naosul mai are şi o travee secundară, care aminteşte dispoziția vechiului plan sârbesc; pronaosul este mic, pătrat, despărțit de naos printr-un perete gros, cu o singură uşă de comunicație; bolta este o calotă între arcuri, proptite în console.
Pridvorul e pe stâlpi de secțiune octogonală; el pare a fi fost adăugit în urmă. In interior s-au păstrat urmele, foarte deteriorate, ale zugrăvelilor de la origină. În altar se găseşte o piatră de mormânt în stil gotic, cu o inscripție latină".

[4] Eugenia Greceanu, *Țara Făgăraşului, zonă de radiație a arhitecturii de la sud de Carpați* în „Buletinul Monumentelor istorice", 1970, nr. 2, p. 38.

[5] Element arhitectural sub formă de triunghi sferic cu vârful în jos, situat în colțurile arcelor mari care sprijină o cupolă sau o turlă – din fr. pendentif (definiția DEX, Ed. Univers enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 744)

[6] În prezent mormântul acestuia se află în necropola special amenajată pe latura vestică a noii incinte.

[7] Porțiune dintr-o construcție care cuprinde două puncte de reazem (stâlpi, coloane, grinzi, pile, etc.) şi deschiderea dintre ele – din fr. travée (definiția DEX, *op.cit.*, p. 1106)

[8] Veniamin Tohăneanu, *Mânăstirea Brâncoveanu – Sâmbăta de Sus*, Sibiu, 1980, p.16-17.

[9] Vezi anexa 5.1.3

[10] *Ibidem*, p. 39-44.

[11] Conform Avizului 29/1984 al Consiliului Culturii şi Educației Socialiste.

[12] Conf. Deciziei nr. 7/1986 a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Sibiu.

[13] Vasile Drăguț şi Nicolae Săndulescu, *op. cit.*, p.24.

[14] Marius Porumb, *Pictura românească din Transilvania, I*, (sec XIV-XVII), Cluj Napoca, 1981, p. 95.

[15] *Ibidem*.

[16] Conform devizului privind lucrările de restaurare a picturii murale din 20.12.1980.

[17] Marius Porumb, *Un veac de pictură românească din Transilvania, secolul XVIII*, București, Ed. Meridiane, 2003, p. 125 și 129.

[18] Foto 5.3.1.

[19] Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie, I*, Sibiu, 1889, p. 359

[20] *Ibidem*., p. 395-396.

[21] Ioan Turcu, *Excursiuni pe munții țărei Bârsei și Făgărașului*, Brașov, 1896, p. 123.

[22] Ștefan Meteș, *Din istoria artei religioase române, I, Zugravii Bisericilor Române*, Cluj 1929, p.121.

[23] Conform Adresei arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu nr. 9831.Ep.-6.XI.1934 adresată Domnul Alexandru Lepedatu, Ministrul Cultelor, păstrată la D.M.I. Arhiva Monumente Istorice, fila 20.

[24] Conform fig. 5.3.1.

[25] Vezi Foto 5.3.2.

[26] Vezi Foto 5.3.3.

[27] Vezi Foto 5.3.2.

[28] Vezi Foto 5.3.3

[29] Diaconii Nicanor, Timon, Filip, Roman și Parmena, Arhidiaconii Ștefan și Lavrentie, Preoții Miron, Vasile și Ioan de la Galeș, Ierarhii Meletie, Ilie Iorest mitropolitul, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Ioan Gură de Aur, Ioan cel Milostiv, Calinic Cernicanul, Nicolae, Chiril, Alexandru, Ipatie și în medalion Andrei, Antim și Fipil mitropolitul.

[30] Vezi Anexa 5.3.1.

[31] *Sectorul I*: sfinți mucenici: la nord: Mineu (medalion), Donin, Ciprian, Anghel, și Macarie; la sud: Pahomie (medalion), Victor, Mihail, Ioan cel Nou de la Suceava, Teofil; la vest: Adrian (medalion), Serghie, Nicolae Oprea și ierarhii Sava Brancovici cu Grigorie Decapolitul.

Sectorul II: sfinte mucenițe: la nord Ana (medalion), Lidia, Haritina, Fausta, Domnina; la sud Zoe (medalion), Teodora, Natalia, Elisabeta, Tecla; la vest: Mc. Iulian (medalion), Mc. Antonina, Cv. Maria Egipteanca, Ierarh. Antim Ivireanul și Mc. Vach.

Sectorul III: sfinți cuvioși: la nord Teofil (medalion), Ilie Iustin Egipteanul, Pavel din Corint, Iosif Sihastrul, Iona mitropolitul Kievului; la sud: Ieronim (medalion), Isaac Sirul, Grigorie episcopul Ciprului, Ilarion și Isaia episcopul Rostovului.

[32] *Sectorul I*: sfinți ierarhi: Chiriac al Ierusalimului, Teodor al Alexandriei, Ciprian al Cartaginei, Petru al Alexandriei, Ștefan al Romei, Simeon al Persiei, Filip al Moscovei, Vasile al Amasiei, Valentin al Umbriei, Timotei al Prusiei, Irineu al Sirminei, Sofronie al Ciprului, Silvan al Emesei și Gavriil al Serbiei;

Sectorul II: sfintele mironosițe Marta și Maria, mucenițele Tavita, Claudia Procla, Veronica, Evdochia, Zinovia, Ludmila, Meletina, Serafima, Raida, Marina, Mavra și Paladia;

Sectorul III: sfinți cuvioși: Toma, Teona, Iacov, Patapie, Agapie, Tit, Nestor, Zoil, Leon, Nifon, Eutihie, Neofit, Varuh și Lot;

Sectorul IV: sfinți cuvioși: Matei, Roman, Luca și Simon.

[33] *Sectorul I*: Împărații Constantin și Elena, Drepții Ioachim și Ana, M. Mc. Dimitrie, M. Mc. Gheorghe, M. Mc. Mina, Mc. Nicolae, Mc. Ioan Valahul, Doctorii fără de arginți Cosma și Damian, Arhanghelii mihail și Gavriil;

Sectorul II: Cuvioasele Maria Egipteanca, Parascheva, Irina, Domnica din Cartagina, Tatiana Marta din Cilicia și Anastasia din Egipt; mucenițele Sofia, Sebastiana, Filofteia, Anastasia Romana, Ecaterina, Larisa, Livia, Claudia, Marciana, Valentina, Cristina, Teodora Împărăteasa, Leucadia și Irina;

Sectorul III: sfinți cuvioși: Iulian din Galia, Stelian, Ioan Casian Romanul, Nicolae Studitul, Gheorghe episcopul Antiohiei, Ștefan Mărturisitorul, Ioan Iacob Hozevitul, Daniil Stâlpnicul, Serafim, Eftimie cel Mare, daniil Sihastrul, Antonie de la Meteore, Marcu episcopul Efesului, Vasile episcopul Tesalonicului, Macarie Romanul, Moise Măcinic Mărturisitorul de la Slbiel, Antonie de la Iezerul Vâlcea, Lazăr Zugravul Mărturisitorul, Gherman din Dobrogea și Ilarion cel Mare;

Sectorul IV: sfinți cuvioși Teodor cel Sfințit, Ștefan Savaitul, Teodosie din Grecia și Teofan din Antiohia.

[34] Cv. Dimitrie Basarabov, Cv. Paisie de la Neamț, Cv. Nicodim de la Tismana, Cv. Ioan iacob Hozevitul, M. Mc. Ioan cel nou de la Suceava, Cv. Teodora de la Sihla, Cv. Parascheva de la Iași, Cv. Daniil Sihastrul, Ștefan cel Mare și Sfânt, Cv. Grigorie Decapolitul, Cv. Ghelasie de la Râmeț, Cv. Calinic de la Cernica.

[35] Noe, Aaron, Samuel, Iacov, Avraam și Moise.

[36] Fresca de la „Izvorul Tămăduirii" are pe interior trei scene: „Izvorul Tămăduirii", „Iisus cu Samarineanca la Izvorul lui Iacob din Sihar" și „Adormirea Maicii Domnului", iar pe exterior „Sf. Apostoli Petru și Pavel" care încadrează pisania.

[37] † Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Icoanele pe sticlă: forme ale evlaviei ortodoxe și ale continuității românești în Transilvania, Sibiu 6 martie 1987*, „în loc de cuvânt înainte" a lucrării *Timotei Tohăneanu – Pictură pe sticlă*, Ed. Centrului mitropolitan Sibiu, 1987.

[38] Școala de cântăreți bisericești din Cluj (1962-1964) și Seminarul Teologic din aceeași localitate (1965-1968)

[39] F.D., *Le moine roumain Tohăneanu – Le peintre des icônes sur verre*, în cotidianul „La Libre Belgique", 92e Année, Marde 11 février 1975.

[40] Cunoscute centre de pictură pe sticlă din Țara Oltului, de unde provin cele mai multe icoane adunate „întipărindu-și urmele în praful multor drumuri" părinții de la Sâmbăta, acele minunate „străluciri de smalț și aur pe sticlă veche", cum le numește un cronicar contemporan, pentru ca să învețe din pilda lor.

[41] Străveche așezare românească, devenită suburbie a orașului Brașov, Șcheii au fost încă din sec. al XV-lea un focar al vieții spirituale românești din Ardeal, polarizat în jurul bisericii Sf. Nicolae, ridicată în 1495-1497, pe locul unei prime bisericuțe de lemn, datând din 1392.
Cea mai veche icoană pe sticlă de aici este un portret al Maicii Domnului cu Pruncul Iisus, pictată la 1780 de Ioniță zugravu. Producția icoanelor de Șchei a fost foarte ridicată, dar răspândirea acestora s-a limitat la partea de sud a Transilvaniei, de-a lungul văii Oltului, prin Țara Făgărașului, până la Sibiu, în satele Mărginimii, oprindu-se la Poiana și Jina, „la cumpăna apelor" unde sunt predominante icoanele din centrele sebeșene și Laz.
Se pare că nu exista casă de creștini în Țara Oltului și în Mărginime care să nu posede două – trei icoane de Șchei. – Conform Juliana și Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, Ed. Meridiane, București, 1975, p. 64-67.

[42] Sat românesc din județul Alba situat pe valea râului Sebeș unde a funcționat cel mai productiv centru de pictură din această zonă a Transilavaniei. Este foarte bine cunoscută familia Poienaru cu cele cinci generații de zugravi pe sticlă, bărbați și femei, ale căror opere au evoluat în timp de la reproduceri bizantine la icoane care au mai mult caracter de ilustrație colorată și nu de pictură, (dar predominând, în realizare, subiectul și nu coloritul). Conform *Ibid.* p. 94-110.

[43] Vasile Baboie, *Un contemporan al meșterilor zugravi de odinioară: Timotei Tohăneanu*, articol în Astra literară, August 1970.

[44] Caracterizat de soții Dancu drept „cel mai pitoresc povestitor dintre iconarii transilvăneni", Matei Purcariu zis Țâmforea (1836-1906) din Cârțișoara a influențat în mod hotărâtor cariera de artist a părintelui Timotei. Ucenic al meșterului Savu Moga, Matei nu ajunge la măiestria acestuia, dar icoanele sunt parcă mai apropiate sufletului fiind redate cu pasiune, fantezie și mai multă căldură, mai apropiate de imaginația țăranului român.

[45] Activ în a doua jumătate a secolul al XIX-lea, Savu Moga (1816-1899) este cel mai vestit și mai valoros pictor pe sticlă din Țara Oltului. Fiu de țăran din satul Girtelecul Hododului de pe Someș, învață zugrăvitul icoanelor la Nicula sau Gherla, după care se stabilește în comuna Voila, la câțiva kilometri de Mânăstirea Sâmbăta, iar după căsătorie se mută în Arpaș unde este în același timp plugar și iconar. A fost cel mai talentat pictor pe sticlă, ridicându-se cu mult peste posibilitățile artistice ale tuturor celorlalți, Savu Moga fiind un caz aparte, la granița dintre pictura populară și cea cultă, în sensul celei bisericești. Se știe că ultima icoană începută de acesta în 1898 a fost terminată de un ucenic, mai tânărul Matei Țâmforea.

[46] Ion Pop din Făgăraș a fost zugrav de biserici, dar a pictat și icoane pe lemn și sticlă, deci a făcut parte din acea categorie a zugravilor profesioniști de pictură murală care au creat un curent distinct în pictura pe sticlă, mult mai apropiat de pictura cultă. Icoana acestuia „Intrarea Maicii Domnului în Biserică" (reprodusă de părintele Timotei – foto 5.3.15) este piesa de rezistență a Muzeului Brukenthal din Sibiu.

[47] Vasile Baboie, *op. cit.*

[48] *Ibid.*

[49] Carmen Kehăian, *Un pictor naiv?*, articol în ziarul „Drum nou", An XXVII Nr. 7966, marți 18 August 1970, Nr. 7960, marți 11 August 1970 și Nr.7959, marți 9 August 1970.

[50] C.V., *Expoziția de pictură pe sticlă a ieromonahului Timotei Tohăneanu*, în ziarul „Telegraful român", An 118, Nr. 35-36, Sibiu, 15 septembrie 1970.

[51] Ne putem face o părere despre succesul de care se bucură părintele citind articolele elogioase din: „Tribuna României" , An II Nr. 10, 1 aprilie 1973 - *Iconarul* semnat Nicolae Păduraru, „Informația Bucureștilor", An XX Nr. 6087, luni 26 martie 1973 – *Expoziție la Galeriile de Artă*, „Flacăra" An XXII, Nr. 18 (934), 28 aprilie 1973 – *Niciodată cu fruntea plecată la pământ* de Sandală Faur, ș.a.

[52] Diplomă de participare (Expoziția județeană dedicată celei de a XXX-a aniversări a eliberării Patriei – Brașov, 1974 și Expoziția Republicană a Artiștilor Plastici Amatori – București, mai 1976), premiul II cu medalia de argint și titlul de Laureat al Concursului de artă populară – etapa republicană a Cântării României, 1979 și alte șase premii I cu medalia de aur la Concursurile de Artă populară și Cântarea României în perioada 1979-1985.

[53] Conf. Nicolae Iordache, *Oaspete de onoare la Lugano*, în ziarul „Contemporanul" din 21 septembrie 1973, articolul *Succese ale artei populare românești peste hotare* din „Scînteia", An XLIII, Nr. 9640 din 24 septembrie 1973 și Nicolae Nistor, *Dalle icone del passato all'attuale fioritura dell'arte naive rumena*, în „I naïfs", Lugano, 1973.

[54] Conf. articolelelor din cotidianele locale: „La Libre Belgique" op. cit.; „Special" Nr. 524 din 5 februarie 1975: *Dieu et ses 12.000 abeilles*, semnat G.V., „Agefi", „Kirk en Leven", ş.a.

[55] Conf. Cotidianului „Het Volk" din 7 martie 1975: *Roemeens monnik exposseert ikonen.*

[56] Conf. Cotidianului „Het Nieuwesblad" din 20 martie 1975: *Roemeense glasikonen in Ste. – Godeliev – abdij.*

[57] Conf. Cotidianului „De Zeewecht" din 28 martie 1975: *Beroende ikoneuschilder te Oostende* şi „De Standard" din 9 martie 1975: *Roemeens monnik schidert op glas.*

[58] O expoziţie cu 40 de icoane în cadrul Bibliotecii Vechi-catolice, între 11-19 decembrie, conf. Cotidianului „Münchner Merkur " din 13 decembrie 1977: *Faszinierende Ikonen* şi „Uchimer Kreisblatt" din 29 decembrie 1977: *Pater Timotei aus Rümanien malt nach alten Farbrezepten.*

[59] Conf. Cotidianului „Münchner Merkur" din 26 octombrie 1980: *Alte Technik im neuen Licht*, „Isar – Laisachbote" din 18/19 octombrie 1980: *Hinterglas-Ikonen in der Vereinsbank*, „Blickpunckt" din 5 şi 12 noiembrie 1980: *Ikonenausstellung in der Bayer Vereinsbank*, ş.a.

[60] La Universitatea din Köln, în cripta capelei catolice studenţeşti, alături de părintele Calinic Morar – ucenicul părintelui Timotei, conf. Cotidianului „Kölnische Runschau" din 10 noiembrie 1977: *Leuchtende Farben nach Geheimprezept – Rümanische Pater Timotei stellt seine Hinterglas-Ikonen aus* de Karin Hackenbraich şi „Kölner Stadt Unzeiger" din 25 noiembrie 1977: *Mönch schweigt über seine kunst.*

[61] O cunoscută staţiune balneo-climaterică de lângă Köln.

[62] Conf. Cotidianului „Freiburger Zeitung" din 20 septembrie 1978, „Fribourg Illustré Magazine" din 5 decembrie 1979: *Recontre avec moine Timotei*, „Prisma" Nr. 3 din 1979, „La Femme d'Aujourd'hui» din 5 decembrie 1979: *Icones roumaines* şi „La Liberté" din 11 decembrie 1979: *Icônes romaines à la Galerie de l'Arcade – La richesse et la piété.*

[63] Expoziţie organizată în perioada 29 decembrie 1977- 6 ianuarie1978, conf. Cotidianului „Weltspiegel" din 4 ianuarie 1978: *Die Ikonen – Ausstellung findet groβes Interesse.*

[64] Conf. Cotidianului „Standrenrband Saarbrücken" din 10 niembrie 1978.

[65] Conf. Cotidianului „Westfälische Rundschau" din 13 decembrie 1978: *Pater Timotei versteht sogar die Bienensprache Heute bekanter künstler* şi cel din 9 decembrie 1978: *Hinterglas-Ikonen.*

[66] Conf. Cotidianului „Mittelbayerische Zeitung" din 6/7 decembrie 1980: *Ungewöhnliche Ikonen in Regensburg*, „Nürnberger Nachricten" din 5 februarie 1981: *Ikonen aus Rumänien*, ş.a.

[67] Conf. numeroaselor articole din presa oraşelor Bremen, Achira, Rotenburg, Lilienthal şi Verden.

[68] Conf. Cotidianului „Lohrer Zeitung" din 8 şi 10 martie 1982: *Hinterglas-Ikonen von Timotei Tohăneanu in Lohr*, respectiv, *In Farbe übersetzles Evangelium* ş.a.

[69] Conf. ziarului „Scînteia" din 20 mai 1980: *Manifestări consacrate României.*

[70] Conf. Cotidianului „The Universe (Irlanda)" din 11 mai 1984 şi „The Western Morning News" din 14 mai 1984: *Icons go on show in West.*

[71] Conf. Cotidianului „Cornish Guardian" din 17 mai 1984: *Religious displey – an historical milestone. Romanian monk's 72 Icons* şi "Arts South West" din 17 mai 1984: *Romanian Icons in Cornwall.*

[72] Gheorghe Papuc, *Un turneu peste hotare al pictorului protos. T. Tohăneanu*, în ziarul „Telegraful român", Sibiu, 1 iulie 1977, Nr. 25-26.

[73] Conf. „Credinţa (The Faith)", an XXVI Nr. 7/8, Detroit – MI, iulie-august 1976: *200 years of Freedom – Bicentennial Cultural Events in a „Romanian Philadelphia".*

[74] Conf. „Romanian Bulletin", New York: *Naïve Art – A Gateway to the world* în Nr. 11 din noiembrie 1976, şi *Naïve Art in Romania* în Nr. 10 din octombrie 1976, „The Star – Ldedger": *Monk creates paintings through glass brightly*, din 6 decembrie 1976.

[75] † Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *op. cit.* p. 3.

Fig. II.44 Aspect din timpul selecției şi clasării icoanelor.
Interiorul atelierului de pictură pe sticlă.
De la stânga la dreapta:
Protos Daniel Breabăn, Starețul Ilarion Urs, Gheorghe Mitran şi iconarul monah Calinic.

III. MUZEUL

Ca şi în cazul bibliotecii, existența actualului muzeu este legată de personalitatea mitropolitul ctitor Dr. Antonie Plămădeală.

Muzeul, care îi poartă numele, etalează, în cea mai mare parte, colecția personală a celui care a fost, nu numai un mare iubitor de cultură, ci şi un pasionat colecționar de antichități, documente, obiecte vechi şi de artă.

Fig. III.1 Imagine din interiorul muzeului (sala I).

La început mânăstirea nu avea amenajat un muzeu, cu toate că aici existau obiecte cu valoare patrimonială deosebită. Unele obiecte sunt încă în uz în biserica brâncovenească, cum ar fi[1]:

- uşile împărăteşti, secolul al XVII-lea, sculptate cu motive vegetale şi religioase, 110x70cm, lemn pictat şi sculptat (donate de fosta principesă a României Ileana - arhiducesă de Habsburg, fiica regelui Ferdinand şi a reginei Maria, de la vechea reşedință de la castelul Bran);
- tetrapodul, aurit în parte, secolul al XVII-lea, cu stema bizantină, pictat cu motive vegetale şi animale, 60x60x130cm, lemn de păr sculptat şi traforat (donat de la Bran, de fosta principesă Ileana a României);
- două icoane împărăteşti, pictate pe lemn la începutul secolului al XVIII-lea 80x60cm, cu ornamente din argint (donate de părintele Arsenie Boca).

Iar altele erau expuse în camerele clădirii vechii stăreții:

- o cărămidă din argilă neagră arsă, secolul al II-lea, inscripționată „Legiunea XIII", 40x30x12cm (donație a credincioşilor din Poiana Sibiului);
- trei amfore din argilă arsă neagră 100x20x15cm (donat în 1945, de la Bran, de fosta principesă Ileana a României);
- trei icoane, pictate pe lemn în secolul al XVII-lea:
    1. Icoană cu mai multe scene biblice, 56x48cm, (donată de părintele Arsenie Boca);
    2. Iisus Hristos Judecător, 80x65cm - donație anonimă;
    3. Maica Domnului Împărătească, 80x65cm- donație anonimă;

- trei icoane pictate pe lemn în secolul al XVIII-lea:
  1. Maica Domnului şi Sf. Gheorghe 65x55cm- donație anonimă;
  2. Maica Domnului înconjurată de 10 sfinți 60x55cm- donație anonimă;
  3. Icoană cu 12 scene biblice 45x50cm- donație anonimă.
- numeroase icoane vechi, pictate pe sticlă (525 buc.).

Fig. III.2 Icoane împărăteşti pe lemn, secolul al XVIII-lea (80x60cm).
Fond Mânăstirea Brâncoveanu.

Creşterea numărului de pelerini şi vizitatori a determinat amenajarea unui muzeu (improvizat) în holul clădirii stăreției vechi, unde s-au expus mai multe obiecte, în special icoane vechi pe sticlă.

În anul 1993 s-a amenajat, la parterul corpului de clădiri de pe latura sudică a incintei,[2] o expoziție cu icoane pe sticlă, vechi şi noi, care a funcționat pentru scurt timp ca muzeu.

Amenajarea noului muzeu s-a făcut în anii următori, pentru aceasta folosindu-se spațiul existent la mansarda laturii de sud a incintei. În acest scop, s-au lambrisat pereții cu lemn de brad, s-au confecționat vitrine şi s-a amenajat întreg spațiul pentru a putea găzdui bogata colecție a mitropolitului Dr. Antonie Plămădeală.

Specialiştii muzeografi de la Muzeul Brukenthal din Sibiu, Muzeul Cetății Făgăraşului şi alți specialişti de la muzeele din Bucureşti au clasificat, organizat şi etalat obiectele după metode şi principii moderne.

A rezultat un muzeu deosebit de valoros, organizat în două săli de expoziție. Prima sală a fost inaugurată în anul 1996, la hramul Adormirii Maicii Domnului din 15 august, în prezența mitropolitului Dr. Antonie Plămădeală, a P.F. Patriarh Teoctist, a numeroşi ierarhi, preoți şi invitați.

În anul următor, s-a deschis vizitatorilor şi a doua sală, mai mare decât prima, dar organizată în deplină armonie şi ca o continuare firească a primei săli.

Aşadar, muzeul are o structură unitară şi etalează mai multe colecții de obiecte diferite, pe care le putem clasifica în modul următor:

1. Colecția de carte veche, manuscrise și documente;
2. Colecția de icoane;
3. Colecția de veșminte liturgice;
4. Colecția de obiecte de cult;
5. Colecția de scrisori și corespondență;
6. Colecția numismatică și de medalii;
7. Colecția etnografică și de artă populară.

Colecția de carte veche, manuscrise și documente

Cartea veche, manuscrisele și documentele sunt etalate în vitrine de sticlă dreptunghiulare cu suport de lemn (sala I) și metalic (sala II), dispuse pe două rânduri paralele pe lungimea sălilor. Sunt expuse 100 cărți vechi românești și străine de foarte mare valoare, sub formă tipărită sau manuscrisă și câteva diplome și acte vechi din Fondul Mitropolit Antonie.

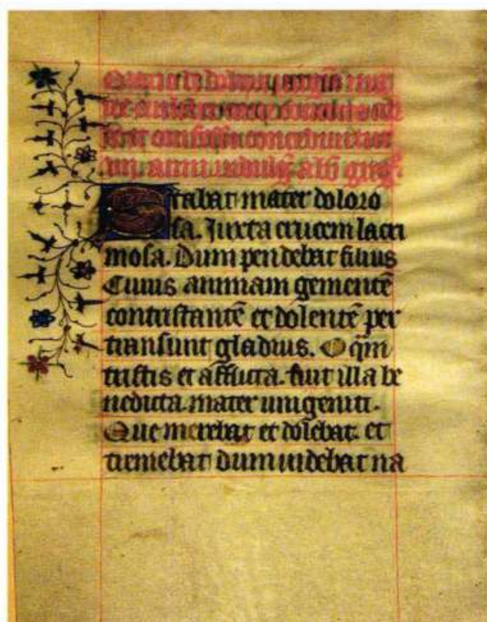

Fig. III.3 Pagină dintr-o carte veche manuscrisă (Imnul Maicii Domnului), secolul al XIV-lea, limba latină cu gotice. Fond Mitropolit Antonie.

Fig. III.4 Carte veche manuscrisă arabă, Testamentul lui Bârgivi (fragment din Coran, detaliu). Fond Mitropolit Antonie.

Am putea încadra aici câteva documente, cum ar fi:

- Actul de danie, semnat de domnitorul Constantin Brâncoveanu la 1690;
- Actul de cancelarie, semnat Francisc I, împăratul Austriei, Germaniei și Ungariei în anul1807;
- Diploma de recunoaștere din partea autorităților imperiale a mitropolitului Ioan Mețianu, semnată de Frantz Iosif I, în anul 1899;
- Diplome și acte personale din colecția mitropolitului Antonie.

Carte veche tipărită şi manuscrisă

Fig. III.5

Fig. III.6

Fig. III.7

Fig. III.8

Fig. III.9

Fig. III.10

Prezentăm câteva titluri de carte veche din colecția Mitropolit Antonie:

- Kurtze Auslegung uber die Evangelien, anul 1587, limba germană cu caractere gotice, Fond Mitropolit Antonie, (fig. III.5) ;
- Summa Sacrae Theologiae, de Thoma Aquinate, anul 1590, Bergomi, limba latină, Fond Mitropolit Antonie, (fig. III.6);
- Biblia, de Martin Luther, anul 1614, limba germană cu caractere gotice, Fond Mânăstirea Brâncoveanu; (fig. III.7);
- Geografia de Fanciulli, de Abatele Lenglet Dufresnoe, anul 1761, Venezia, limba latină, Fond Mitropolit Antonie;

- Molitfelnic, carte manuscrisă copiată de Ieromonahul Silvestru în Mânăstirea Runcu din Ardeal în anul 1719, limba română cu caractere chirilice, Fond Mitropolit Antonie;
- Trattato geografico, carte manuscrisă de Gio[vani] Batista Nicolosi da Paterno, 1698-1750, în limba italiană cu caractere latine, Fond Mitropolit Antonie;
- Engolpion loghikon toutestin imni... de Constantin Daponte, anul 1770, în Enetisin, limba greacă, (fig. III.8);
- Tristium libri V, Epistolarum ex Ponto Libri IV, de P. Ovidii Nasonis, anul 1712, în Coburg, limba latină, conține harta Daciei și Moesiei, (fig. III.9);
- Eortologhion de Sevastio Trapezuntiu, prefațată și editată de Antim Ivireanul, la Snagov, ediția I, anul 1701 în limba greacă, Fond Mitropolit Antonie (fig. III.10).

Icoanele pictate pe pânză sunt în cea mai mare parte **steaguri bisericești (prapori), epitafuri** cu uz procesionar (pictate cu tema prohodului Domnului Iisus Hristos și al Maicii Domnului) ori sunt registre din iconostas și mai puțin icoane propriu-zise.

Un steag bisericesc de o valoare deosebită este cel pictat pe pânză de zugravul Daniil Toader în anul 1785, după cum reiese din semnătura de la baza icoanei Sfântului Arhanghel Mihail care ține în mâini sabia și Sfântul Potir. Pe partea opusă este icoana Botezului Domnului, iar chenarul și franjurii sunt tot din pânză pictată cu elemente vegetale având în medalioane chipurile Sfinților Apostoli – pe o parte, și al Sfinților Prooroci – pe cealaltă.

Epitaful pictat cu Prohodul Domnului datează din secolul al XVIII-lea, iar epitaful „Adormirea Maicii Domnului" realizat de părintele Arsenie Boca are o valoare artistică remarcabilă.

Fig. III.11 Epitaf, Adormirea Maicii Domnului, (146x119cm),
pictură pe pânză, părintele Arsenie Boca. Fond Mânăstirea Brâncoveanu.

Fig. III.12 Epitaf Prohodul Domnului Iisus Hristos, (121x69,5cm), pictură pe pânză, secolul al XVIII-lea. Fond Mânăstirea Brâncoveanu.

Colecția de veşminte liturgice

Din punct de vedere teologic, veşmintele cultului creştin au acelaşi temei sfânt ca şi veşmintele din Vechiul Testament, orânduite de Dumnezeu pentru Aaron şi fiii săi. Veşmintele creştine, spre deosebire de cele vechi, păstrează un caracter simbolic. De aceea, în cult, ele sunt necesare nu pentru elementul material, ci pentru simbolismul ce-l reprezintă fiecare.

Din punct de vedere istoric, întrebuințarea acestor veşminte în cult nu s-a făcut dintr-o dată, aşa cum apar ele astăzi, şi nici nu au păstrat forma veşmintelor evreieşti. A existat un proces evolutiv în timp, până la conturarea formelor actuale.

Veşmintele liturgice, diferite de îmbrăcămintea de zi cu zi, sunt îmbrăcămintea pe care slujitorii altarului Bisericii creştine o poartă la săvârşirea slujbelor şi Tainelor dumnezeieşti, în special în cadrul Sfintei Liturghii, când acesta le îmbrăcă pe toate cu toate distincțiile ierarhiei sale.

Distingem veşminte propriu-zise (interioare şi exterioare) şi distincții (denumite şi ornate sau insigne). După obiectul lor, ele sunt împărțite în veşminte diaconeşti, preoțeşti şi arhiereşti, corespunzătoare celor trei trepte sacramentale din Biserică.

În cadrul acestei colecții avem veşminte provenind din cultul ortodox, dar şi catolic sau protestant, colecționate de mitropolitul Dr. Antonie.

Dintre veşmintele arhiereşti, se remarcă cel care a aparținut Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoş (sacosul, stiharul şi mânecuțele din secolul al XVII-lea), mitra cu care a fost înmormântat mitropolitul Nicolae Bălan şi o mantie arhierească catolică din zona Quebec (Canada).

Sunt expuse 12 veşminte preoțeşti ortodoxe, cel mai vechi fiind un brocart[3] cu fir de argint şi catifea de mătase din secolul al XVI-lea, apoi un altul confecționat dintr-o țesătură siriană din secolul al XVII-lea, celelalte fiind originare din Basarabia şi Transilvania secolelor XVIII-XIX. Tot aici este expus şi un veşmânt preoțesc catolic provenit dintr-o mânăstire elvețiană.

Dintre veşmintele liturgice preoțeşti mai amintim o bederniță din secolul al XVI-lea, brodată cu fir din aur, argint şi mătase, având în medalionul central icoana Mântuitorului Iisus Hristos îmbrăcat arhiereu, binecuvântând cu mâna dreaptă şi ținând în stânga Sfânta Evanghelie deschisă. Mitra arhierească este împodobită cu mici perle naturale, ca şi aureolele heruvimilor (simbolurile celor patru Evanghelişti) şi ale serafimilor. Cei patru heruvimii sunt dispuşi sub formă de cruce, în jurul tronului lui Hristos, serafimii ornând colțurile de care atârnă ciucureii din fir de aur cu mătase.

Fig. III.13 Veşmânt arhieresc care a aparţinut Sf. Ierarh Iosif cel Nou de la Partoş (1568-1656). Fond Mitropolit Antonie.

Fig. III.14 Bederniţă brodată manual cu fir din aur, argint şi mătase, ornată cu perle naturale, secolul al XVI-lea. Fond Mitropolit Antonie.

Dintre podoabele liturgice vestimentare se remarcă o **colecţie de cruci şi engolpioane arhiereşti** colecţionate de mitropolitul Dr. Antonie, cele mai multe fiind primite de la patriarhi şi episcopi din toate ţările ortodoxe (Patriarhul Benedict al Ierusalimului, Patriarhul Ecumenic Dimitrios, Patriarhul Pimen al Moscovei, Patriarhii Justinian şi Teoctist, mitropoliţi din Ierusalim, Grecia, Etiopia, etc.), dar şi cruci arhiereşti din cultul catolic (cardinalul de Milano).

Tot aici avem o **colecţie de cruci preoţeşti (de piept) din metale preţioase**, cu sau fără încrustaţii de pietre semipreţioase, de forme şi mărimi diferite (o cruce din secolul al XVII-lea găsită în pământ la Mânăstirea Slatina, altele din timpul împăratului Petru I – 1797, Nicolae al II-lea al Rusiei – sfârşitul secolului al XIX-lea, precum şi de provenienţe variate, cum sunt cele din Etiopia şi Ierusalim). Urmează o colecţie de cârji arhiereşti care au aparţinut mai multor arhierei, cum ar fi mitropoliţii: Nicolae Bălan, Nicolae Colan, episcopii Teodor Scorobeţ şi Gurie Grosu al Basarabiei sau primite de la arhierei din străinătate.

Fig. III.15 Engolpion şi cruce din aur masiv cu pietre prețioase, semiprețioase şi email care au aparținut Mitropolitului Nicolae Bălan în 1933. Fond Mitropolit Antonie.

Fig. III.16 Engolpion şi cruce din aur pictate, cu filigran, pietre prețioase şi semiprețioase, primite de la patriarhul Pimen al Moscovei. Fond Mitropolit Antonie.

Fig. III.17 Engolpion pictat, cu turcoaze şi pietre semiprețioase. Fond Mitropolit Antonie.

Colecția de obiecte de cult

Din această categorie fac parte şi cele câteva dichero-trichere din argint, respectiv sfeşnice cu două sau trei brațe pe care se aşează lumânări de ceară şi care sunt folosite pentru binecuvântarea credincioşilor de către arhiereu în timpul serviciului liturgic.

Bogata colecție de obiecte utilizate în cultul creştin (ortodox, catolic sau protestant) este completată cu obiecte din cultul altor religii, cum ar fi cel mozaic sau musulman.

Dintre obiectele ortodoxe amintim numeroase potire şi sfinte vase, pomelnice de mână pictate, cruci de binecuvântare din metale prețioase sau lemn sculptat şi pictat, truse pentru împărtăşanie grabnică, chivoturi, discuri metalice, cădelnițe, cățui, candele, sfeşnice din argint, coperte ferecate în metal prețios pentru Sfânta Evanghelie, samavoare din argint aurit pentru Sfânta Liturghie, etc. O valoare deosebită o au cele două sfeşnice mari, sculptate în lemn, cu stema casei domnitoare a cantacuzinilor valahi - vulturul bicefal, din secolul al XVII-lea.

Din cultul catolic, găsim mici statuete, potire, tabernacole pentru păstrarea ostiei, cruci metalice, o trusă de împărtăşanie folosită de preoții militari, clopoței pentru îngenunchiere, obiecte din sidef sau malachit, etc.

Fig III.18 Molenii pictate, secolul al XVII-lea (Maica Domnului şi Sfântul Ioan).

Fig. III.19 Troiță pictată, secolul al XVIII-lea.

Cultul mozaic este reprezentat de un tabernacol în miniatură care are scrisă Tora lui Moise pe un sul înfăşurat pe două axe, precum şi mai multe vase şi potire rituale sau ornamentale. Obiectele din orientul musulman sunt destul de variate: de la vase pentru spălarea mâinilor, până la sfeşnice din metal filigranat şi farfurii ornamentale.

Fig. III.20 Potir din argint aurit, şi email,1802
Fond Mitropolit Antonie.

Fig. III.21 Tabernacol conţinând Tora,
obiect aparţinând cultului mozaic.

Colecţia de scrisori şi corespondenţă

Cele câteva mii de scrisori, telegrame şi acte din colecţia mitropolitului Dr. Antonie, întregesc fondul bibliotecii şi pot constitui obiectul unor expoziţii şi a unor publicaţii.

Corespondenţa este etalată în vitrine în a doua sală a muzeului.

Colecţia numismatică şi de medalii

Colecţia cuprinde peste o mie de monede antice, bizantine sau mai recente şi medalii de o valoare incontestabilă. Sunt expuse numai câteva monede antice, o colecţie de monede din argint gravate cu scene din viaţa Maicii Domnului aparţinând fondului Dominik Nicol şi câteva monede, medalii şi distincţii din fondul Mitropolit Antonie.

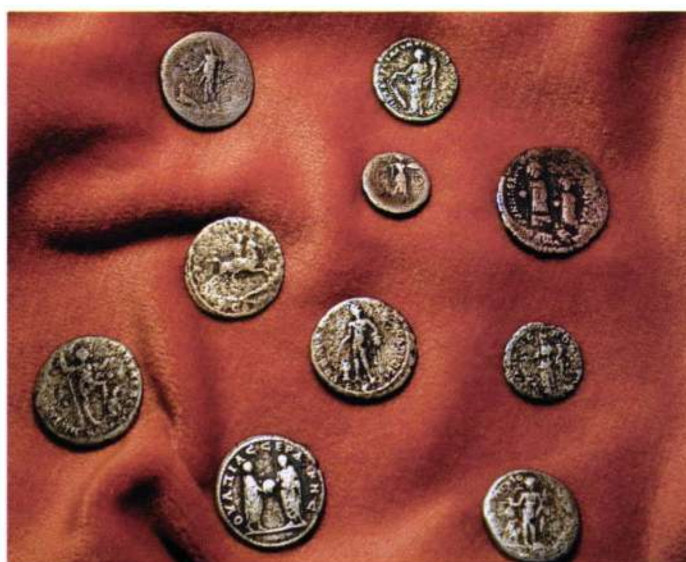

Fig. III.22 Monede antice şi bizantine. Fond Dominik Nicol.

Există preocupări pentru clasificarea şi organizarea în viitor a unei expoziţii dedicate acestui gen de obiecte, precum şi publicarea lor.

Colecţia de etnografie şi artă populară

În prima sală este organizată o expoziţie cu obiecte etnografice şi de artă populară, obiecte colecţionate de mitropolitul Antonie sau provenind din diverse donaţii, cum ar fi aceea a părintelui Ştefan Popica, fost preot paroh în comuna Sâmbăta de Sus.

Sunt expuse obiecte de mobilier ţărănesc transilvănean: lăzi de zestre, paturi, masă scaune, dulapuri, cuiere, poliţe pictate, (secolul XVIII - XIX), mobilier românesc sculptat care sunt ambientate cu ceramică populară ţărănească şi ţesături de casă.

Urmează o colecţie de covoare româneşti din lână, obiecte de artizanat ţesute care umpleau lăzile de zestre, traiste, ştergare mari, sumane şi rase din lână ţesută.

De valoare deosebită sunt obiectele din ceramică şi porţelan, ulcioare, căni, farfurii pictate, realizate în diferite centre de olărit din ţară.

Sunt expuse o colecţie de ouă încondeiate pentru Paşti, ploşti tradiţionale pictate, din lemn, pentru băutură, străchini pline cu ouă încondeiate, ştergare mari, traiste ţesute şi alte obiecte de artizanat împreună cu cele câteva icoane pictate pe sticlă întregesc ambientul transilvănean creând o atmosferă specifică.

Fig III.23. Imagine din interiorul muzeului (sala a II-a).

Depozitul de icoane vechi şi depozitul muzeului

Depozitul de icoane conservă aproape o mie de icoane vechi pictate pe sticlă, lemn sau pânză, fiind creat special în acest scop. Icoanele sunt învelite în huse de pânză şi aşezate în rasteluri verticale din lemn, special dotate cu izolatoare şi perdele de pânză pentru protecţia împotriva depunerii prafului.

Depozitul muzeului păstrează peste 700 de piese vechi, foarte variate, piese care servesc pentru înlocuirea periodică a exponatelor din muzeu sau pentru organizarea în viitor a unor expoziţii dedicate. Aici găsim o catapeteasmă completă a unei biserici de sat cu icoanele pictate pe lemn şi alte fragmente de catapeteasmă din alte biserici vechi (uşi împărăteşti pictate, cruci de iconostas, registre pictate pe lemn sau pânză, etc.). Urmează peste 100 de icoane vechi pictate pe lemn şi sticlă, prapori, acoperăminte pentru Sfintele vase, obiecte de cult diferite, colecţia numismatică şi de medalii,

ceramică şi obiecte de artă populară, costume naționale româneşti şi multe alte obiecte colecționate de mitropolitul Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului.

Concluzii

Bogata şi variata colecție de obiecte expuse în cele două săli de expoziție, valoarea lor artistică şi de patrimoniu de excepție, precum şi modul original de etalare a acestora într-un spațiu particular, fac din Colecțiile „Mitropolit Antonie" un muzeu fascinant şi deosebit de captivant pentru vizitatorii care îi trec pragul.

Datorită valorii şi rarității exponatelor din colecțiile de icoane pe sticlă şi lemn muzeul a devenit un punct de referință pentru specialişti şi, mai ales, un punct de atracție pentru iubitorii de icoane din țară şi străinătate.

Vechimea şi valoarea deosebită a documentelor - manuscrise şi tipărite, atrage atenția cercetătorilor şi iubitorilor de carte rară, cărora li se oferă şi posibilitatea studierii acestor documente în format electronic.

Expunerea de obiecte valoroase din principalele culte creştine, dar şi din alte culte, imprimă muzeului un pronunțat caracter ecumenic. Acest lucru vine în sprijinul eforturilor de apropiere dintre Bisericile creştine şi de reconciliere cu alte religii, în special mozaică şi musulmană, eforturi care fac parte din programul noului „Centru Ecumenic – Academia Sâmbăta" care funcționează sub patronajul direct al mânăstirii.

O atracție aparte o constituie colecția unică de scrisori şi corespondență, diversitatea veşmintelor liturgice, distincțiilor precum şi colecția numismatică şi de medalii.

Fiind amenajat în incinta unei mânăstiri, muzeul are un pronunțat caracter spiritual şi cultural-artistic, întregind opera principalului ei ctitor mitropolitul Ardealului Dr. Antonie Plămădeală.

Note

[1] Conform datelor din Inventarul mânăstirii din anul 1969.

[2] În actuala sală de şedințe.

[3] Țesătură de mătase de calitate superioară, înflorată sau ornamentată cu fire de aur sau de argint – din fr. brocart (conf. definiției DEX, *op.cit.*, pag. 113).

Motto:
„Modestia lor a făcut să nu li se păstreze numele fiindcă...
ei nu lucrau pentru gloria lor, ci pentru slava lui Dumnezeu."
Victor Brătulescu

IV. Colecția de icoane vechi românești - Mănăstirea Brâncoveanu Valori ale patrimoniului cultural național

Gheorghe Mitran

Arta iconarilor pe lemn, în Transilvania

În secolele XIV - XV, în sudul Transilvaniei lucrau iconari de factură bizantină care veniseră din Moldova și Țara Românească.

Lucrările lor sunt expresie a afirmării spiritualității ortodoxe locale și a rezistenței față de reacția fenomenului de catolicizare a zonei.

Formarea statelor feudale românești, afirmarea liderilor politici români, a boierimii și nobilimii autohtone, au creeat cadrul instituționalizat și comunitar favorabil dezvoltării bisericii ortodoxe naționale, a prerogativelor și influenței, a înmulțirii ctitoriilor din piatră și lemn și mai ales a creeației iconografice românești.

Pentru această perioadă, literatura de specialitate românească consideră deocamdată că în lipsa unor mărturii de artefacte iconografice clare nu se pot formula anumite caracteristici iconografice, stilistice și tipologice distincte.

Reprezentative, din această perioadă a secolelor XIII-XV, sunt picturile murale ale bisericilor Sfântă Mărie Orlea (1311), Strei Sângiorgiu (1313-1314), Râmeții (1377), Ribița (1417), Densuș (1443), Biserica Sfântul Nicolae Vechi Râșnov (sec.al XIV-lea), Biserica Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului (sec.al XIV-lea) etc.

În secolul al XVI-lea remarcăm intensificarea legăturilor Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Moldova și Țara Românească, ca urmare a unei politici interactive a voievizilor români față de noul principat al Transilvaniei creat în urma dezastrului bătăliei de la Mohacs (1526) și a transformării Ungariei în pașalâc.

Efervescența culturală a Renașterii în spațiul transilvănean, la curțile aulice, nobilare, în orașele-burguri săsești-românești-maghiare, în care se manifestă componentele puternice ale influențelor italiene, germane, grecești, afirmarea fenomenului de emancipare culturală și confesională, mai ales în literatură, lingvistică, gramatică românească în sudul Transilvaniei prin producția tipăriturilor Diaconului Coresi, etc au emulat și rafinat creația și arta iconarilor români.

Putem vorbi în această perioadă de o caracteristică cultural-artistică și stilistică pe care o definește patrimoniul cultural național păstrat și creeat în aceste locuri și anume **sinteza bizantino-gotică**.

În acest context, în Transilvania este semnalată prezența unor iconari moldoveni sau pregătiți de școala moldovenească ce au realizat importante opere.

Icoanele aparținând secolului al XVI-lea, identificate în bisericile ortodoxe românești, ce par a fi

creații de import de valoare excepțională intrate în tezaurul patrimoniului nostru, denotă penetrarea în această zonă a componentelor şcolii veneto-cretane, balcano-bizantine şi a atelierelor dalmatine.

Acest tip de opere iconografice de import sau aprținând iconarilor veniți din centrele şcolilor menționate ca şi cele din creația locală au fost identificate la Sighetul Marmației, Biserica Ursiu de Jos - jud. Mureş, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Episcopiei Buzău, Biserica Ortodoxă Sfântul Nicolae din Schei - Braşov, Biserica din Budeşti - Susani, Maramureş, Muzeul Bruckental etc.

Operele reflectă o înaltă calitate artistică a sintezei bizantine cu goticul târziu şi Renaşterea, expresia gustului elevat al lumii ortodoxe româneşti.

Icoanele etalează sub raport compozițional cromatic, fondul vibrant de aur, vişiniu, portocaliu al vestimentației, treceri ale unei pensulații rafinate de la olive la ocru cu nuanțe de roşu, blicuri de o fină grafie în realizarea carnației. Chipurile sunt solemne, impresionante, de o înaltă calitate artistică a artei portretului, exprimând un profil psihologic complex cu expresii puternice.

Influența decisivă pe care o preia arta iconografiei româneşti din sudul Transilvaniei, provine din arta iconografică din Țara Românească.

Arta icoanelor transilvănene din secolul al XVI-lea, se caracterizează printr-un desen sigur, incisiv, mai ales în redarea figurilor, a gesticii sugestive, a siluetelor alungite, precum şi printr-o gamă cromatică în care domină roşul intens pe fundal de aur şi ornamente în relief.

Expresia psihologică a personajelor biblice se apropie de cea a sentimentelor omeneşti.

Concepția pe care o degajă icoanele reprezintă o viziune artistică optimistă dar se surprind şi unele note de tristețe realizate prin coloritul pastelat stins.

În secolul al XVII-lea, marcat de scurta şi dramatica domnie a lui Mihai Viteazu, de afirmarea boierimii române şi a instituțiilor puternice ale statului şi ale bisericii ortodoxe, arta iconografică ortodoxă românească primeşte trăsături noi: desenul devine mai incisiv, mai particularizat , uşor mai naiv, fondurile din foiță de aur cedează treptat celor din foiță de argint sau cositor cu aspect rece şi doar verniul gălbui mai conferă o oarecare căldură.

Patrimoniul cultural național iconografic din Transilvania este bine reprezentat în bisericile ortodoxe şi muzeele de artă cu opere din secolul al XVII-lea.

Cultura şi creația sa, viața ecleziastică din Sudul Transilvaniei rămâne tributară artei Țării Româneşti, în special epocii lui Matei Basarab (1632-1654), Şerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Şerban (1654-1658), Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

Sfârşitul secolului al XVII-lea aduce în Transilvania noi schimbări.

Instituționalizarea Imperiului Habsburgic, aduce cu ea politica de unire a Bisericii Ortodoxe cu cea Catolică, finalizată în anul 1701 prin înființarea Bisericii Unite. Unirea prevedea recunoaşterea suprematiei papale în privința dogmelor, existența purgatoriului, dubla emanație a sfântului duh de la Dumnezeu Tatăl şi de la Fiul, păstrarea ritualurilor, slujbelor în forma lor ortodoxă, în limba română.

La sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, biserica ortodoxă transilvăneană, primeşte un sprijin remarcabil, material şi spiritual din partea domnitorului Țării Româneşti, Constantin Brâncoveanu. Susținerea materială şi ideologică a ortodoxiei în Transilvania de către Constantin Brâncoveanu a avut un caracter istoric şi a reprezentat un mare aport cultural național. El a ctitorit numeroase biserici şi mănăstiri ortodoxe în Transilvania pe care le-a înzestrat cu danii bogate, cărți, veşminte, obiecte liturgice, icoane, etc.

Caracterul istoric al investiției şi protecției sale domneşti în biserica ortodoxă din sudul Transilvaniei a fost definit drept **stil brâncovenesc, artă brâncovenească şi postbrâncovenească** în

pictura icoanelor, pictura murală, sculptură, artă monumentală, artă decorativă, carte veche.

În **secolul al XVIII-lea**, personajele biblice impresionează prin sobrietate, motivele florale de concepție barocă manifestă tendințe spre fast, desenul este fermecător şi de mare expresivitate fiind principala sursă a mesajului emoțional. Efectul decorativ este dat de traseele desenului, de culoare, tonuri pastelate, delicate sau de culori pure ce conferă armonii îndrăznețe.

O altă trăsătură caracteristică artei iconografice a secolului al XVIII-lea este afirmarea unei concepții estetice specifice mediului rural-provincial care-i conferă o viziune de artă populară.

Sunt prezente în patrimoniul bisericilor din sudul Transilvaniei, o serie de icoane naive, executate de pictori amatori sau de meşteri formați în ateliere din sate sau târguri, cum au fost cele ale iconarilor pe sticlă.

Se observă în această perioadă, pătrunderea unor teme iconografice de influență apuseană: Sfânta Treime, Maica Domnului Împărătează, Iisus Împărat, întâlnim inscripții ale donatorilor sau comanditarilor.

„După aspectul lor general, icoanele din Transilvania secolului al XVIII-lea ar putea fi încadrate într-o categorie, adoptând un termen folosit în special în istoria artei occidentale, de ***Artă Provincială***", definită de Alexandru Efremov.

Principalele ctitorii ale lui Constantin Brâncoveanu, ca Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Biserica Sfântul Nicolae din Făgăraş, etc, au contribuit în mare măsură la formarea artiştilor locali şi influențarea artei iconarilor din sudul Transilvaniei.

Astfel, la inițiativa lui Constantin Brâncoveanu, se realizează pictura murală de către Preda Zugravul şi ucenicii săi în 1708 a Bisericii Sf. Nicolae din Făgăraş şi a iconelor din tâmplă, precum şi unele icoane din Muzeul Bisericii din Scheii Braşovului.

Icoane de factură brâncovenească sunt întâlnite la Biserica din Poiana Mărului, Cărpiniş, Mănăstirea Sâmbăta de Sus, şi alte biserici din satele de sub munții Făgăraşului şi Țara Oltului.

Cele două icoane împărăteşti din tâmpla bisericii Mănăstirii Sâmbăta de Sus, „Iisus Împărat şi Mare Arhiereu" şi „Maica Domnului-Hodighitria" probează influența muntenească, cu un desen foarte bine realizat şi armonii cromatice roşu, ocru şi albastru.

Alte capodopere sunt icoana „Judecata de apoi" aflată la Muzeul Bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Braşovului, semnată de Stan Zugravul şi datată 1767 şi cele două pomelnice cu tema Buna Vestire realizate în 1734 şi 1752. Tot la Biserica Sfântul Nicolae din Scheii Braşovului au fost pictate de către zugravii Ioan şi Iancu, între 1750 şi 1752 cele două paraclise, icoanele din tâmpla paraclisului de pe latura de nord, o serie de prăznicare, frumoasele icoane „ Sfântul Dumitru" şi „Sfântul Gheorghe" datate 1757, (ambele având pictate în jurul scenelor centrale câte 16 scene din viața marilor mucenici).

În colecția de icoane pe lemn, a Mănăstirii Sâmbăta de Sus, se distinge un grup stilistic aparte, datorită similitudinilor artistice, analogiilor, originalității şi frumuseții acestora. În acest grup stilistic se include influența artistică a artei iconografice din Țara Românească, dar şi trăsături caracteristice locale, originale definite de arta portretului, gestică, vestimentație, dominante cromatice tipice, treceri cromatice ale carnației, expresia ochilor alungiți şi migdalați, ovalul feței, faldurile veşmintelor. Figurile personajelor biblice sunt animate de sentimente umane, dominantele cromatice fiind roşu, albastru, ocru.

În arta iconografică din Transilvania s-au distins prin activitatea lor o serie de artişti iconari cunoscuți în literatura de specialitate, cărora le datorăm patrimoniul de astăzi al unor creații artistice inegalabile, mărturii ale spiritualității româneşti, a credinței puternice în ortodoxie, a imaginației, spiritului şi talentului

creator românesc din această zonă: **Ioan Zugravul, Gheorghe şi Grigore Ranite, Iacov Stan- Ivan din Răşinari, Gheorghe, şi Ionaşcu din Făgăraş, Preda Zugravul din Câmpulung, Preda fiul lui Preda Zugrav, Tatu Zugrav, Radu Zugrav, Constantin, Ioan din Turcheş, Ioan din Braşov, Gheorghe; Ioan; Ioanovici Radu din Scheii Braşovului, Radovici Dumitru fiul lui Radu Iconariu, Iancu Zugrav, Mihail Zugrav din Ţara Românească lucrează în Scheii Braşovului, Pantelimon Zugrav- pictor muralist a lucrat la Sâmbăta de Jos, Zărneşti, Voievodeni, Viştea de Jos, Pană Zugrav, pictor originar din Ţara Românească a lucrat la mănăstirea Sâmbăta de Sus, Grecu Nicolae, Grecu Alexandru, Constantin Ilie alias Boghină din Braşov, Irimie Săvăstreanu**, ş.a.

„Pictura românească a fost supusă aceluiaşi proces de creştere. Sute de ani s-a pitit la adăpostul bisericii, risipindu-se anonimă. Icoanele sunt folclorul nostru plastic."

Octavian Goga

Tehnica picturii pe lemn:

Suportul pictural îl constitue lemnul sub forma uneia sau două scânduri. Grosimea blatului variază între doi şi patru centimetri.

Iconarii transilvăneni foloseau de obicei scândura de brad şi arareori de tei care era materialul predilect în Ţara Românească şi Moldova.

Îmbinarea a două blaturi se făcea prin lipire cu clei animal sau de caseină, iar uneori cu ajutorul unor cepuri de lemn.

Blaturile erau întărite pe spate cu două traverse semiîngropate, iar locul îmbinărilor era acoperit cu fâşii de pânză sau de cânepă.

Pe suportul lemnos se aplicau două-trei straturi de clei animal diluat pentru o cât mai bună aderenţă a grundului. Grundul era făcut de obicei din gips amestecat cu gălbenuş de ou şi se aplica în straturi diferite.

În Transilvania, grundul icoanelor era subţire iar blatul era mai puţin bine pregătit decât cel al icoanelor din Moldova şi Ţara Românească.

Pe suportul grunduit se executau crochiuri cu ocru-brun (culori de pământ) sau incizii cu un vârf ascuţit.

Partea rezervată fondului de aur primea o peliculă fină de culoare roşie sau cărămizie, zonele rezervate picturii carnaţiei erau acoperite cu proplasmă - un strat de culoare brun verzuie care servea drept fond.

În Transilvania, în locul foiţei de aur s–a folosit foiţa de staniu, argint sau pelicula de verni gălbui, fondul de aur fiind adesea înlocuit cu cel de ocru, galben, albastru din cauza lipsei mijloacelor materiale mai accentuată a românilor din această zonă.

Peisajele arhitecturale erau acoperite cu o paletă de culori în succesiuni de tonuri, brun,

verzui, până la cele mai deschise, aplicate prin intermediul pensulațiilor de mare finețe. Vestimentația personajelor biblice se picta de asemenea cu pensulații foarte fine peste care se aplicau striații de aur realizându-se astfel un efect de luminare. Suprapunerea unor straturi subțiri de culori, de diferite nuanțe, urmărea de regulă succesiunea de la tonurile închise spre cele deschise, obținându-se astfel efectele de transparență. Pentru obținerea unor culori specifice carnației, ocru-maroniu, ocru cu roșu, roșu cu alb, ocru, iconarul așternea peste proplasma brun verzuie sau brună un strat intermediar între tonalitatea rece și ocrurile calde ale carnației.

Ultima operațiune consta în suprapunerea culorilor fine transparente, cu accente deschise. Blicurile erau puse cu alb, pentru a desăvârși formele și expresia.

Virtuozitatea efectelor cromatice era rezultatul talentului și profunzimii stăpânirii tehnice ale iconarului. Fiecare zugrav știa să își prepare culoriile pe baza științei erminiilor, fiind unul dintre secretele meseriei. Majoritatea culorilor, nuanțe de verde, roșu, ocrurile sau brunurile sunt culori de pământ utilizate în pictură în stare naturală sau după o preparare prealabilă. Tot de origine minerală sunt albul de plumb, cinabrul, sau verdele de aramă a căror preparare necesita o prelucrare mai complicată.

Mulți dintre pigmenți erau preparați chiar în atelierele zugravilor. Culorile folosite de zugravii transilvăneni au mai mult un efect decorativ și nu ating efectele rafinate ale transparenței și profunzimii celor din Moldova și Țara Românească.

Pictura noastră se făcea în tehnica tempera. Ea folosea drept liant pentru pigmenți o emulsie pe bază de gălbenuș de ou. Pentru a proteja pelicula de culoare împotriva factorilor de degradare din mediul înconjurător și pentru a da profunzime și strălucire culorii, iconarii acopereau suprafața pictată cu un strat subțire de verni. Verniul este o substanță formată din rășini, uleiuri, solvenți la care uneori se adăuga un colorant. Inițial verniul avea o tentă caldă, strălucitoare, care cu trecerea timpului primește un aspect gălbui.

Astăzi mănăstirea, prin depozitele și expoziția din muzeu deține cel mai bogat și valoros patrimoniu de icoane din secolul al XVIII și al XIX-lea din județul Brașov și unul dintre cele mai importante din România.

Concentrarea acestor icoane din bisericile ortodoxe din județul Brașov în lăcașul mănăstiresc brâncovenesc a fost făcută între anii 1979-1980 de către specialiștii Oficiului Județean pentru Patrimoniu Cultural Național Brașov: Titus N. Hașdeu, Ligia Fulga, Cernea Elena și Mitran Gheorghe.

Acest centru cultural ecleziastic a fost ocrotit și transmis generației prezente și viitoare prin grija, efortul și harul regretatului mitropolit Antonie Plămădeală, a starețului Veniamin Tohăneanu, al Arhiepiscopului Sibiului și Mitropolit al Ardealului, I.P.S. dr. Laurențiu Streza, starețului Ilarion Urs, Protos Daniel Breabăn și a altor călugări a căror aport anonim îl cinstim și respectăm.

Fig.1 - „Sfântul Nicolae". A doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Atribuită - Ioan Zugravul din Turcheş. Dimensiuni: 81,5/58,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Turcheş II (Săcele, jud Braşov).

Fig.2 - „Soborul îngerilor, Arhanghelii Mihail şi Gavril". 1789. Atribuită - Ioan Zugravul din Turcheş. Dimensiuni: 78/54,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Cernatu (Săcele, jud Braşov).

Fig.3 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". A doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Atribuită - Ioan Zugravul din Turcheş. Dimensiuni: 81,5/58,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Turcheş II (Săcele, jud Braşov).

Fig.4 - „Maica Domnului, Hodighitria tronând". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Atribuită - Ioan Zugravul din Turcheş. Dimensiuni: 81,5/58,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Turcheş II (Săcele, jud Braşov).

Fig.5 - „Soborul îngerilor, Arhanghelii Mihail şi Gavril". 1789.
Semnată - Ioan Zugravul din Turcheş (Săcele, jud Braşov). Dimensiuni: 53/75,5 cm.

Fig.6 - „Maica Domnului, Hodighitria tronând". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea.
Atribuită - Ioan Zugravul din Turcheş. Dimensiuni: 54/73 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Crizbav, jud. Braşov.

Fig.7 - „Sfântul Nicolae". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Atribuită - Ion Zugrav din Braşov. Dimensiuni: 57/85 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Vlădeni, jud. Braşov.

Fig.8 - „Sfântul Ioan Botezătorul, Îngerul deşertului". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Atribuită - Ion Zugrav din Braşov. Dimensiuni: 63/83 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Vlădeni, jud. Braşov.

Fig.9 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea.
Semnată - Ion Zugravu din Braşov. Dimensiuni: 62,5/83 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Vlădeni, jud. Braşov.

Fig.10 - „Adormirea Maicii Domnului". 1839. Semnată - Ion Zugravu din Braşov. Dimensiuni: 43,5/51,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Baciu (Săcele - Braşov).

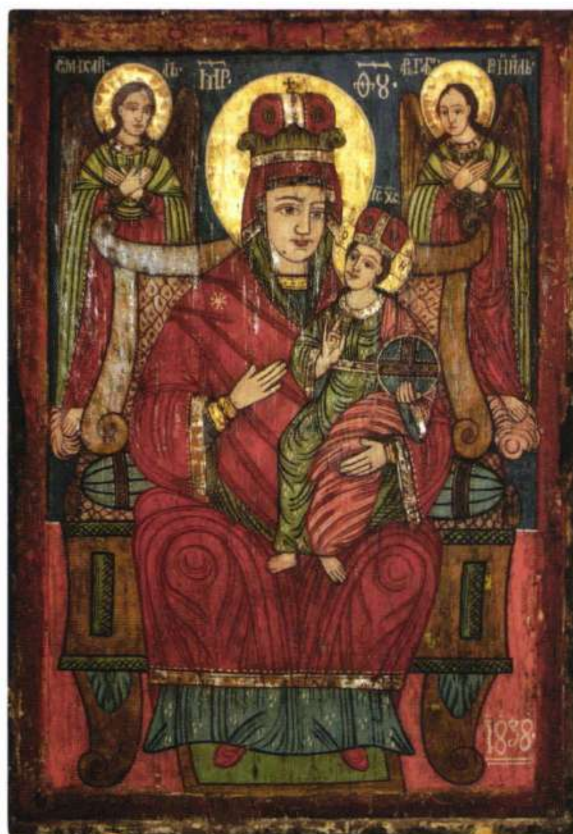

Fig.11 - „Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria". Datată 1838. Dimensiuni: 52,5/76 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Berivoii Mari - Făgăraş.

Fig.12 - „Sfântul Dumitru". Sfârşitul sec. al XVIII-lea. Atribuită - Dumitru Zugrav din Braşov. Dimensiuni: 40/49,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Satu Nou, jud. Braşov.

Fig.13 - „Naşterea Fecioarei". Sfârşitul sec. al XVIII-lea. Semnată - Dumitru Zugrav din Braşov. Dimensiuni: 41,5/55,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Apața, jud. Braşov.

Fig.14 - „Sfântul Nicolae". Sfârşitul sec. al XVIII-lea. Atribuită - Dumitru Zugrav din Braşov. Dimensiuni: 45/60 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Apaţa, jud. Braşov.

Fig.15 - „Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Semnată - Tatu Ilia. Dimensiuni: 67/79 cm cutie-ramă, sau 44/58 cm fără cutie-ramă. Provine de la Parohia Ortodoxă Sâmbăta de Sus - Răsărit - Făgăraş.

Fig.16 - „Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Atribuită - iconarului Tatu Ilia. Dimensiuni: 80/60 cm. Icoană împărătească, altarul bisericii brâncovenești.

Fig.17 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". A doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Atribuită - iconarului Tatu Ilia. Dimensiuni: 80/60 cm. Icoană împărătească, altarul bisericii brâncovenești.

Fig.18 - „Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria". Sfârşitul secolului al XVIII-lea. Dimensiuni: 52/70 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Ludişor, Făgăraş - Braşov.

Fig.19 - „Soborul îngerilor, Arhanghelii Mihail şi Gavril". Sfârşitul secolului al XVIII-lea. Dimensiuni: 48,5/69 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Satu Lung - Săcele, jud. Braşov.

Fig.20 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Datată 1790. Semnat - Radu (Anastasie).
Dimensiuni: 66/53,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Măieruş, jud. Braşov.

Fig.21 - „Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria". Datată1790. Semnat - Radu Zugrav.
Dimensiuni: 66/53,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Măieruş, jud. Braşov.

Fig.22 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Datată 1846. Semnat - Ioan Zugrav. Dimensiuni: 60/78,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Vama Buzăului, jud. Braşov.

Fig.23 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Datată 1786. Semnat - Ilie Constantin Zugrav (din Braşov). Dimensiuni: 74,5/97,5 cm. Provine la Parohia Ortodoxă Turcheş I - Săcele, jud. Braşov.

Fig.24 - „Maica Domnului, Stăpâna Îngerilor". Datată1786. Atribuită - Constantin Ilie alias Boghină (din Braşov). Dimensiuni: 74,5/97,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Turcheş I - Săcele, jud. Braşov.

Fig.25 - „Sfântul Nicolae, Stăpânul Îngerilor". Datată 1786. Atribuită - Constantin Ilie alias Boghină (din Braşov). Dimensiuni: 74,5/97,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Turcheş I - Săcele, jud. Braşov.

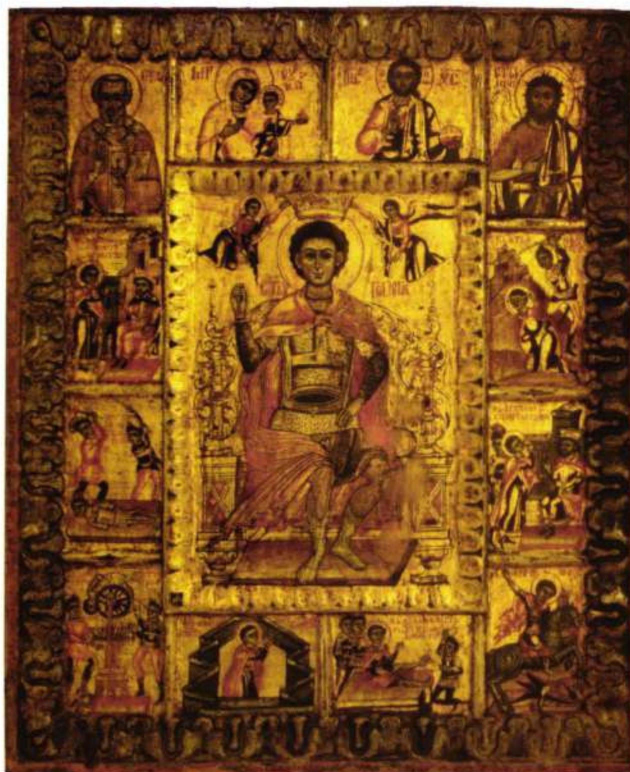

Fig.26 - „Sfântul Gheorghe pe tron". Secolul al XVIII-lea.
Dimensiuni: 50/38 cm. Şcoală rusească.

Fig.27 - „Maica Domnului cu Pruncul". Secolul al XVIII-lea.
Dimensiuni: 69,5/56 cm. Şcoală rusească.

Pictura pe sticlă în Transilvania

Icoanele transilvănene pe sticlă exprimă sensibilitatea şi mentalitatea spiritualității comunităților țărăneşti româneşti.

Ele sunt rodul unor aptitudini artistice particulare a pictorilor iconari. Gândirea lor, imaginația, cunoştințele lor, superstițiile, concepția lor asupra tradiției biblice se reflectă în aceste icoane, făcând parte din fondul spiritual al comunităților din sudul Transilvaniei.

Pictura icoanelor exprimă sinceritatea emoționantă a țăranului român, devotat concepției asupra vieții moral-creştine şi justiției sociale iar temele sunt expresia imaginației paradisului fabulos din sfintele scripturi şi a peisajului transilvănean transfigurat naiv.

Sub influența centrelor de producție a icoanelor din Silezia, Boemia, Moravia, Bavaria, Austria (zona de munte) etc, pictura se transferă în spațiul transilvănean în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

O variantă posibilă a apariției acestora în zona noastră s-a făcut sub impulsul unor evenimente miraculoase petrecute la Nicula, jud Cluj. (icoana plângătoare de la Mănăstirea Nicula).

Caracteristicile stilistice ale icoanelor pe sticlă:

Nicula devine un renumit centru de iconari.

În icoanele de la Nicula, dominantele cromatice sunt roşu, alb, negru, dimensiunile suportului sunt reduse, factura compoziției şi a desenului este naivă. Icoana avea rolul protector în interioarele casnice transmițând mesajul credințelor ortodoxe.

Temele predilecte erau reprezentarea fecioarei în diferite variante, ciclul hristologic, sfinții apostoli şi arhangheli.

O mare parte din icoanele produse în secolul al XVIII-lea la Nicula au dispărut din cauza fragilității sticlei şi a emigrării pictorilor despre care se ştie foarte puțin. Mulți pictori din Nicula, au plecat şi s-au aşezat în zona Făgăraş, Scheii Braşovului sau Alba Iulia. Pentru centrele de pictură de la Nicula, Gherla şi Hăşdate istoria nu a consemnat decât puțini pictori bărbați şi femei, majoritatea fiind anonimi.

În 1891, satul Nicula avea 43 de negustori de icoane, care erau transportate în toată Transilvania, până la Sud de Carpați şi ajungeau până în Bucovina.

O trăsătură comună a icoanelor o constituia simplificarea formelor, printr-un desen care se limita la liniile esențiale şi care dădeau consistență subiectului.

În arta populară aceste reprezentări, prin simplitatea imaginilor şi puterea simbolurilor aveau valoarea de a fi recunoscute de toți membrii colectivității.

Unele teme erau realizate într-un stil descriptivist, altele erau stilizate transformând elementele din natură în ideograme.

Până la jumătatea secolului al XIX-lea compozițiile cromatice se limitau la opt culori de bază: verde-olive, bleu- gri şi aur, alb, negru, ocru, brun, roşu, lucrându-se în tonuri plate sau pure, rezultând un colorit grav şi viguros.

Pictorii acordau un rol primordial reprezentării chipurilor, în special a ochilor personajelor biblice, realizându-le cu mijloace simple şi acordându-le o expresie hieratică cu semnificație simbolică.

Un alt centru valoros al producției de icoane a fost cel de la **Iernuțeni, jud. Mureş**, cu activitate desfăşurată la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi primele două decenii ale secolului al XIX-lea.

Desenul prezintă linii sinuoase de grosimi egale, trasee precise. În compoziție se folosesc frunzulițe de aur ca detalii semnificative, nimburi şi accesorii vestimentare. De asemenea sunt utilizate linii zig -zag sau câmpuri romboidale pe suprafețe aurite.

Alte caracteristici ale centrului Iernuțeni sunt: realizarea picturii pe suprafețe mari și compoziția cromatică cu predominante de aur strălucitor, bleu- gri, alb-gri, apoi roșu- violaceu –olive și mici tușe negre. Temele predilecte abordate sunt Arhanghelul Mihail, Sfântul Nicolae, Fecioara cu Pruncul, Sfânta Treime. Cel mai cunoscut iconar a fost Popa Sandu, cu o activitate desfășurată în jurul anului 1800. Conceptia artistica, a acestuia se caracterizează prin prezentarea monumentala a portretelor de sfinti și decorativismul coloritului.

Scheii Brașovului a început să activeze ca centru de producție a icoanelor pe sticlă prin stabilirea la Brașov a pictorilor din Nicula, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, datorită supraproducției din acea zonă. Pictorii și-au modificat maniera de a picta și s-au adaptat condițiilor materiale și decorative ale artei populare din această zonă. Dimensiunile obișnuite ale icoanelor erau de 35/30 sau până la 75/65. cm.

Temele cele mai abordate în secolul al XIX-lea sunt: Maica Domnului cu Pruncul, Sfânta Treime, Punerea în mormânt, Botezul lui Iisus, Adam și Eva, etc. Pictorii cei mai cunoscuți sunt Ioan Popp și Ioan Trâmbițaș.

Sticla, de cele mai multe ori provenea de la manufactura din Râșnov și se caracteriza prin suprafața plană, de proveniență industrială. Producția perioadei secolului al XIX-lea este marcată de schematismul desenului, execuția naivă cu caracter decorativ foarte colorat.

Întreaga suprafață a icoanelor era acoperită cu culori aprinse, urmărindu-se un efect decorativ. Culorile sunt excesive cu tonuri strălucitoare, dominante fiind roșu-vermillon, galben, ocru, albastru, verde și auriu (foiță de aur).

Temele sunt optimiste sau tragice. Vestimentațiile personajelor sunt intens drapate, figurile au dimensiuni mari iar gestica este sugestivă. Caracteristic pentru această zonă este aplicarea unui colier de piese de aur (salbă) la gâtul Fecioarei, așa cum purtau țărăncile înstărite din Valahia. Icoanele de Schei s-au răspândit în număr foarte mare pe Valea Oltului, Făgăraș și în satele din „Mărginime". Astăzi ele se găsesc în multe biserici și colecții particulare.

Icoanele de Făgăraș și Țara Oltului:

Din satele Tălmaci și Boița, până la Făgăraș se întinde Țara Oltului, regiune celebră în trei tradiții românești, costume populare caracteristice, obiceiuri și dansuri, zonă bine organizată sub raportul comunităților sociale țărănești, a instituțiilor, structurilor și nucleelor arhitecturale din secolul al XIX-lea.

În această zonă producția de icoane a ajuns la o dezvoltare înfloritoare datorită artei populare, a obiceiurilor tradiționale și fondului cultural local bogat. Expresia cea mai înaltă a iconografiei care au atins-o iconarii populari din aceeastă zonă sunt icoanele pictate de artiștii iconari, **Ioan Pop (1794-1870), Savu Moga și Matei Țimforea**.

Ioan Pop de Făgăraș, este cel mai talentat zugrav de icoane pe sticlă căruia în primăvara anului 2008 i-au fost dedicate două expoziții de icoane la Muzeul Cetății Făgărașului, la Muzeul Unirii din Alba Iulia și o lucrare valoroasă cu o cercetare minuțioasă semnată de autori Ioana Rustoiu, Elena Băjenaru, Ana Dumitran și Szocs C. F. El este autorul unor picturi murale ale bisericilor din Țara Oltului și din jurul Brașovului. Pictura lui se caracterizează prin scene biblice narative cu multe personaje animate de tragism. Personajele sunt redate în mișcare, figurile sunt atent realizate până la miniatură, cu un profil psihologic complex și particularizat, gestică elocventă. Vestimentația accentuează tragismul personajelor prin sublinierea excesivă a drapajelor. În planul secundar apar peisaje arhitecturale specifice Făgărașului, mandorle sau vălătuci de nouri în degradeuri cenușii-gri, precum și un chenar cu motive vegetale stilizate, aurii.

Inscripțiile au o grafie verticală redată cu negru. Gama cromatică dominantă este roșu vermillon, tonuri de albastru-cobalt, tonuri de ocru, rozuri, negru, auriu, tonuri de verde.

Primul pictor de la Nicula bine cunoscut a fost **Ioan Popp Moldoveanu** (1774-1869), stabilt la sfârşitul secolului al XVIII-lea în satul Galați de Făgăraş. El a fondat o numeroasă familie de pictori iconari pe lemn şi sticlă.

Operele lor atestă prin compoziție, ştiința unei lungi practici profesionale. Unul din fii săi, Mihai, cunoscut sub numele de **Mişu Popp** (1827-1892) a urmat cursurile de pictură ale Academiei din Viena şi a devenit dintre cei mai cunoscuți pictori români, autor al unor galerii de portrete ale celor mai valoroşi oameni politici şi de cultură ai timpului ca şi al portretelor istorice.

În pictura pe sticlă din Țara Oltului s-au manifestat două curente distincte: pictori profesionişti de fresce şi pictori țărani care au moştenit adesea tradiția picturii din tată în fiu fără a urma vreo şcoală sau a frecventa un atelier specializat. Pictorii cunoscuți ai **familiei Grecu** activează în satul Arpaşul de Jos şi Săsăuşi. Creațiile lor sunt un exemplu de liberă compoziție a scenelor, de exprimare a fanteziei, de cunoaştere a anatomiei şi tehnicilor profesioniste de pictură. Prima generație, **Ioan, Alexandru, Nicolae Grecu (tatăl şi fiii)** au pictat un mare număr de biserici în stilul tradiției post-brâncoveneşti în satele dintre Sibiu şi Făgăraş (bis.Beclean,Viştea de Sus, Ucea de Sus, Voivodeni) dezvoltând un adevărat atelier de familie. A doua generație de zugravi ai familiei Grecu, **Gheorghe şi Vasile** descendenții lui Niculaie Grecu continuă să picteze în tehnica frescă.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea s-a distins în arta picturii murale, **zugravul Sava din Făgăraş**. El a pictat bisericile din Calbor, Sâmbăta de Jos, Mândra şi Beclean. Pictura sa caracterizată prin tuşe groase, figuri cu fețe rotunde şi ochi potentați, desene arhitecturale sunt izvoare de inspirație pentru Ioan Pop, căruia i-a fost şi maestru. El a pictat şi icoane pe sticlă .

Icoanele cele mai răspândite în regiune sunt de factură simplistă dar cu un remarcabil efect decorativ. În satul Galați, s-a stabilit **familia Tămaş**, originară din Nicula, care a produs compoziții de dimensiuni mari, aşa cum se cerea în Țara Oltului, cu o gamă cromatică luminoasă, tipică broderiilor din această zonă. Descendenții familiei Tămaş, **Petru Tămaş şi Ana Deji** s-au adaptat condițiilor locale şi au creat lucrări decorative de mari dimensiuni, fără o valoare artistică deosebită.

Lucrările din această zonă se caracterizează prin lipsa de proporții şi perspectivă a subiectelor desenate, exuberanță cromatică, fond înstelat, fețe supradimensionate, cu ochi mari. Desenul este compus din linii negre, albastre, sinuoase, semicirculare, fond albastru marin, înstelat sau alb înstelat, motive decorative secundare compuse din flori şi drapaje ample. Temele religioase sunt însoțite întotdeauna de o vegetație luxuriantă exprimând optimismul în pictura țărănească. Temele predilect abordate sunt: Maria Îndurerată sau Îndoliată, Sfântul Nicolae, Iisus Pantocrator, Sfântul Ilie, Arhanghelii Mihail şi Gavril, Cei patruzeci de mucenici, Judecata de Apoi, Sfânta Treime, etc.

Savu Moga, venit de asemenea din nordul Transilvaniei a fost unul dintre cei mai reprezentativi iconari din Țara Oltului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Opera sa, s-a păstrat în colecții particulare şi biserici. El a dus pictura țărănească la nivelul stilului picturii artei bizantine. Savu Moga, s-a stabilit la Voila şi apoi la Arpaşul de Sus. Talentul său a depăşit nivelul picturii țărăneşti obişnuite. A avut două fiice care l-au ajutat în atelierul său, la prepararea culorilor, confecționarea ramelor, sau la operațiuni de desen şi pictură. Temele lucrărilor sale sunt dinamice, animate, cu personaje multe, soldați, gardieni, care poartă uniforme maghiare, mustăți, țărani din regiune în veşminte de păstori, în costume româneşti populare. Peisajele arhitecturale sunt tratate în stilul arhitecturii locale cu influențe bizantine. Moga plasează personajele biblice în mijlocul peisajului românesc local. Lumea înconjurătoare este prezentă în temele biblice creând o sinteză imaginativă între filosofia cerului şi realitatea pământului. El a insuflat operelor o viziune proprie. Adesea a folosit în compoziția cromatică două tonuri în nuanțe de bleu şi de gri pe care le utilizează pentru albirea chipurilor şi a nimburilor. Altădată foloseşte fond alb-gri, pentru veşminte, dând un aspect prețios, niciodată strident zonelor de culoare. Folosirea culorilor nuanțate prin introducerea albului, obținând un roz pastel sau pentru legătura cu roşu-carmin conferă

icoanelor o notă de lirism. Scrierea este particulară, prin redarea inscripțiilor cu caractere chirilice în plan vertical. În general Moga a preferat scene cu multe personaje.

Matei Țimforea (1836-1906), dintre toate picturile de icoane transilvănene s-a dovedit a fi povestitorul cel mai savuros. S-a născut la Cârțișoara, a lucrat opt ani în atelierul lui Savu Moga la Arpaș. Originalitatea operei sale constă în caracterul savuros al narației. A recurs la perspectiva verticală, organizând grupurile de personaje pe trei registre suprapuse, ca în capodopera Judecata din urmă. Lucrările sale sunt niște parabole ale scenelor din Biblie. Sursele inspirației sale sunt din lumea satelor și cea a gravurilor, picturilor murale ale bisericii din Cârțișoara, pictura romanică și gotică. Personajele sale sunt țărani și păstori în costume obișnuite, militari în uniforme maghiare, animale din gospodării țărănești ce relevă o lume vie a orașelor și a satelor. Uneori icoanele lui Țimforea constituie o importantă sursă etnografică, datorită interesului arătat pentru detalii. El nu a arătat o concepție stilistică riguroasă. Culoarea devine mijlocul de expresie prin care detașează personajele și decorul de fondul obișnuit alb. Culorile sale preferate sunt tonurile plate, rozul degrade , roșu și albastru.

Icoanele de pe Valea Sebeșului:

Pe Valea Sebeșului, se desfășoară mai multe centre de producție identificate în satele: Lancrăm, Sebeșel, Săsciori, Laz, Căpâlna, Răhău.

Cel mai important și valoros centru de iconari este Lancrăm.

Icoanele de Lancrăm, posedă caracteristicile icoanelor pe lemn din Țara Românească, mai ales în privința, redării tronurilor, drapajelor, a veșmintelor de sfinți militari, frize florale, etc. Începuturile acestei arte iconografice sunt în secolul al XVIII-lea și înflorirea ei are loc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cel mai cunoscut reprezentant al picturii țărănești pe sticlă este **Ioan Costea** (sfârșitul secolului al XVIII-lea, prima jumătate a secolului al XIX-lea).

O caracteristică a compoziției secundare a icoanelor o constituie bordurile decorative în zig –zag, coloritul temperat datorat folosirii semitonurilor cu câteva accente de culoare și tonalități mate.

Ioan Costea tratează chipurile personajelor și ornamentele cu realism prin intermediul liniilor ample specifice stilului baroc. Se distinge veșmântul roșu a lui Christos, fondurile de culoare bleu, alb, vernil, ocru. Caracteristic centrului din Lancrăm este desenul „a la plume" (pană), liniile subțiri egale, elementul floral așezat pe cadru, sub formă de ornament, în semicercuri sau petale de flori roșii și verzi pe fond alb și bordură aurită încadrată de linii verzi sau roșii.

Pictura pe sticlă este atestată la Răhău și Miercurea prin iconarii **Simion Bâscă Ciortan (1746-1826), Gheorge Raica și Ioan Moga**, pictori în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la Săsciori și Căpâlna.

Satul situat pe Valea Sebeșului- **Laz**- a fost cel mai productiv în icoane pe sticlă.

Cei mai cunoscuți pictori de icoane din **Laz** sunt: **Savu Poenaru (1770-1818)** remarcat prin finețea desenului, execuția minuțioasă a detaliilor, anatomia exactă a mâinii care binecuvântează, realismul desenului și o mare puritate a stilului;

Iconarul Simion (1802-1872), remarcat prin tratarea personajelor în mod hieratic sub influența stilului baroc. El a executat și icoane mari pe lemn în anul 1839 pentru iconostasul bisericii din Laz.

Culorile dominante sunt fondul alb, alb - liliachiu, roșu și roz, umbre de griuri, desen cu dublu contur. Simion a introdus icoana marilor sărbători cu scenă centrală, „Învierea" înconjurată de 13 scene ce ilustrează principalele sărbători ale anului ortodox. **Simion Poienaru** a avut trei fii care au continuat această meserie. Cel mai dotat a fost **Ilie Poienaru (1839-1917)**.

Partenie Poienaru, fiul lui Ilie Poenaru, a practicat arta miniaturii, pictând în special icoane ale marilor sărbători. Casetele cu scene sunt demarcate prin linii aurite sau benzi roșii și albe.

În satul Laz a lucrat **Pavel Zamfir (1840-1913)**, elev a lui Ilie Poenaru. El s-a distins în compozițiile în miniatură cu un desen plin de vervă sub influența barocului. Ramele sale sunt decorate cu torsade în

relief. Fiul său **Savu Zamfir**, nu a pictat decât între 1808-1814, în același gen ca și tatăl său.

Aurel Rodian (1884-1938) a fost elevul lui Aron Poenaru și Ilie și a executat icoane pe sticlă, dar și cruci de lemn.

Maieri de Alba

Ion Prodan, soția, fiul său sunt cunoscuți ca pictori iconari.

Icoane de Mărginimea Sibiului:

În satele din partea muntoasă a zonei:

Săliște, Vale, Poiana Sibiului, au activat meșteri iconari.

Ion Morar (1815-1890). A venit la Săliște din Laz. A studiat trei ani la Viena și a învățat tehnica picturii pe sticlă la Toma Poenaru. Pictura sa este somptuoasă cu un desen liber și colorit bogat. Lucrările sale sunt inspirate din pictura clasică și a barocului vienez. Fiicele sale Emilia și Elisabeta au continuat această activitate fără a egala talentul tatălui lor.

În satul Vale au lucrat **Matei Popa** și **Nicolae Oancea**.

Matei Popa a practicat pictura murală și pe sticlă. Stilul său a fost influențat de pictura lui Poienaru din Laz.

Nicolae Oancea s-a născut în satul Vale și a murit în anul 1890.

Stilul lucrărilor sale este decorativ.

Icoanele sale sunt reconoscibile prin coloritul lor, al bordurilor ornamentale și decorul ramelor.

Un semn distinctiv al picturii lui Oancea sunt cerurile albastru cobalt și frunzele de aur amplasate pe un fond galben. Personajele sale sunt în mișcare grațioasă cu gesturi elocvente. N. Oancea a fost un om cultivat.

Pictura populară pe sticlă are în general teme religioase, caracterul profund popular fiind dat de utilizarea elementelor laice cât și de interpretarea și viziunea specifică asupra acestor teme intrate de multe ori in concordanță cu credințe și personaje fabuloase arhaice.[1]

Marea epocă a icoanelor românești pe sticlă, începe la mijlocul secolului al XIX-lea, perioadă în care se evidențiază personalități artistice puternice care se rup de obiceiul de a își păstra creațiile anonime, așa cum făceau primii țărani care zugrăveau icoane pe sticlă, considerându-se simpli meșteșugari.

Tehnica picturii pe sticlă:

Centrele de iconari pe sticlă se situau in zonele muntoase, în apropierea glăjăriilor, întucât acestea erau amplasate în ținuturi împădurite, de unde se putea procura ușor lemnul, necesar fierberii potasiului și obținerii temperaturilor inalte pentru topirea nisipului de cuarț, pietrei de var și sărurilor de potasiu, principalele materii prime ce intrau in compoziția sticlei vechi.

În cazul picturii pe sticlă, suportul pictural „glaja" are și rol de strat protector.

Mai înainte de a fi pictată, sticla era curățată cu o soluție diluată, leșie de cenușă.[2]

Începuturile picturii pe sticlă, se regăsesc pe teritoriul românesc, la centrul de la Nicula și par să fi înregistrat folosirea culorilor tempera și acuarelei.[3]

Se începea cu desenarea („urzirea, „facerea făpturii"), contururilor, cu cerneală neagră de obicei, foarte rar fiind utilizată cea de culoare roșie.

Operația respectivă se executa după ce se așeza sticla peste izvod, pus cu fața în jos, citirea lui făcându-se prin transparență.

După uscarea contururilor, se figurau părțile în relief ale personajelor „luminile" și se puneau accentele.

Apoi, se efectua o valorare a unora dintre suprafețe prin hașurări cu o culoare diferită ca nuanță sau intensitate față de pata largă de culoare ce se aplica ulterior, se colora și se executau inscripțiile.

La veşminte se aplica culoarea de bază în strat gros sau subțire, apoi se introducea un strat intermediar de culoare, care confereau un efect cu umbre şi degradeuri ce sugerau modelarea.[4]

În final se aplica foița de aur şi fondurile.

În unele centre, mai ales în Țara Bârsei, se obişnuia ca peste aceste straturi, să se aplice un strat de terebentină, rolul fiind acela de a obține o mai bună legătură a petelor de culoare, atunci când culorile erau amestecate („frecate") cu ulei de in, şi pentru protecția stratului pictural față de umiditate.

Concluzii

Marea artă a românilor o constituie arhitectura bisericilor, mănăstirilor şi tezaurul lor iconografic, izvorâtă din vocația credinței şi tăria ortodoxiei exprimată istoric prin supliciul familiei principelui Brâncoveanu.

Arhitectura şi pictura au fost opere dinastice, ele au stat sub semnul bogăției şi autorității domnitorilor, susținători ai națiunii.

Sub Matei Basarab, sub Şerban Cantacuzino şi mai ales sub Constantin Brâncoveanu, arta s-a îmbogățit cu exuberanța aporturilor decorative ale Occidentului şi Orientului cultural, reflectând fastul imperial şi somptuozitatea prodigioasă a principilor.

În mentalitatea culturii româneşti, icoanele sunt intens asociate unei gândiri şi viziuni ale arhitecturii religioase, reflectând semnificația cea mai înaltă a credinței. În toate formele artei religioase româneşti există o trăsătură particulară, atmosfera psihologică a misterului şi bogăției care conferă o profundă emoție. Colecția de icoane a mănăstirii reprezintă un tezaur istoric, cultural, spiritual unic şi excepțional pentru patrimoniul cultural național. Această galerie de portrete ale sfinților care ne privesc în tăcere şi pe care îi contemplăm sunt sfinții noştrii părinți, prototipul spiritual al ființei noastre româneşti, rădăcinile istorice ale credinței noastre.

Dumnezeu să ne ocrotească această comoară a românilor.

„A côté de ces églises, de ces palais, des ces tombeaux et de ces trésors, qui dépendent de la commande des voévodes et des variations de leur goût, existe une force immémoriale qui s'exprime elle aussi par un art et qui traduit les aspirations profondes et permanentes et l'âme nationale."

Henri Focillon, 1929

Note

[1] Lucian Comşa, *Pictura pe sticlă la Comăna, județul Braşov, în relație cu calendarul popular* în Memoria Ethnologică nr.18.19 ian.-iun. 2006 (an VI) ED. Centrul Județean pentru Conservarea şi Promovarea Tradițională, Maramureş.

[2] Mihail Mihalcu, *Valori medievale româneşti*, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1984, p.115.

[3] Popescu Ion Apostol, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, Bucureşti, 1969, p.52.

[4] Mihail Mihalcu, *Valori medievale româneşti*, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1984, p.115, 116.

Fig.1 - „Arhanghelii Mihail şi Gavril".Datată 1807. Iernuțeni, Jud. Mureş.
Atribuire - Popa Sandu. Dimensiuni: 43/55 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Calbor - Făgăraş.

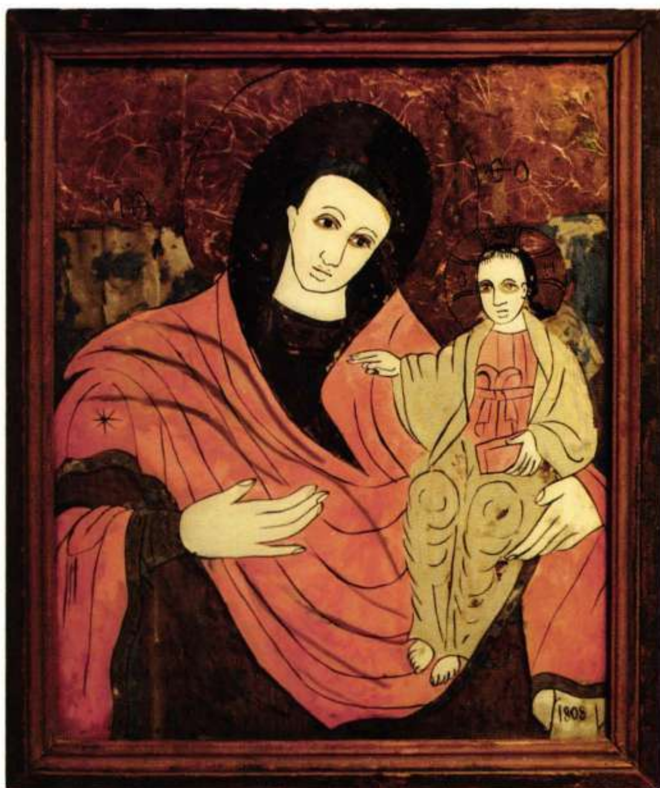

Fig. 2 - „Maica Domnului cu Pruncul". Datată 1808. Centru Nordul Transilvaniei.
Dimensiuni: 36/43 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Calbor - Făgăraş.

Fig.3 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". 1840? Centru Lancrăm, Valea Sebeşului, Jud. Alba. Atribuit - Ioan Costea. Dimensiuni: 48/70 cm.

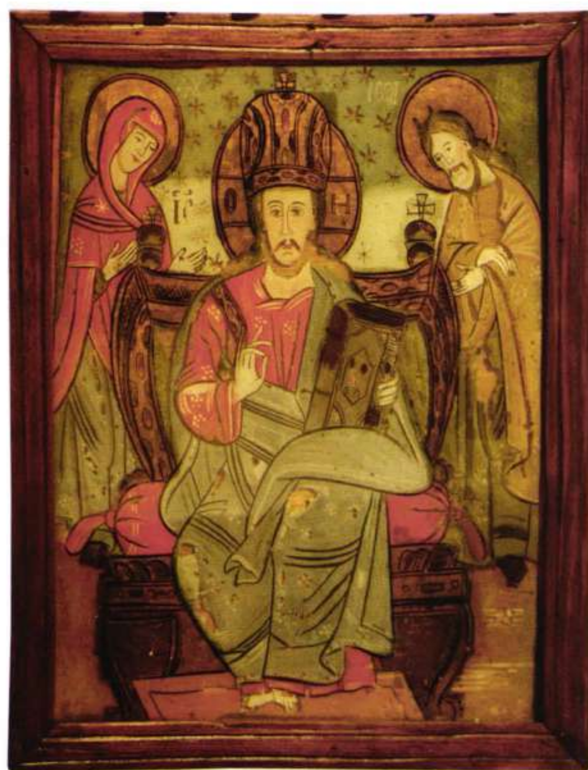

Fig.4 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Începutul secolului al XIX-lea. Atribuire - Fraţii Grecu. Dimensiuni: 32/40 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Calbor - Făgăraş ?

Fig.5 - „Punerea lui Iisus în mormânt". Datată 1807, 31. sept. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Semnat - Sandu Popa Zugrav. Dimensiuni: 55/44 cm. Provine de la Parohia Calbor - Făgăraş.

Fig.6 - „Punerea în mormânt a lui I.H." Jumătatea secolului al XIX-lea. Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş. Dimensiuni: 45/38 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Calbor - Făgăraş.

Fig.7 - „Arhanghelul Mihail". 1800 - 1803. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Atribuire - Popa Sandu. Dimensiuni: 39/40 cm.

Fig.8 - „Sfântul Arhanghel Mihail". Datată 1817. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Atribuit prin analogie Iconarului Popa Sandu Dimensiuni: 50/66 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Săvăstreni - Făgăraş.

Fig.9 - „Maica Domnului cu Pruncul - Orantă - Platytera". A doua jumătate a sec. al XIX-lea. Atribuită - Petru Tămaş, Făgăraş. Dimensiuni: 56,5/51 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Şinca Veche

Fig. 10 - „Înălțarea Domnului". Jumătatea sec. al XIX-lea. Centru Lancrăm, Valea Sebeşului, jud. Alba. Atribuită - Ioan Costea. Dimensiuni: 50/56 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Mercheasa.

Fig.11 - „Jertfa lui Avraam". Datată 1895.
Atribuită - Ilie Poienaru, Laz. Dimensiuni: 34/44 cm.

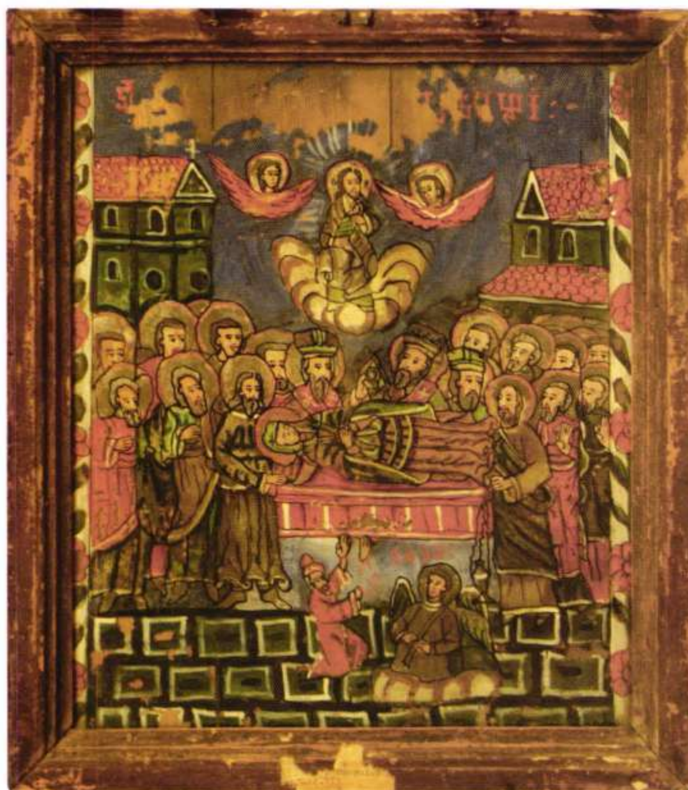

Fig.12 - „Adormirea Maicii Domnului". Datată 1893.
Centru Laz. Dimensiuni: 26/31,5 cm.

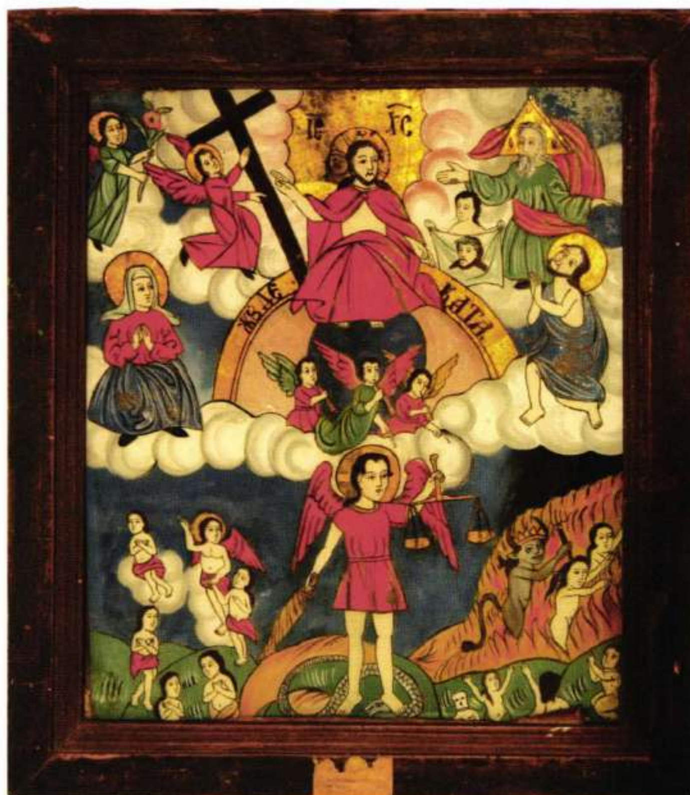

Fig.13 - „Judecata de Apoi". Sfârşitul secolului al XIX-lea.
Atribuită - Ioan Purcariu Matei, Cârțişoara. Dimensiuni: 36/43 cm.

Fig.14 - „Învierea Domnului". Datată 1852. Centru Laz, Valea Sebeşului. Atribuită - Simion (1802-1872).
Dimensiuni: 26,5/39 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Seliştat - jud. Braşov, zona Rupea.

Fig.15 - „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul". A doua jumătate a secolului al XIX-lea. Atribuire - dinastia Tămaş, Făgăraş. Dimensiuni: 51/51 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Ludişor - Făgăraş.

Fig.16 - „Cei Patruzeci de Mucenici". A doua jumătate a secolului al XIX-lea. Atribuire - dinastia Tămaş, Făgăraş. Dimensiuni: 44/40 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Sâmbăta de Jos, Şercăiţa? - Făgăraş.

Fig.17 - „Sfântul Gheorghe pe tron, omorând balaurul. Datată 1887. Arpaşul de Sus - Țara Oltului, jud. Sibiu. Atribuită - Savu Moga. Dimensiuni: 44/39,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Ohaba - Făgăraş.

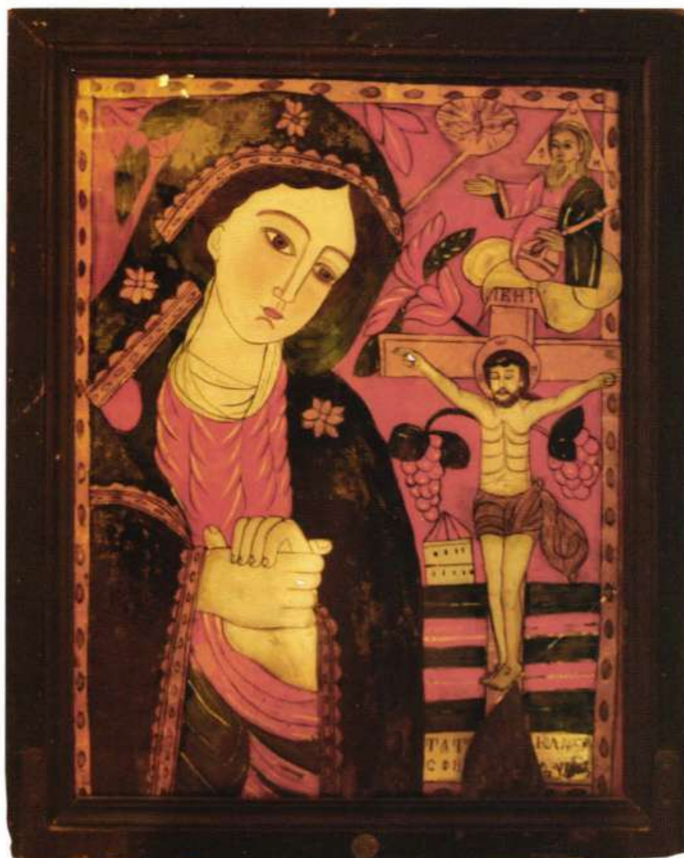

Fig.18 - „Maica Domnului Îndurerată". Cca. 1870-1880.
Atribuită - Matei Țimforea, Făgăraş. Dimensiuni: 54/44 cm.

Fig.19 - „Maica Domnului Îndurerată". Prima jumătate a sec. al XIX-lea.
Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş. Dimensiuni: 41,5/36 cm.

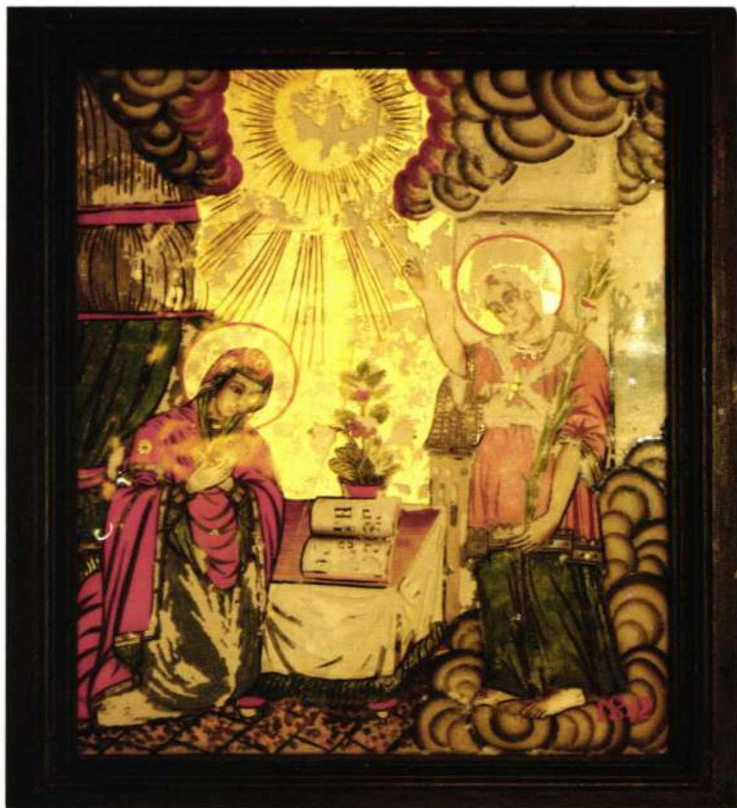

Fig.20 - „Buna Vestire". Datată 1842. Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş.
Dimensiuni: 53/47 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Părău, jud. Braşov.

Fig.21 - „Învierea lui Iisus". Jumătatea sec. al XIX-lea. Atribuită - Nicolae Cațavei, Făgăraş.
Dimensiuni: 37,5/32 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Boholț?

Fig.22 - „Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Jumătatea secolului al XIX-lea.
Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş. Dimensiuni: 48/43 cm.

Fig.23 - „Dumnezeu cu chip Întreit". Jumătatea secolului al XIX-lea.
Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş. Dimensiuni: 49/45 cm.

Fig.24 - „Deisis, Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Sfârşitul sec. al XVIII-lea. Atribuită - Frații Grecu, Săsăuşi. Dimensiuni: 46/34 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Calbor - Făgăraş.

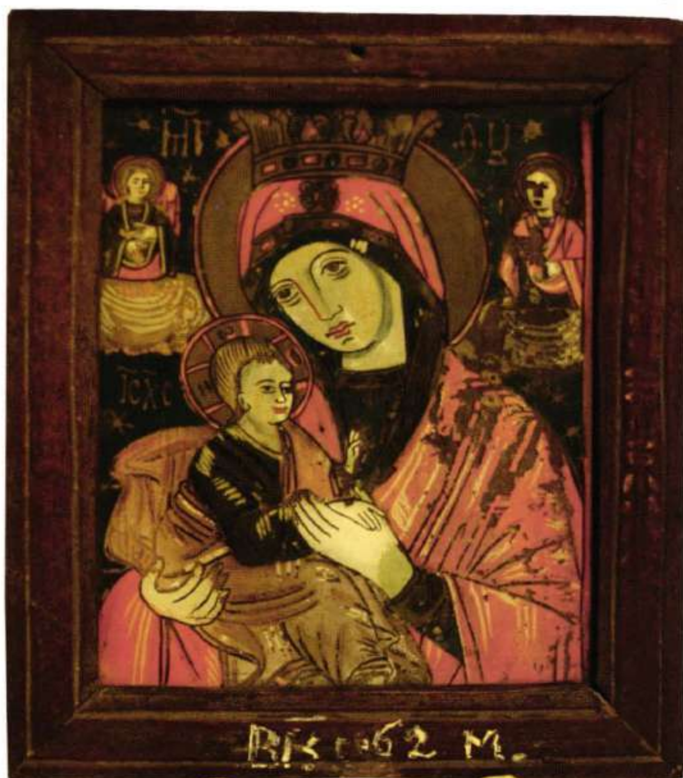

Fig.25 - „Maica Domnului cu Pruncul". Sfârşitul sec. al XVIII-lea. Atribuită - Frații Grecu, Săsăuşi. Dimensiuni: 30/25,5 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Mândra - Făgăraş.

Fig.26 - „Înălțarea la cer a sufletului Maicii Domnului". Sfârşitul sec. al XVIII-lea.
Atribuită - Frații Grecu, Săsăuşi. Dimensiuni: 31,5/40 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Copăcel.

Fig.27 - „Sfinții Mihail şi Gavril". Sfârşitul sec. al XVIII-lea.
Atribuită - Frații Grecu, Săsăuşi. Dimensiuni: 33/39 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Copăcel.

Fig.28 - „Sfântul Nicolae". Datată 1845.
Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş. Dimensiuni: 29/34 cm.

Fig.29 - „Sfântul Haralambie". Jumătatea secolului al XIX-lea.
Atribuită - Ioan Pop de Făgăraş. Dimensiuni: 42,5/37,5 cm.

Fig.30 - „Iisus Hristos Învățător". Datată prin analogie cu figura 31 - 1803. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Atribuire - Popa Sandu. Dimensiuni 25,5/31,5 cm.

Fig.31 - „Maica Domnului cu Pruncul". Datată 1803. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Atribuire - Popa Sandu. Dimensiuni 28/33,5 cm.

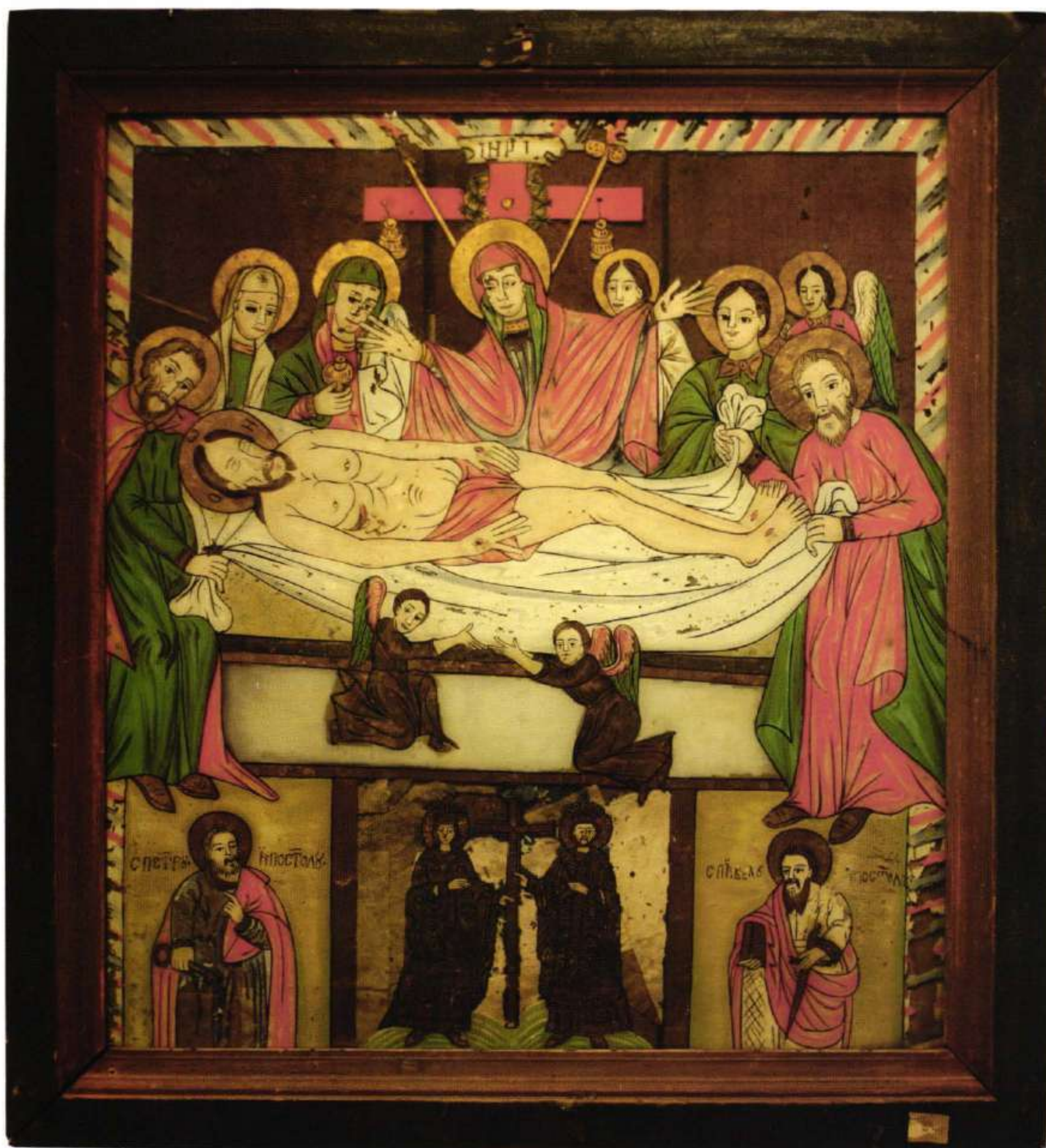

Fig.32 - „Punerea în mormânt a lui I.H." Cca. 1820-1830.
Centru Țara Oltului. Dimensiuni: 51/58 cm.

Fig.33 - „Sfântul Nicolae". Datată 1817. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Atribuit prin analogie iconarului Popa Sandu. Dimensiuni: 50/66 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Săvăstreni - Făgăraş.

Fig.34 - „Iisus Împărat şi Mare Arhiereu". Datată 1817. Centru Iernuțeni, jud. Mureş. Atribuit prin analogie iconarului Popa Sandu. Dimensiuni: 50/66 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Săvăstreni - Făgăraş.

Fig.35 - „Maica Domnului cu Pruncul". Datată 1817. Centru Iernuțeni, jud. Mureş.Atribuit prin analogie iconarului Popa Sandu. Dimensiuni: 50/66 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă Săvăstreni - Făgăraş.

Fig. 36 - „Sfânta Treime". Datată 1826.

ACEASTĂ ICOANĂ SAU DĂRUIT BISERICII DIN BOLGAR SCHEIU DE SUS HRAMUL SFINTEI TROIȚE PRIN OSÂRDIA ŞI CHELTUIALA DUMNEALOR DUMITRU ORGHIDAN VOINIA. CRISTIAN DRAGOMIR GRADINAR TODOR ORGHIDAN CA SLAVĂ CREŞTINILOR PRIAVOSLAVNICI. BRAŞOV 1826.

Dimensiuni 56,5/40 cm. Provine de la Parohia Ortodoxă din Dăişoara, Braşov.

BIBLIOGRFAFIE SELECTIVĂ

Izvoare:

Arhiva D.M.I. Monumente Istorice;
Arhiva Mânăstirii Brâncoveanu;
Cartea de Onoare a Mânăstirii Brâncoveanu;

Apariții:

Ciobanu, C-tin Ion; Stavilă, Tudor - ***Icoane vechi din colecții basarabene***, Ed. ARC, 2000
Dancu, Juliana și Dumitru - ***Pictura țărănească pe sticlă***, Ed. Meridiane, București, 1975;
Drăguț, Vasile; Săndulescu, Nicolae - ***Arta brâncovenească***, Ed.Meridiane, Buc., 1971;
Drăguț, V - ***Arta românească. Preistorie, Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, Baroc***,1982.
Efremov, Alexandru - ***Icoane românești***, Ed. Meridiane, București, 2003;
Evdochimov, Paul - ***Arta icoanei, o teologie a frumuseții***, Buc., 1993;
Ghika Budești, N. - ***Evoluția Arhitecturii în Muntenia și Oltenia, Noul stil din veacul al XVIII-lea***, Tipografia „Datina Românească", Vălenii de Munte, 1936;
Ionescu, Grigorie - ***Istoria arhitecturii în România II***, Ed. Acad. Buc., 1965;
Irimie, Cornel; Focșa Marcela - ***Icoane pe sticlă***, Buc, 1968;
Meteș, Ștefan - ***Din istoria artei religioase române, I, Zugravii bisericilor române***, Tipografia „Progresul", Cluj, 1929; ***Zugravii și icoanele pe hârtie și sticlă din Transilvania***, în B. O. R. Nr.7-8, 1964.
Mihalcu, Mihail - ***Valori medievale românești***, Ed. Sport Turism, Buc., 1984;
Popescu, Ion Apostol - ***Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula***, București, 1969;
Porumb, Marius - ***Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII***, Ed. Acad., Buc., 1998; ***Pictura românească din Transilvania, I, (sec. XIV-XVII)***, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981; ***Un veac de pictură românească din Transilvania, secolul XVIII***, Ed. Meridiane, Buc., 2003; ***Zugravi de școală brâncovenească din Transilvania primei jumătăți a secolului al XVIII-lea***, în Șt. Meteș la 85 de ani – Studii și doc. Arh., Cluj, 1977;
Pușcariu, Ilarion - ***Documente pentru limbă și istorie***, tom. I, Sibiu, 1889;
Quenot, Michel - ***Icoana, fereastră spre absolut***, București, 1993;
Rustoiu, Ioana; Băjenaru, Elena; Dumitran, Ana; Szőcs Fulőp Karőly - ***„...Prin mine, Ioan Pop Zugravul"***, Ed. ALTIP, Alba Iulia, 2008.
Savonea, Baboie - ***Arhimandrit Timotei Tohăneanu – Pictură pe sticlă***, Ed. Centrului Mitropolitan, Sibiu, 1987;
Tohăneanu, Veniamin - ***Mânăstirea Brâncoveanu – Sâmbăta de Sus***, Ed. Centrului Mitropolitan Sibiu, 1980;
Turcu, Ioan - ***Excursiuni pe munții țărei Bărsei și Făgărașului***, Brașov, 1896;

Periodice:

Comșa, Lucian - ***Pictura pe sticlă la Comăna, județul Brașov, în relație cu calendarul popular***, în Memoria Ethnologică, nr.18.19, ian.-iun.2006.(an VI) ED. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Tradițională, Maramureș;
Greceanu, Eugenia - ***Țara Făgărașului, zonă de radiație a arhitecturii de la sud de Carpați***, în „Buletinul Monumentelor Istorice", 1970, nr. 2;
Ionescu, Adrian Silvan - ***Meșteri, teme iconografice și o analiză estetică a picturii pe sticlă cu mijloacele criticii de artă***, în Revista Muzeelor, nr.1,1994.
Irimie, Cornel - ***Pictura populară***, în Arta Populară Românească, București, 1969;
Popa, Valentina - ***Contribuții la cunoașterea picturii pe sticlă din Țara Oltului***, în Revista Muzeelor, nr.9, 1981.

